

Paisatges d'urbanització i ciutadania. Etnografia i anàlisi política de la valorització d'entorns urbans en la ciutat neoliberal: El cas de Tigné (Sliema, Malta)

Marc Andreu Morell i Tipper

"Bejn il-kliem u l-fatti hemm baħr jaqsam"
[Entre les paraules i els fets i ha una mar per travessar]ⁱ

Memòria – Projecte de recerca doctoral presentat com a requisit per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats

Director: Alejandro Miquel Novajra

Departament de Filosofia i Treball Social

Universitat de les Illes Balears

Juliol 2008

Fotografia de la portada: arxiu fotogràfic *Malta 2007*, de Marc Morell.

i El Pare Iguañes em comentà que en comptes de *jaqsam* n'hi ha que fan servir *jukkumbatti*. En demanar-li el significat de cada mot, em respongué que explicar *jaqsam* era força complicat però que entendria el de *jukkumbatti* per la seva arrel llatina: de combat, brava, agitada, furiosa... Emperò, un bon amic, fill d'un novel·lista en llengua maltesa, i per això considerat com a lletraferit del *malti* [maltès], em digué que només coneixia la primera versió, la del *jaqsam*, d'arrel semítica, i que significaria quelcom com ara "havent-hi una gran distància pel mig" i que es podria interpretar com "una mar que travessar". L'altra versió, la rimatitzada, quedaria com a: "*Bejn il-kliem u l-fatti hemm baħr jukkumbatti*" [Entre les paraules i els fets i ha una mar furiosa].

A n'Eleanor,
plegats visquérem l'illa,
plegats la vivim.

Celer Ad Oras Surgo
[Sorgida apressadament de la costa]
(Lema de Sliema)

Malta not for sale*

Millenju ġdid niċċelebraw
F'Portosadomaso hawn
il-Mekdonalds ta' kullimkien
flus deġlin għand is-sidien

Jgħaffġu lilek jgħaffġu lili
Il-poter għand dawk tal-liri
Għandna ħallelin bil-ġlekk?
Deċiżjonijiet biċ-ċekk

Awtogols ambjentalisti
Koka-kola eurodisney?
Malta tagħna kollha dejn
Taxxi kbar ma niġbru xejn

Viva il-kapitalisti
Għawx għalihom il-ministri
'64 '79
Lagħbuhomna super 5

Qumu mir-raqda
Malta Not For Sale

Il-ministri jixxalaw
Il-ħin lilna jiddettaw
Moħħ miftuħ ma ssib imkien
Tiftaħ ħalqek juru s-snien

Jgħaffġu lilek jgħaffġu lili
Il-poter għand dawk tal-liri
Għandna ħallelin bil-ġlekk?
Deċiżjonijiet biċ-ċekk

Awtogols ambjentalisti
Koka kola eurodisney?
Malta tagħna kollha dejn
Taxxi kbar ma niġbru xejn

Qumu mir-raqda
Malta Not For Sale

Celebram el nou mil lenni
Aquí a Portosadomaso
El McDonalds és arreu
I els amos s'omplen les butxaques de
doblers

Ofegant-te, ofegant-me
El poder el tenen els de les lliures
No seran lladres vestits de senyors?
Decisions a base de xecs

Autogols mediambientals
Coca-Cola Eurodisney?
Nostra Malta plena de deutes
Feixugues taxes de les que no rebem res

Visca els capitalistes
Bravo, felicitacions ministres
1964, 1979
Els jugaren a la loto súper 5

Despertem-nos del somni
Malta no és a la venda
Els ministres gaudeixen
Dictant el nostre temps
Però enlloc hi ha ments obertes
Quan parlen descobreixen les seves dents

Ofegant-te, ofegant-me
El poder el tenen els de les lliures
No seran lladres vestits de senyors?
Decisions a base de xecs

Autogols mediambientals
Coca-Cola Eurodisney?
Nostra Malta plena de deutes
Feixugues taxes de les que no rebem res

Despertem-nos del somni
Malta no és a la venda

* Norm Rejection 2000 "Malta not for sale", a 0002. Àlbum discogràfic (Compact Disc). Molotov Records. Traducció i edició a partir de les aportacions de Dwardu (qui ho traduí al castellà) i de Rebecca (qui ho traduí a l'anglès).

Agraïments

Molta gent i nombroses entitats han fet possible que hagi portat endavant la recerca que té com a resultat el present treball. Sabent que no faré justícia a totes les persones que hi han tengut a veure amb aquesta empresa, vull expressar, per endavant, la meua sincera gratitud a aquells a qui no esment però a qui tan gratament duc en el record.

Gràcies als ciutadans de Sliema i, especialment, als veïnats de Tigné i rodalies per haver-me donat l'oportunitat de treballar en qüestions que sé cert que els hi són força espinoses (*grazzi* Adrian, Joseph, Dwardu u Toni). En aquest sentit, també vull agrair als moviments socials urbans, i als seus membres, la seva predisposició per a donar a conèixer la seva tasca; d'entre elles vull destacar l'associació de residents de Qui-Si-Sana, *Flimkien Għall Ambjent AħJar* i *Moviment Graffiti* (*grazzi* Ximon, Astrid, u David). Aprofit per incloure en aquest agraïment als molts professionals que m'atengueren, i de manera especial, al personal del *Kunsill Lokali* de Sliema, de *Heritage Malta* i de la *Maltese Environmental Planning Authority*. Tots ells m'atengueren en diverses ocasions i a és a ells a qui dec molt del que vendrà a continuació (*grazzi* Reuben u Marguerite). El setmanari *Malta Today* m'oferí la premsa crítica que em calia per a seguir pensant: cosa que fa que estigui especialment en deute amb en James Debono i en Matthew Vella.

L-Università ta' Malta m'ha fet sentir en tot moment com a ca nostra. La meua gratitud és per la *Tourism Unit* de la *Faculty of Economics, Management & Accountancy* que fou la meua porta d'entrada. Hi vaig accedir de la mà de n'Edward Zammit, qui em convidà a l'illa a instàncies de l'estimadíssima amiga Rachel Radmilli. En Mark Casha i n'Andrea Pullicino ens aconseguiren allotjament, suport logístic i els primers contactes. Tots ells obriren les portes de les seves llars, famílies i amistats. N'Albert Bell, n'Elise Billiard, en Michael Briguglio, en Mark Anthony Falzon, na Caroline Gatt i en Steven Vella, tots ells vinculats d'una o altra manera a *L-Università*, em donaren una mà en més d'una ocasió. El mateix puc dir d'en Jeremy Boissevain, de la *Universiteit van Amsterdam*, qui m'obri portes que romanien fermament tancades i qui gràcies a la seva producció etnogràfica sobre Malta m'encetà la gana. No vull oblidar la biblioteca de *L-Università*, i el personal de la col·lecció *Melitensia*, que treballà cabalment a l'hora de resoldre els meus

dubtes. Donc les gràcies també a tots aquells que m'han ajudat amb el *malti*, llengua que em captiva.

La Direcció General de Recerca, Desenvolupament Tecnològic i Innovació de la Conselleria d'Economia, Hisenda i Innovació del Govern de les Illes Balears m'ha ajudat (i ajuda), a través del Programa de Beques Doctorals 2006, en la meva preparació com a doctorant. Agraesc especialment el guiatge sol·licit del seu personal per aconseguir l'ajuda de la borsa de viatges. Gràcies també als membres del grup de recerca Política, Sostenibilitat i Treball del Departament de Filosofia i Treball Social de la Universitat de les Illes Balears per brindar-me l'oportunitat de compartir el producte de les nostres recerques i, molt especialment, a n'Alex Miquel per supervisar la meva feina i encaminar-me pel recte camí a base de consells savis i crítiques perspicaces.

Un agraïment molt especial als meus pares, na Lynn i en Miquel, i a ma germana, na Sònia, i els seus homes, en Luis i n'Àlex, per aguantar a aquest "etern estudiant", i a qui tant li queda per liquidar els estudis. Gràcies a les meves filles: a na Júlia, per l'emoció i excitació, per a mi tan necessàries, que sovint manifestava en prendre el bus groc, digne de museu, o en anar a capbussar-nos a la mar, a una passa de la nostra llar *sliemiža*; i a na Grazzja, allò més maltès que ens enduguérem a ca nostra i a qui no deixàrem gaudir gaire del lloc que la veié néixer. I, com no, dedic aquestes planes a n'Eleanor. Sense ella la recerca hagués estat impossible i aquest treball no es trobaria a les vostres mans.

Índex

1 – Introducció	pàg. 1
1.1. De l'estructura d'aquest text	pàg. 1
1.2. De com anàrem a parar a Sliema	pàg. 3
1.3. Malta, els maltesos i el maltès	pàg. 5
1.4. Sliema: la ciutat i el camp	pàg.
11	
2 – Qüestions teòriques i metodològiques	pàg.
14	
2.1. Agitant la coctelera: Etnografia i el paradigma de l'economia política en l'antropologia política	pàg. 14
2.2. Ciutat, urbanització i antropologia urbana	pàg. 18
2.3. Ciutadania i antropologia social	pàg. 20
2.4. Etnografia de la ciutadania en la ciutat neoliberal: producció d'espai en la societat de mercat	pàg. 22
2.5. Valorització d'entorns urbans: patrimoni i posició	pàg. 27
2.6. L'espai públic: tensió entre el "turbanisme" i la "societat civil"	pàg. 31
3 – Tigné: Polítiques urbanes neoliberals i moviments urbans (socials?)	pàg.
34	
3.1. Un fenomen netament lil·liputenc: Concert encadenat dels homes i dones orquestra	pàg.
34	
3.2. La urbanització de Tigné amenaça el status patrimonial de Valletta	pàg.
39	
3.3. La MEPA i el <i>North Harbours Local Plan</i>	pàg.
43	
3.4. <i>Kunsill Lokali</i> i urbanització: El cas de Sliema	pàg.
48	
3.5. Les "entitats mediadores": Valoritzant la ciutadania	pàg.
51	
3.6. Apunts de Tigné: Tigné Point, Fort Cambridge, Town Square i Qui-Si-Sana	pàg. 55
4 – La <i>Grumbling Civil Society</i> sota l'hegemonia de la <i>ġebbla</i>	pàg.
65	
Notes	pàg.
70	

Bibliografia

81

pàg.

Apèndix documental

89

pàg.

1 – Introducció

"Un peñasco aislado en medio del Mediterráneo, abrasado por el sol del Africa, ofreciendo á los ojos tristes llanuras sin sombras, y estenuándose para alimentar, durante algunos meses del año, una poblacion condenada á la miseria, hé aquí Malta: y sin embargo el nombre de esta isla se halla escrito en la historia con caracteres indelebles"

(Lacroix 1840: 1)

1.1. De la funció i l'estructura d'aquest text

Aquesta "Memòria", que és requisit indispensable per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats i que presentam com a Projecte de Recerca Doctoral, gravita entorn d'una recerca etnogràfica portada a terme durant el 2007 al *Kunsill Lokali* [Consell Local]¹ de Sliema (altrament coneguda també com a Tas-Sliema) a l'estat que conforma l'arxipèlag maltès.

És important assenyalar que aquesta Memòria és un Projecte de Recerca. Mentre que, per una banda, entenem que una Memòria ret comptes d'una investigació ja desenvolupada i ofereix els resultats derivats a partir de la confirmació o refutació de les hipòtesis inicialment plantejades; per l'altra, entenem que un Projecte de Recerca és un exercici sobre el bastiment teòric i metodològic del que serà la recerca que es desenvoluparà per a produir la tesi doctoral (és a dir, la meta del període d'estudis de doctorat). La intenció que jeu al darrera de la recerca desenvolupada a Malta, així com del posterior treball de les dades aplegades en el camp, és la de servir de subjecte de laboratori, o, si un s'estima més, de conillet d'Índies. És arran de la construcció teòrica i metodològica que emmarca l'espai de la recerca, d'aquesta mateixa i del tractament de les dades resultants, que el doctorant assoleix experiència: una experiència que només és cognoscible a través de la pràctica i, pel cas que ens ocupa aquí, i atès l'origen acadèmic, de la pràctica etnogràfica i antropològica, és a dir, de la pràctica "sobre el terreny" i de la pràctica reflexiva entorn d'aquest.

La conclusió d'aquesta apressat comentari és que el present document té una funció molt específica dins del que és la trajectòria formativa del doctorant, a saber: la d'oferir un model adient per al plantejament de problemes, de construcció teòrica, d'abordatge metodològic i de treball de la totalitat de les dades de cara a la fase final dels estudis de doctorat que vendrà marcada per la recerca que hem anat desenvolupant en els darrers anys a la Ciutat de Mallorca, i més concretament a Sa Gerreria, entorn de qüestions d'urbanització i producció de ciutadania en el període neoliberal que sembla caracteritzar els nostres temps. Un cop establerta quina és la funció d'aquesta obra, passem a veure com s'ha estructurada a fi de poder copsar la naturalesa de l'exercici que es proposa.

Per començar, hi ha la Introducció (Capítol 1) que, per una banda, explica com vaig acabar en el camp i aporta observacions rellevants pel que fa als imponderables de tota recerca etnogràfica que es preui com a tal i, per l'altra banda, ofereix dades que es fan necessàries per entendre les polítiques urbanes i els moviments urbans que es presenten en el Capítol 3.

En el Capítol 2 es treballen les eines metodològiques i tècniques que es fan servir en la fase etnogràfica i alhora concreta les subdisciplines, de l'antropologia social, de les que participa l'estudi, l'àmbit teòric de la recerca i la posició presa en el camp. A més, en el mateix capítol s'enceta el tema que dóna títol a aquesta Memòria i proposa alhora que revisa la hipòtesi central de l'estudi: urbanització i ciutadania.

El Capítol 3 pretén ser el bessó etnogràfic de tota la dissertació. Però també és, en gran mesura, una anàlisi política de la qüestió patrimonial i de les posicions que prenen les entitats mediadores de la societat civil maltesa en l'afer urbanitzador. Es fonamenta en una presentació condensada del camp concret que s'ha trepitjat i treballat però també dóna fe de la recerca de despatx que esdevé possible gràcies a l'ús de les noves tecnologies de la informació, com són l'Internet i el correu electrònic. El camp que és presenta, el de Tigné (vegi's el Document 10), és tan bigarrat com el procés d'urbanització i refundació de ciutadania que descriu el mateix capítol. Es tracta d'una sèrie de resums parcials, vinyetes etnogràfiques i retalls d'anàlisi política que, tot i semblar que apareixen deslligats en el text, conformen una unitat impossible d'esmicolar en el camp, per molt que aquest s'esforci en esmicolar-lo. Així, el capítol parteix de la hipòtesi que l'existent temptativa fraccionalista geogràfica i faccionalista social, que es dóna a Sliema en

general i a Tigné en particular, són producte de l'entorn polític maltès alhora que de les polítiques urbanes neoliberals que se'n deriven d'aquest entorn sotmès a anàlisi.

El Capítol 4 tanca, a manera de conclusions, la Memòria. Sota una ullada crítica, però no per això menys atenta, dibuixa una situació per a la ciutadania maltesa i obre interrogants sobre les qüestions que han anat apareixent al llarg dels capítols teòrics, metodològics i etnogràfics; i a partir d'aquests obre nous interrogants que poden ser d'interès per al document que es te en ment preparar per a la consecució de la tesi doctoral.

Finalment, s'adjunta la bibliografia i un apèndix documental compost per mapes, plànols, fotografies, premsa i documents que pensam són rellevants i aclaridors, si més no descriptius i explicatius.

1.2. De com anàrem a parar a Sliema

L'octubre del 2006 vaig anar, amb la meva esposa, n'Eleanor, i la meva filla gran, na Júlia, a passar quatre dies a Malta (veure Document 1 per a veure on es troba Malta). Es tractava d'un viatge de plaer en el que havíem dipositat moltes esperances després de mesos de fer, desfer i refer plans per a sortir de Mallorca. El viatge tenia per a nosaltres els atractius que ofereix Malta (clima, història...) a més d'uns al·licients molt específics per al nostre cas: per una banda, a més de tractar-se del país on va néixer n'Eleanor i on visqué el primer any i mig de la seva vida, necessitàvem imperiosament anar a algun lloc de viatge; per l'altra, m'agradava la idea de retrobar-me amb uns amics maltesos². El paquet que adquirírem incloïa el viatge directe de Mallorca a Malta i l'allotjament en un hotel (Document 9, lletra A) de tres estrelles ubicat a Sliema (el *kunsill lokali* en blau fosc al Document 2), un dels grans destins turístics de Malta –però no tant nou com els situats a les badies del nord de l'illa (Bugibba, Qawra, Mellieħa...)- i, si fa no fa, a uns vint minuts en bus de Valletta, la capital de l'estat maltès (en vermell fosc al Document 2).

Ja des del primer dia, em va sorprendre la quantitat d'obres que hi havia a Sliema i el que més em sobtava era que hi havia una desmesurada concentració d'altres construccions a un petit cap, una mena de minúscula península d'uns 300 metres quadrats, que porta per nom Tigné (Document 9)³ i que mira cap a Valletta

(Document 14), que fou declarada Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO el 1980 (*Report of the 4th World Heritage Committee of the UNESCO*: <http://whc.unesco.org/en/list/131/documents/>) juntament amb l'hipogeu de Hal Saflieni i una sèrie de temples megalítics dispersats arreu de l'arxipèlag maltès.

Un dia a l'horabaixa, mentre tornàvem en autobús a Sliema precisament des de Valletta, tot circumval·lant la Badia de Marsamxett (i coneguda en anglès com a la *North Harbour*), un home d'una seixantena d'anys amb els cabells engominats i pentinats a l'estil *rockabilly* es fixa en la meua perplexitat davant de tanta i tan alta construcció i m'explicà una sèrie qüestions que la feien possible i que es poden resumir en: la corrupció i l'especulació imperants que tot ho poden. L'home, que digué ser –entre trontoll i sotrac- de San Ġwann (població molt propera a Sliema però sense accés a la costa) començà a fotre canya al govern d'aquell moment i l'acusà de ser una banda de xoriços dèspotes i autoritaris. La resta del passatge no digué ni miu i semblava que aquesta història no anava amb ells.

El nostre company de viatge maltès passà de maldir contra el govern a reflexionar sobre els que semblaven ser els futurs habitants d'aquestes noves edificacions de Tigné:

“Què es pensen aquests que compren aquests apartaments amb aquestes vistes [referint-se al panorama urbà de Valletta que s'aprecia des de Tigné]? Que estaran tot el dia atalaiant des dels seus balcons? Per això paguen la milionada que paguen? Per la possibilitat de...?”

La trobada amb aquest home em dóna molt a pensar. El primer que se'm passa pel cap era que fins i tot de vacances la feina d'etnògraf urbà em venia a tocar a la porta. No m'interessava tant la seva particular aversió al govern, que ja de per si podria ser objecte d'estudi i reflexió, sinó més bé la contradictòria relació que em revelava i que consistia en l'existència d'una forta tensió dialèctica entre el processos d'urbanització i la redefinició de la ciutadania i com aquests es valoraven en termes d'ús i canvi. Vetaquí que la versemblança que mantenia aquesta contradictòria relació amb la que era el centre d'atenció de la recerca que desenvolupava a la Ciutat de Mallorca feu que em decidís estudiar el cas de Tigné per acomplir la Memòria que em marcava el programa d'estudis de doctorat. Inicialment em dedicaria a treballar també el cas de la remodelació del poblat artesà de Ta' Qali (per a poder comparar amb la reforma que suposà el Passeig per l'Artesania a Sa Gerreria) però uns mesos després d'haver arribat a Malta em vaig

adonar que no es podien dur alhora dues recerques que pretenguessin produir resultats mínimament dignes. Aleshores vaig acotar el meu temps a Tigné i a Sliema.

Quatre mesos i escaig després, el 28 de febrer de 2007, em trobava amb na Júlia i n'Eleanor, embarassada de tres mesos, a la planta baixa d'una *maisonnette*⁴ a prop de la seu del *Kunsill Lokali*, a l'àrea central de Sliema (que no zona comercial) en plena zona considerada *Urban Conservation Area* (UCA), segons el *North Harbour Local Plan* de 2006 (*Maltese Environmental Planning Authority* (MEPA) 2006)⁵, un lloc agradable i pintoresc (Document 9). Tot plegat ens trobàvem a dos minuts a peu de la mar i a cinc de Tigné. Originalment la intenció era viure a Tigné però les circumstàncies volgueren que ens instal·làssim a la cantonada de *Triq* [carrer] *Nicolo Isouard* amb *Triq Kent* (B) que tot i estar al mateix carrer que l'església de San Girgor, pertanyia a la parròquia del *Sacro Cuor* (Z i Y respectivament).

La nostra estada era per a cinc mesos i mig, dels quals n'estaria cinc fent treball de camp. L'objectiu principal de la recerca, i que ha donat lloc a la redacció d'aquest document, era el d'analitzar com el procés d'urbanització definia, i es redefinia a partir de, les condicions de possibilitat de producció de ciutadania. La sospita inicial, i ja primera hipòtesi que justificava el fer recerca per a mirar de rectificar-la o rebutjar-la, era que aquest procés de construcció que es donava a Tigné, consistent en gratacels i grans complexos residencials, no podia estar de cap manera exempta de conflicte. Es tractava doncs de: (1) Descabdellar la inquietud suscitada pels comentaris del maltès de l'autobús, és a dir, d'analitzar l'estret lligam que el patrimoni i el paisatge mantenen amb el sector de la construcció i el mercat immobiliari via les possibilitats de valorització de l'entorn urbà que contenen; i (2) localitzar i entendre les posicions dels possibles conflictes provocats per aquesta situació d'urbanització. Ambdues qüestions no podien tractar-se aïlladament i, necessàriament hauria d'esforçar-me per explicar tant les seves respectives concrecions com les seves mútues implicacions.

1.3. Malta, els maltesos i el maltès⁶

El territori de Malta comprèn un petit arxipèlag de dues illes i cinc illots de les que les dues illes i el major dels illots estan habitats: Malta, Għawdex [Gozo] i Kemmuna [Comino]. Es troba al bell mig de la Mediterrània i a 93 km del sud de Sicília i a

288km del nord de Tunísia)⁷. Les illes sumen un total de 316 km² en els hi habiten 402.000 habitants (2006), cosa que les fa ser, amb una densitat de 1.282 hab./km², el segon estat més densament poblat d'Europa i el cinquè del món, per darrera de Mònaco, Singapur, Ciutat del Vaticà i Bahrein.

Al llarg de la seva història, a Malta se l'ha considerada un lloc estratègic en la geopolítica mundial per mor de la seva centralitat en la Mediterrània. Han sigut molts els pobles que l'han anada ocupant al llarg dels segles. A les seves poblacions neolítiques (que semblen estar vinculades a la Sicília d'aquells temps) els hi seguiren els fenicis, els cartaginesos, els romans, els bizantins, els àrabs, els normands, els aragonesos, l'Orde de Sant Joan (que passaria a conèixer-se també com a l'Orde de Malta i que fou propietària de les Illes entre el 1530 i el 1798, any en que Napoleó la foragità), els francesos i els britànics. El 1964 arriba la independència del Regne Unit, el 1974 arriba la república i el 1979 es retiraren les darreres tropes britàniques (certa historiografia maltesa assenyala aquest any com l'any de la verdadera independència però no es refereixen a ella com a tal sinó com a *Helsien* [Llibertat]).

Malta és membre de la *Commonwealth of Nations*, així com de la Unió Europea (UE) a la que s'incorporà el 2004. En termes demogràfics cal assenyalar la importància que ha tengut per l'arxipèlag l'emigració, primerament cap a Sicília i altres costes mediterrànies (sobretot Trípoli i Alexandria) i després cap a Austràlia i Canadà. Es diu que actualment la població maltesa de l'exterior iguala la de l'interior, tot i que a la darrera dècada hi ha hagut una tornada substancial de gent que emigrà a finals dels 1960s amb l'adveniment de la independència i amb l'acabament de la indústria militar lligada a la presència britànica.

La població maltesa es dedica principalment al sector serveis (un 70%) i molt especialment a la construcció, el turisme (que representa, si fa no fa, un 35% del Producte Interior Brut (PIB))⁸ i les activitats portuàries (drassanes, mercaderies, etc.)⁹. Ara bé, també sembla ser cert que l'economia de Malta és una *“open” economy, with very high proportions of its investment, technology and markets located outside its boundaries*” (Agius 2003: 12) i amb una forta presència del sector de les noves tecnologies de la informació, tant pel que fa a la producció d'elements com, per exemple, a l'ús personal d'ordinadors personals: 20'5 ordinadors per cada 100 habitants al 2000 en comparació als 12'2 d'Espanya per al mateix any (Agius 2003: 20). La renda per càpita estimada al 2006 era de 13.408 dòlars (ocupant 35a posició

en el rànquing mundial) i el Producte Interior Brut (PIB) de l'estat era de 5'39 bilions de dòlars (ocupant la 120a posició). Aquest darrer gener de 2008 Malta entrà a formar part de la Zona Euro de la UE.

Malta és una república amb un sistema parlamentari i una administració pública inspirada en el sistema britànic. La seva cambra de representants (*Il-Kamra tar-Rappreżentanti*) s'elegeix per sufragi universal directe cada cinc anys. Conformen aquesta *Kamra* seixanta-cinc representants diputats. Donat el cas que un partit guanyi amb majoria absoluta però no aconsegueixi una majoria d'escons, se li concedeixen escons addicionals per assegurar una majoria parlamentària. La constitució maltesa preveu que el President nomeni al Primer Ministre d'entre els membres més aptes per a comanda una majoria governant a la *Kamra*. L'estat maltès és un estat força centralitzat, cosa que es pot entendre per les dimensions del territori. Històricament, Għawdex, la segona illa, ha gaudit de certa autonomia, ni que fos a nivell merament nominal. De fet, existeix un ministeri (*Ministry for Gozo*) que s'encarrega exclusivament dels afers de l'illa, però que òbviament necessita coordinar de manera contínua les seves tasques amb la resta de ministeris.

A l'any 1993 l'arxipèlag es dividí en 68 *Kunsilli Lokali* (Document 2) un fet sorprenent atenint-nos a les dimensions de les que estam parlant. Aquests consells locals tenen molt menys funcions que les dels nostres ajuntaments i són, juntament amb l'estat, les úniques unitats administratives. Certament, existeixen tres regions (Għawdex, Malta *Majjistral* [Mestral] i Malta *Xlokk* [Xaloc] i cinc districtes (que a pics són set) però les seves funcions són merament estadístiques i electorals (la representació parlamentària ve dels districtes les fronteres dels quals poden anar variant en funció del pes poblacional i la situació política). Al tercer capítol tractarem aquesta qüestió dels ens locals amb una mica més de deteniment. El cas és que la divisió *Majjistral* / *Xlokk* es coneix popularment com a nord i sud i és reconeguda com a tal pels mateixos locals, en alguns cas més i en d'altres menys, depenent del grau de localisme i politització de l'informant¹⁰. La mateixa guia turística (Bell 2005) que vaig fer servir en la meua visita del 2006 per obtenir un tast ràpid de Malta assumeix aquesta divisió en la presentació del territori, la seva història i la seva gent.

Les llengües oficials de l'Estat són el maltès i l'anglès, essent aquesta darrera part del llegat colonial de més de segle i mig que deixà el Regne Unit. A més, destaca la forta presència de l'italià en els canals televisius i molts maltesos dels que he

conegut el parlen amb fluïdesa. No de bades, la llengua maltesa conté un altíssim percentatge de vocabulari italià (ja sigui de l'estàndard o dels dialectes sicilians), herència per partida triple. Producte de: (1) la intensa relació que mantenia i manté l'església, tan arrelada al país, amb Itàlia en general i la Ciutat del Vaticà en particular; (2) el fet que fou emprada com a llengua comercial des de l'edat mitja (Cassar 2001); i (3) l'ús que en feu el *Partit Nazzjonalista* poc després de la seva creació a inicis del segle vint per a justificar certes vel·leïtats que feien de Malta un territori irredempta d'Itàlia.

Els infants aprenen les dues llengües oficials a l'escola però és l'anglès la que s'usa com a llengua educativa, amb una aclaparadora presència a l'educació superior. En aquest sentit, l'anglès juga un paper essencial alhora de captar estudiants estrangers a *L-Università* o alhora d'oferir-se en paquets educatius internacionals per a l'aprenentatge de l'anglès. Com exemple dir que el juliol de 2007 Sliema era un formiguer de joves, la gran majoria espanyols i italians, que passaven de dues a quatre setmanes a l'illa en alguna de les acadèmies d'anglès que hi ha. A més, són moltes les famílies que l'empren com a primera llengua, fet que en part s'explica pel caràcter de prestigi que li atorguen les classes benestants del país¹¹, si bé és cert que un sector d'aquestes parla el maltès diàriament no sense deixar de reflectir la seva classe en l'accent (Sciriha 1994). Així, el món de la judicatura i l'àmbit dels negocis de certa magnitud funcionen sobretot en anglès. Emperò, en els cinc mesos de recerca que vaig dur a terme, vaig trobar-me amb que l'ús del maltès era molt estès, no ja només a nivell de carrer i família però també a nivell de les institucions administratives.

Des de una certa òptica molt particular sobre la situació lingüística que es viu en els territoris de parla catalana, es podria arribar a pensar que el maltès està condemnat a desaparèixer (Badia i Capdevila 2004), res més lluny de la realitat: Existeix una forta diglòssia que inclou el límes entre "dins" i "fora". Tot i no gaudir d'un paper d'elit, l'ús del maltès és ben viu i es troba molt arrelat en la immensa majoria dels maltesos. Durant l'estada vaig poder comprovar que el maltès produïa espais propis d'interacció, no només domèstic sinó que també a les botigues de queviures, als pubs i a les places, que provaven de defugir de l'enteniment estranger¹². A més, tot i no comptar amb un mercat prou gran, no són pocs els que segueixen produint literatura en aquesta llengua (tradició que prové del segle

denou tot i no haver tengut una gramàtica fins entrat el segle vint). En tot el temps que vaig estar-m'hi a Malta, només un cop vaig trobar-me amb algú que no sabia anglès¹³.

L'origen del maltès no ha estat sempre exempt de polèmica (Cassar 2000, Mitchell 2002a). Mai s'ha qüestionat que pertany a la família semítica (juntament amb l'hebreu i l'àrab per citar dues llengües semítiques ben esteses). El problema era que per a l'església catòlica maltesa, i bona part de les elits devotes, no ha sigut fàcil reconèixer la matriu àrab de l'idioma, per mor de l'estreta associació que es dóna entre aquesta llengua, l'àrab, i l'Islam, és a dir, l'enemic infidel a batre de sempre, i molt especialment des de l'arribada de l'Ordre de Sant Joan a l'illa. Encara avui hi ha gent que no reconeix l'origen àrab (concretament l'àrab sicilià, de la branca de l'àrab magrebí) i n'hi ha que encara afirmen amb molt d'orgull que el maltès prové del fenici...¹⁴

Un aclaparador 98% de la població es declara catòlica i un 52'6% afirma anar a missa regularment mentre que un 22% està, d'una manera o altra, vinculat de manera activa a l'Església; ja sia en grups, moviments o comunitats eclesiàstiques (cal anar amb compte amb aquestes dades però ja que les subministra la mateixa *Arçidjoçesi ta' Malta* 2007: <http://maltadiocese.org/page.aspx?p=1351&l=1>). L'església, i la religiositat, són presents en la vida quotidiana en tots els sentits. No de bades, la llei maltesa no contempla el divorci, per no parlar de l'avortament lliure. I és que hom pot veure esglésies plenes de gom a gom, gent senyar-se amb la creu quan viatgen en autobús i aquest passa pel davant de llocs sagrats i autoritats eclesiàstiques en processó a les mateixes festes locals que no són ni més ni manco que festes parroquials (Document 13)¹⁵. Malgrat la creixent importància que puga tenir l'Estat, l'Església tot i haver minvat la seva presència pública en la Malta contemporània, segueix acumulant poder. Si bé l'Estat incrementa el seu poder pel que fa als afers personals i domèstics mitjançant la redefinició de l'ordre social, ara basat en l'individu i arrelat en la psicologia, per la seva banda, l'Església s'ha apropiat d'un ventall d'iniciatives de benestar que defineixen l'actual situació en política social i del benestar que travessa el país (M-A. Falzon 2007).

El tema esmentat de les festes parroquials i el camp de forces que suscita la relació hegemònica entre la parròquia i els partits polítics i les seves faccions, és el que ha centrat bona part de la trajectòria etnogràfica de l'antropòleg social holandès

Jeremy Boissevain¹⁶, activitat acadèmica celebrada i commemorada en diverses ocasions per l'acadèmia, l'administració, la premsa i l'àmbit de l'anomenada "societat civil". La recerca del antropòleg social britànic Jon P. Mitchell també dóna fe d'aquesta relació, tot i que ho aborda des d'una òptica força diferent a la de Boissevain ja que se centra més en qüestions d'identitat nacional, memòria social i anàlisi de discurs¹⁷.

Des de 1987 (i amb la sola excepció de 1996 i 1997) el *Gvern ta' Malta* [Govern de Malta] ha estat en mans del *Partit Nazzjonalista* (PN), un dels dos partits, essent l'altre el *Partit Laburista* (PL), que conformen el robust sistema bipartidista present fins a dia d'avui a l'arxipèlag. D'arrel demo-cristiana i conservadora, el fundà el Dr. Fortunato Mizzi el 1880 sota el nom de *Anti-Reform Party*, que s'oposava a nous impostos decretats per les autoritats colonials britàniques i s'enfrontà als intents d'anglitzar els sistemes educatius i judicials. La presència de refugiats italians del *Risorgimento* atorgà al partit un caràcter liberal i constitucionalista (que no deixà de ser motiu de fricció entre Mizzi i l'església) a més d'una actitud pro-italiana i per la *italianità* de Malta que durà fins a la Segona Guerra Mundial: L'Eix (i Itàlia en feia part) bombardeja severament l'arxipèlag maltès en tant que colònia britànica i peça clau en el trencaclosques mediterrani, afectant especialment la zona de les badies (Grech 1989) de la que Sliema n'és part juntament amb la capital i les drassanes. El PN té la seva pròpia companyia en mitjans de comunicació, *Media.Link Communications*, que inclou *NET Television*, *Radio 101*, i els diaris *In-Nazzjon* i *Il-Mument*, a més del diari digital *Online Maltarightnow*.

El PL el *Partit Laburista* (PL) fou fundat el 1949 i succeí el *Labour Party*, es fundà el 1921 a resultes de la discòrdia generada el 1947 entre el Dr. Paul Boffa i Dominic Mintoff¹⁸. S'engronsa entre els socialisme democràtic i la social-democràcia i passà de voler la integració plena en el Regne Unit a declarar-se hostil a aquest i aliada tant dels països que estaven sota l'òrbita soviètica com dels països nord-africans i molt especialment Líbia. Aquests apropaments a noves potències es degueren precisament als problemes econòmics que portà la descolonització i al constant intent de redreçament que portaren els governs laboristes i en específic aquells que es formaren entre 1971 i 1987, etapa en que l'hegemonia del PL era palpable a tots els nivells. Cal destacar que durant aquest període, però també abans, les relacions entre el LB i l'església no foren gens bones. El PL és propietari és de *One Television* i

One Radio. També té el setmanari dominical *KullHadd* i el diari digital *Online Maltastar*¹⁹.

Pel que fa la planificació econòmica, segons Cassar (2000: 244):

"The major differences between the planning approaches under the Nationalist and Labour governments from the 1960s until the early 1990s were related to the role of the state in directing productive activities. The Nationalist government believed that the state should only take a backing role in such activities, whereas Labour held that the state should participate directly, especially in areas where the private sector failed to take the initiative".

Però ja fos sota el PL o sota el PN, el conjunt de forces polítiques malteses localitzaria el futur i el que interpretarien com esperances del poble maltès en el context geopolític de la Mediterrània. Mentre que en el cas del PL això es faria via noves aliances amb el nord d'Àfrica i, molt especialment amb Líbia, en el cas del PN aniria via l'aposta per l'entrada a la UE, una nova Itàlia o un nou Regne Unit, que legitimàs les accions de les elits malteses. En qualsevol cas, Malta seria presentada com un territori de transició, el fenomen més gràfic de la mediterraneïtat²⁰ (vegi-se'n les notes que escrigué l'actual President Fenech-Adami al 1991 sobre la posició del PN). Contrastant amb aquesta "eterna" voluntat per "fer part d'un imperi" (l'Europa cristiana dels cavallers que representava l'Ordre de Malta, França, el Regne Unit, Itàlia i la UE) i que Baldacchino (2002), críticament titlla de voluntat d'"estat sense nació", existeix una experiència pròpia i única a la Mediterrània²¹ (el cas de Xipre és diferent atesa la situació greco-turca que viu, un cas ben diferent que es basa en el "xoc entre nacions"). Emperò, cal anar amb compte amb aquesta afirmació i cal entendre-la en el seu context ja que com bé va passar, i tal i com explica Cini (2003) es podria dir que Malta votà dos cops per a poder accedir a la UE en un context en el que el PL feu campanya en contra d'entrar a la UE i el PN a favor. Així, el referèndum d'accés tengué com resultat un 53'5% a favor i les eleccions generals del 2005 confirmarien el suport al PN, que guanyà amb un 51'79 dels vots²².

Existeixen molts altres partits però cap d'ells amb representació parlamentària. D'aquests destacarem: (1) *Alternattiva Demokratika* (AD), el partit verd que ha aconseguit fer-se un lloc a certs *Kunsilli* a base de gratar als partits majoritaris (i molt especialment al PN) el vot descontent amb la rampant construcció i que manté vincles importants amb el setmanari *Malta Today* i *Illum*; i (2) *Azzjoni Nazzjonali* (AN), un partit fundat el mateix 2007 i sense cap representació enlloc i que basa el seu

programa en temes que semblen afectar profundament la identitat maltesa i que segons AN el PN ja no sap defensar: Els drets dels caçadors i el rebuig a l'acolliment d'immigrants de pasteres provinents del nord d'Àfrica. AN rebé una atenció molt especial i molt intensa per part de la premsa durant tot el 2007.

En un concís però alhora dens document, Fenech (2007) resumeix l'actualitat política i econòmica de Malta. Segons Fenech, les qüestions nacionals continuaven centrant-se en l'estat de l'economia. Sembla ser que el flux creixement econòmic dels darrers anys ha derivat finalment en una desocupació laboral més generalitzada per mor de no haver fet les inversions necessàries en la indústria manufacturera tradicional del país, i més concretament alta tecnologia i productes i serveis amb valor afegit. Ara bé, no deixa de ser menys cert, segueix argumentant Fenech, que l'any 2006 fou l'any de noves inversions, així com noves promeses d'inversió, a àrees com ara les de les tecnologies de la informació i la comunicació, la farmacèutica, la dels serveis financers entre d'altres. Aquest panorama suggeria que l'economia canviava de sentit. Tanmateix, el turisme, que com hem vist és la pedra angular de l'economia maltesa, experimentà una profunda depressió²³. Després de diverses pressions del sector turístic, el Gvern acordà encarregar-se de les de les línies àrees de baix cost, que durant anys han sigut excloses per tal de protegir la línia àrea nacional, Air Malta., tot establint diversos acords sobre el límit de rutes amb les línies de baix cost.

Mentre el Gvern afirmava que hi havia un creixement econòmic d'un 2'5%, l'oposició mantenia que aquesta afirmació no era res més que una façana i que per anar bé el país només podia acceptar un creixement mínim del 4% per a situar-se en unes condicions de possibilitat de recuperació. Lligat en aquest debat es trobava l'estat de les finances de l'estat. Els nivells de dèficit i del deute públic passaren a ser una mera qüestió de política nacional un cop Malta accedí a ser membre de la UE, i molt especialment quan entrà a formar part del Mecanisme de Tipus de Canvi Europeus (MTCE II) i s'establí l'objectiu d'entrar a la Zona Euro al gener de 2008. Inicialment, l'oposició criticà l'aparent pressa del Gvern per adoptar l'Euro però rebaixà el seu to quan se n'adona que el debat amenaçava amb esdevenir quelcom implícit a l'accés a la UE, que com hem vist, sembla ser la causa de la pèrdua de les darreres eleccions estatals²⁴.

A finals del 2006, el Gvern s'atribuïa haver abaixat el dèficit a un nivells acceptables, l'oposició provà de desacreditar-lo tot assenyalant l'increment d'imposts i vendes fora de sèrie de recursos públics que contemplava el programa governamental de privatitzacions (i entre ells la venda de sòl públic a promotors i constructores o, en el seu defecte, la llicència de construcció a sobre de sòl públic). El Gvern dissenyà el pressupost per al 2007 en base a la predicció d'un futur més brillant i a l'afirmació de que havia endreçat la casa a base d'haver retallat impostos directes i d'haver reduït els recàrrecs a les empreses, tremendament impopulars, i que havien introduït prèviament per a cobrir els creixents preus del petroli.

El panorama de l'oposició, del PL, tampoc és molt prometedor. No perquè s'hagi atrinxerat en les posicions que mantenia en el passat, sinó precisament per tot el contrari. El mateix esforç "innovador" i "creatiu" que propugna darrerament el PL es basa en un canvi ideològic que radica en l'ànsia de renovació (Briguglio 2001) que, precisament, allunya el PL de l'objectiu de la justícia social que tant el caracteritza en el passat.

1.5. Sliema: La ciutat i el camp

En els seus 1'3 km² concentra una població de 13.242 habitants (la densitat és, doncs, de 10.218 hab./km², gairebé deu vegades més que la mitja nacional). A banda de la zona residencial compta també amb un centre comercial, nombrosos establiments dedicats a la restauració i allotjament turístic. Juntament amb San Ġiljan (altrement conegut coma Saint Julian's) conforma una de les destinacions turístiques més importants de tot el territori maltès. Existeix també un equip de futbol, els *Sliema Wanderers* que és el més important de l'illa (ha guanyat la lliga 26 cops).

El nom de Sliema, que significa pau, tranquil·litat, molt probablement troba el seu origen en les primeres paraules de la Salutació a Maria , i que en maltès és *Sliem Għalik Marija*, que feien servir els mariners en veure la capella de *Stella Maris*, dedicada a la Verge Maria i que feia de far i punt de referència als pescadors que habitaven la zona. Les primeres referències que es tenen de la zona es remunten al Gran Setge (1565) que els trucs posaren a l'Orde de Malta. Precisament a Tigné, el turc, i en concret en Dragut, establiren el seu campament. En aquells temps Valletta no existia i la Península de Sceberras on es troba era un erm que separava el turc de

les ciutats i fortificacions malteses de la *Great Harbour*. Fou precisament en haver resistit el setge que el Mestre La Vallette decidí construir la capital que portaria el seu nom. A finals del segle devuit, l'Ordre de Malta construí nombroses fortaleeses a la perifèria de Valletta (és a dir, a l'altra banda de les badies) essent una d'elles la de Tigné –nom l'enginyer militar que la construí (J).

El 1855 es construí una nova església dedicada a Nostra Senyora de la Mar *Stella Maris* (X). Un petit poble anà creixent al voltant de l'església i el poble es convertí en ciutat²⁵. El 1878, la població havia crescut tant que les autoritats religioses acordaren fer de *Stella Maris* una parròquia desagregada de la de Birkirkara, de la que havia format part fins aleshores. A la segona meitat del segle denou, la ciutat començà a créixer ràpidament i esdevingué una zona d'estiueig i de segones residències per als residents benestants de Valletta (altrament coneguda com a *Il-Belt* [Ciutat] i emplaçada a l'altra banda de la Badia de Marsamxett) però també per a la classe britànica que havia portat l'administració colonial (Zammit, 1930). Encara queden unes quantes propietats de l'època victoriana entre les torres d'apartaments i hotels que començaren a aparèixer als seixanta²⁶. Aquestes cases de la primera línia han sigut fetes patrimoni i estan protegides. L'interior de Sliema també es troba sota l'empara d'un pla de conservació i protecció i, en principi, no s'és permès la construcció d'edificis alts. El cas de Tigné és diferent al de les primeres línies de costa i la zona interior. La secció 3.6 abordarà aquesta qüestió amb deteniment.

Les parròquies de Sliema són: *In-Nazzarennu* (W), *Stella Maris* (X), *Sacre Cuor* (Y) i *San Ġirġor* (Z). Existeixen unes illetes de cases, conegudes com a *Lazy Corner* [cantonada mandrosa] (U) que pertanyen a la parròquia dels carmelites (V), ubicada a San Ġiljan. A més de *Lazy Corner*, existeixen altres zones (tampoc és que siguin barris com els entenem nosaltres tot i que a pics els mateixos *sliemiżi* [gentilici de Sliema] s'hi refereixen com si es tractassin de *neighbourhoods*) que reben noms específics com ara Savoy (T), Qui-si-Sana (S), Triq Tigné (R), The Strand (Q)... Són les parròquies les que s'encarreguen de fer les festes a través dels seus clubs de bandes de música. Només una parròquia no té club de banda i, per tant, no organitza cap festa: In-Nazzarennu, que és la parròquia que inclou les zones de Triq Tigné, Tigné Point i Qui-Si-Sana, és a dir: l'àrea que ens interessa i de la que tractarem estesaument als capítols 3 i 4: Tigné.

Molts dels fills il·lustres de Malta provenen de Sliema i, curiosament, gairebé tots els informants que vaig entrevistar i que pertanyien a organitzacions de la "societat civil" vivien o eren de Sliema. Sliema és ciutat, i en ella habiten les elits urbanes malteses que són fins i tot més presents que a *Il-Belt*. Tot i que Boswell (1995) va ser capaç d'adonar-se'n que l'atracció que exercien les sirenes de prestigi social que evocava Sliema entre els seus residents minvariaven (principalment per l'atracció del nord i del que es coneix com a "els 3 pobles" (Balzan, Attard i Lija), hom pot dir que Sliema encara és focus d'elits.

A Sliema, els maltesos la caracteritzen er ser el lloc on viuen uns *pulit* [la gent de bé]²⁷ d'una mena particular atès que també són *Tal Pepe*, gent que parla o pretén parlar com els anglesos i, molt més important encara, que empra l'anglès com a llengua vehicular. La paraula *pepe* és una deformació del mot anglès *papa* (pare), que seria el que farien servir els *Tal Pepe* en comptes de la paraula maltesa *missier*. I no només això. Entre els mateixos *sliemiżi* n'hi ha que es refereixen, no tant a si mateixos sinó que a uns altres *sliemiżi*, com a gent *kiesha* [freda] i que només pensa en fer calers i mantenir o millorar la seva posició. Hom no ot obviar la dimensió política i qui farà servir aquests mots serà, normalment, un partidari del PL per a referir-se a un del PN.

La pel·lícula *Il-Gaġġa* (2007), basada en la novel·la de Frans Sammut (un dels grans mestres de les lletres malteses) i dirigida per Mario Azzopardi, copsa d'una manera molt encertada les tensions que resulten de l'enfrontament entre el camp i la ciutat, l'església i la modernitat, l'esquerra i la dreta, de la Malta del temps en que s'independitzava del Regne Unit. Fredu, un jove de la ruralia, fill d'una família profundament tradicional i religiosa que acaba a Sliema, el paradigma de la modernitat urbana dels seixanta i setanta. I com a botó d'exemple d'aquesta "modernitat" que trenca motlles recoman l'escena en que la cunyada de Fredu flirteja, al davant seu i del seu home (és a dir, el germà d'en Fredu) amb un home amic de la família. Això transcorre mentre per la ràdio se sent una discussió sobre la institució del matrimoni entre un capellà i una monja...

Tal era la situació a Malta als seixantes i inicis dels setanta. El poble, representat per la mare i el capellà escup a Fredu enmig d'un món, l'urbà, on la religió ja no ho és tot i on l'alliberament sexual que caracteritza l'època no es troba encotillada al voltant de l'església ja que a Sliema abunden les forces colonials i es donen els

primers indicis del turisme. Altres divisions abunden a la pel·lícula – socials, polítiques, de classe – que s'entrelliguen per a crear una xarxa aclaparadorament sufocant en les que les llibertats de les noves generacions són tallades de soca-rel. La qüestió de la llengua n'és una mostra d'això. Fredu, no deixa de ser un *ħamallu* [tosc, incult, groller, vulgars, del camp...] per a la crema maltesa que es mescla amb els estrangers i que prova d'emular-los tot adoptant la seva llengua. Sliema és encara, però ho fou molt més fins a fa poc, la localitat de les elits malteses. Finalment, Fredu, rebutjat pel camp i rebutjat per la ciutat emigrarà com feren tants altres maltesos (inclòs el mateix Azzopardi).

Per mi Sliema fou, a més, un camp, un camp de recerca on no fou fàcil desplegar les eines de l'etnògraf atès que per molt urbà que fos Sliema, comptava encara amb un component comunitari molt fort que giraria entorn de les seves colles i quintes formades en família, a l'escola, a les tendes de queviures, als pubs, als clubs de bandes de música i, fins i tot, als clubs de bany que poblen Qui-Si-Sana. No fou fàcil penetrar en aquests ambients i, molt sovint, em vaig haver d'accontentar amb relats de segona mà. Sovint em demanava si el fet de ser *barranin* [estranger] hi tenia res a veure amb aquest hermetisme, atès que com a antropòleg nadiu a Mallorca, no he trobat grans emperons per a entrar per les portes principals (altra cosa és ja la informació que hagi pogut treure). També vaig arribar a pensar que una recerca de cinc mesos no em donava totes les claus que havia de mester i que, per ventura, em calia més temps per a poder incrustar-me en el camp i guanyar-me la confiança d'aquells informants i aquells entorns als que em volia apropar²⁸. Tot i així, és ben cert que, com aviat tendria temps de comprovar, la temàtica mateixa de la meva recerca (a grans trets: urbanització i producció de ciutadania) no era un tema a celebrar per a molts dels *sliemiži*, ja fora per com n'estaven d'afectats o ja fos per com n'estaven d'implicats.

Hom podrà haver comprovat que en aquesta presentació del marc territorial, històric, econòmic i polític, s'ha provat de mostrar una Sliema força asèptica alhora que típica. A Sliema hi tornarem i, concretament, visitarem Tigné pam a pam, bocí a bocí, però ho farem havent pres abans una sèrie d'eines teòriques i metodològiques que serviran per etnografiar (capítol 3) i analitzar (capítol 4) el camp. D'això precisament, de la teoria i de la metodologia que s'ha fet servir en aquesta recerca, tractarà el següent capítol.

2 – Qüestions teòriques i metodològiques

“Jekk ma tidholx mil-bieb tidhol mit-tieqa”

[Si no pots entrar per la porta entra per la finestra]

(Dita maltesa, aportada per Pat Ciantar)

2.1. Agitant la coctelera: Etnografia i el paradigma de l'economia política en l'antropologia política

Si l'antropologia social te quelcom d'especial respecte a la resta de les ciències socials és l'ús monopolístic que en fa de l'etnografia (i el seu treball de camp necessari) i, més concretament, l'observació i la crítica que la conformen (Wolf, 1999). Parlam doncs, de diverses fases de teorització i codificació (Strauss i Corbin 2002) que no necessàriament han de seguir un ordre cronològic i formalment ordenat. És així com Hammersley i Atkinson (2007) reconeixen aquest handicap de l'etnografia, i que sovint és virtut, en només poder definir-la com a un corpus de pràctiques que a *grosso modo* són: l'estudi de les accions i dels relats de la gent en el seu context quotidià, l'aplec de dades a partir d'un ventall amplíssim de fonts (des del document escrit fins a l'experiència de l'investigador com a observador participant i passant per entrevistes estructurades i converses informals), l'anàlisi i interpretació d'aquestes mateixes dades, l'enfocament en un o pocs casos per al millor aprofundiment explicatiu²⁹.

L'etnografia no és exempta del component polític que impregna el camp i la mateixa posició de l'antropòleg social. Així, a l'antropòleg compromès amb la dimensió política li interessarà treballar els valors com uns fets més testimoniats per les dades aplegades en el treball de camp, així:

“(...) the very distinction between facts and values is a historical product, and one that can be overcome through the future development of society. Values refer to the human potential that is built into the unfolding of history. In this sense values are facts, even though they may not yet have been realized in the social world. Moreover, they provide the key to any understanding of the nature of current social conditions, their past, and their future. From this point of view, a science of society should provide not only abstract knowledge but also the basis for action to transform the world so as to bring about human self-realization. On this argument, ethnography, like other forms of social research, cannot but be concerned simultaneously with factual and value matters, and its role inevitably

involves political intervention (whether researchers are aware of this or not" (Hammersley i Atkinson 2007: 13 i 14).

Es rebutja doncs, el punt de vista que prova de separar allò intangible, ideològic o discursiu (és a dir "carregats de valor") de les accions més tangibles o estructurals³⁰. Alhora, aquest rebuig implica un enfocament constructivista i processualista, en les que la realitat no pot prendre's com a quelcom donat o immanent sinó que cal entendre's en la seva diacronia (com una realitat històrica específica) per tal d'evitar caure en reificacions. Ens enfrontam, doncs, a processos en els que, com es veurà, és pràcticament impossible dissociar allò "merament cultural" d'allò econòmic i polític, i distingir entre els discursos i els significats de la realitat material.

Els conceptes "patrimoni" i "paisatge", sobre el quals en parlarem en les darreres seccions d'aquest mateix capítol, il·lustren aquesta idea de manera molt especial perquè no són quelcom merament llegades per la història, sinó que cal considerar-los com elements fonamentals en el disseny de nous aparells ideològics culturals; el principal objectiu dels quals és la reproducció de les relacions de producció (Althusser 1974); i els objectes fets patrimonis o paisatge subsumeixen molts significats, moltes relacions socials i molts conflictes. El rebuig de la dicotomia ideal/material no només es correspon a l'acció de la reurbanització i del seu discurs (i al complex entreteiximent de més o menys agents voluntaris en la seva execució) sinó també es correspon a aquells actors que reben l'acció reurbanitzadora en tant que l'experiència de la reurbanització, i fonamentalment a l'ús que en fan del patrimoni i del paisatge els residents i altres usuaris: L'experiència real de molts actors no casa amb la mena d'experiències i consciències projectades per l'oficialitat (Williams 1980).

D'aquí es desprèn que l'objecte de recerca té connotacions polítiques òbvies. Conseqüentment, la recerca provà de ser conscient de les dimensions polítiques i inherentment conflictives de la seva posició per a tal de corregir el biaix. Tanmateix, cal assenyalar que l'acció reurbanitzadora prova de mostrar com l'espai lliure és lliure de conflicte i que els processos econòmics que s'hi donen són el producte de l'evolució natural del mercat. És a dir, aquesta component política sovint s'amaga i, de fet, la possibilitat d'amagar les dinàmiques de poder només és possible des d'una posició de poder que naturalitza l'estat de les coses per a poder amagar la

seva construcció per tal de negar el conflicte i de deslegitimar els punts de vista crítics; o com diu Wolf (1990: 593):

"Power is implicated in meaning through its role in upholding one version of significance as true, fruitful, or beautiful, against other possibilities that may threaten truth, fruitfulness, or beauty" (1990: 593).

Efectivament, el fet que la recerca que origina aquest document estigués fos conscient de les seves connotacions polítiques i de l'anàlisi crítica que en feia d'aquestes, afavoreix l'anàlisi crític (especialment dels discursos que proven de negar allò polèmic i la natura construïda dels processos estudiats) és, de per si, una posició política que assumim. L'etnografia, doncs, és l'instrument principal per apropar-se a la realitat del camp però, a banda dels posicionaments de les recances ja expressades, cal treballar-la seguint un paradigma determinat dins del corpus de l'antropologia social i, més específicament, l'antropologia política, subdisciplina a la que aquest document prova de contribuir-hi, tot assumint el pes que també els hi correspon a l'antropologia econòmica i l'antropologia urbana.

En aquest sentit, i desprenent-se del que s'ha dit fins ara sobre la mena de mètode etnogràfic que s'ha fet servir en la recerca, adopt el paradigma de l'economia política de l'antropologia social. Per economia política entenem l'estudi que, a partir de la ciència econòmica, la ciència política i el dret, explica com les institucions polítiques, l'entorn polític i el sistema econòmic s'influencien mútuament. A grans trets, l'antropologia social centra els seus estudis en economia política en l'anàlisi de la relació que es dona entre el sistema capitalista mundial i les "cultures locals" i ho fa, generalment des d'un enteniment marxista de la realitat social, un que desemmascara i explica les situacions d'explotació i injustícia. Pel que venim dient fins ara, l'estudi del patrimoni i del paisatge sembla encaixar a la perfecció amb aquesta voluntat de recerca que qüestiona la "naturalesa cultural" de l'entorn ja que l'ús d'ambdós sembla cobejar fins diferents als que formalment es proposen.

La crítica que es fa en aquest paradigma des de la mateixa antropologia social sovint te a veure amb la manca d'agència que sembla propugnar, com si tot i tothom respongués a un disseny previ del que és difícil d'escapolir-se'n. Aquestes són les opinions d'antropòlegs econòmics com ara Gudeman (2004) i Wilk i Cliggett (2007), qui després d'analitzar les relacions que es donen entre la comunitat i el mercat i la cultura i l'economia, respectivament, i d'explicar algunes virtuts de

l'enfocament econòmico-polític addueixen que el seu gran mal és no atorga cap rellevància a les persones en tant que subjectes potencialment portadors de canvi. Això emperò, és una visió força reductiva del que és l'economia política en l'antropologia social, i en especial en l'antropologia política. No compartim aquesta visió tan negativa que força al paradigma de l'economia política a fer de contenidor i prou. Una economia política d'arrel gramsciana, com la que proposa Kurtz (2001) quan parla de la culturació hegemònica, fa precisament bandera de la relació dialèctica que s'estableix entre el dalt i el baix en el procés de reproducció de les relacions de producció d'una determinada societat. L'agència doncs, existeix i és, de fet l'única possibilitat de canvi social que tenen les societats. És adir, tot el contrari del que preveuen les crítiques al paradigma esmentat pel que fa al sobredeterminisme estructural i al suposat menyspreu envers l'agència:

"Indeed, hegemonic culturation creates the political dynamics by which leaders attempt to inculcate their ideas into the thoughts and practices of the people, mold their culture, and mobilize their energies to comply with and work for the goals of the leaders, a major one of which is a sound political economy based on the predictable labours of their political communities. A central focus of hegemonic culturation in the formation of this economy is the production of a gross surplus of material goods above the minimal level of per capita biological necessity. This is because surpluses above minimal survival requirements do not disperse freely through a political economy to everyone's benefit. Rather, such surpluses are mobilized in institutions related to leadership structures and become a critical part of the reserve of political power upon which leaders depend. They are used by leaders to enact policies, underwrite lifestyles that frequently are sybaritic, aid their followers, and take care of their political communities in times of crisis, an altruistic act to be sure. But benevolence is also a political act. Recall that benevolence is one strategy by which leaders help to ensure the legitimacy of their authority and the structure of the political offices they inhabit" (Kurtz, 2001: 130).

Resultat d'aquestes reflexions és la ferma voluntat de fer fa imprescindible l'assumpció d'un cert grau d'"implicació etnogràfica" en el disseny del treball de camp, com a eina per a poder no ja només anar arran de carrer i ben a la vora de la pràctica quotidiana, sinó dins ella. Des d'un altre orde de coses, l'economia política gramsciana ens servirà com a marc teòric i metodològic per a lligar l'agència constatada per l'etnografia a qüestions, i sobretot explicacions d'aquestes qüestions, més "estructurals" que representen un més enllà del més ençà que representa el l'"arran del sòl" que és l'etnografia i que poden atorgar en aquesta una capacitat explicativa força sòlida.

Però, etnografia de qui? I, economia política de què? Ens hem referit ja a la introducció que volem veure quina relació s'estableix, i com, entre el procés urbanitzador i la producció (i concretament les fases d'emergència i subseqüent transformació) dels espais de ciutadania. Així doncs, l'etnografia serà una etnografia dels grups humans que són producte, alhora que productors, d'aquests espais de ciutadania mentre que l'economia política serà una economia política del procés d'urbanització que se centrarà en les forces ideològiques que la propulsen i que per força presenten, d'una o altra manera, una empremta material en el territori. Emperò, caldrà afinar aquestes eines teòriques i metodològiques a les circumstàncies concretes de la urbanització que es donen en l'actualitat. A fi de poder arribar en aquest punt ens caldrà, però, revisar que entenem per urbanització i els seus correlats.

2.2. Ciutat, urbanització i antropologia urbana.

Hom pot entendre el mot urbanisme sota dues òptiques que tot i que diferents es troben intrínscament lligades. Per una banda existeix la definició normativa i regulativa de l'urbanisme que hom pot trobar a qualsevol diccionari: "Estudi i solució dels problemes de la construcció de ciutats"³¹. Per l'altra, existeix l'accepció més substantiva que ens ve de l'*urbanism* que Louis Wirth, de l'Escola de Chicago, popularitzà com a estil de vida (Wirth 1938), una forma d'organització social que danya la "cultura" atès que es dóna una substitució dels contactes primaris pel contactes secundaris, cosa que afebleix els lligams de parentiu, resta importància a la família, fa desaparèixer el barri (o la parròquia) i soscava la base tradicional de la solidaritat social reduint la interacció fins a l'aïllament de l'individu (procés que ell anomena "urbanització"). Per contrapartida, però, Wirth també afirmà que hi havia efectes positius en la vida urbana com ara la mateixa modernitat, que es concretaria en espais de tolerància, llibertat, progrés, ciència i invenció. Com podem comprovar, moltes de les línies que plantejà Wirth segueixen ben vigent, encara que es trobin en paradigmes ben diferents del que definien la feina de l'Escola de Chicago. En el següent capítol veurem com fins i tot en el camp existeixen concepcions similars³².

Una de les característiques de la "urbanització" que el fan ser un camp realment complicat de copsar, és l'enorme quantitat de significats i termes que acull en el

seu si. Si abans ens referíem a la definició clàssica de diccionari del mot "urbanisme", no podem ser menys amb el terme que designa el procés en comptes de l'estat i és així com trobam que "urbanització" és: "Acció i efecte d'urbanitzar". I urbanitzar és: "Fer urbà; donar condicions i aspecte de ciutat"³³. Més enllà de les condicions i l'aspecte que produeix la urbanització, trobam a Delgado (2007) que oposa la ciutat (entesa com a projecte col·lectiu) al quotidià urbà (inaprehensible per definició) i a Borja (2003) que celebrarà la ciutat (com espai per a la ciutadania) en detriment de la urbanització (que genera desigualtat a través de la dispersió, la fragmentació i la privatització).

Nosaltres, ens mourem entre aquestes coordenades que són: (1) la ciutat com a projecte alhora que espai per a la ciutadania; i (2) la urbanització com a àmbit polític on es plasma la relació que es dona entre la dominació i l'apropiació de l'espai (Lefebvre 2000), entre l'acumulació del capital i la lluita de classes (Harvey 1985). Parlam doncs de processos confrontats de valorització d'entorns urbans (que sovint entranya una prèvia devaluació d'aquests) basats en la mobilització, la producció i l'absorció de plusvàlues (Harvey 1985) que haurem de saber copsar etnogràficament i per la qual cosa haurem d'ubicar el nostre paradigma de l'economia política en l'escenari de l'antropologia urbana, una subdisciplina de l'antropologia social que compta amb una història pròpia si bé en molts moments compartida amb d'altres subdisciplines, com no podia ser d'altra manera.

En una obra que ha esdevengut clàssica, Hannerz (1993) ofereix un repàs molt complet de les possibles antropologies que es donen fins al 1980. Aquestes depenen de la diversitat d'escoles, paradigmes, tècniques i, certament, objectes i aspectes d'anàlisi que poblaren l'antropologia urbana i d'altres ciències emparentades (com ara, la història, la sociologia i la geografia): la sociologia i l'antropologia urbana de l'Escola de Chicago, la cultura de la pobresa, l'Escola de Manchester, la teoria de xarxes i els micro-estudis urbans. Més important encara, provà de resoldre l'aparent buit que hi havia entre l'antropologia "en" la ciutat i l'antropologia "de" la ciutat, tot fent recerca sobre els papers que apleguen les persones en les seves vides urbanes. Una interpretació que estaria molt en deute amb la teoria de xarxes i una interpretació relacional de les tasques d'aprovisionament però que trobam confús per la important barreja d'elements que conté³⁴ i per la insistència wirthiana en parlar de "tipus urbans" que vendrien definits per uns modes d'existència urbans

com puguin ser: l'encapsulació, la segregativitat, la integrativitat i la soledat. No de bades, la gran virtut que li trobam a Hannerz és la d'haver empaquetat l'antropologia urbana com a disciplina en dotar-la d'una "història".

Un procés de "construcció històrica" similar, i d'acotació dels continguts, de la subdisciplina de l'antropologia urbana és el que aplega i analitza Cucó Giner (2004), en la seva obra que porta com a únic títol *Antropología urbana* i que fou escrita gairebé vint-i-cinc anys després de l'obra de Hannerz. Les majors diferències amb l'obra de Hannerz és que Cucó Giner condensa les etapes que tracta Hannerz en el seu primer capítol i a partir d'aquest aborda les qüestions que interessen a l'antropologia urbana d'avui: La globalització i la hibridació però sobretot l'evolució històrica del que anomena "estructures de mediació"³⁵, a saber, tot aquell àmbit que fluctua entre les canviants nocions de: La societat civil, l'associacionisme, els moviments socials, les accions col·lectives, el tercer sector, les ONGs... Però com ja hem esmentat, l'objectiu de Cucó Giner també és el de bastir a la subdisciplina de l'antropologia urbana amb eines teòriques i analítiques. Ni l'obra de Hannerz ni la de Cucó Giner són monografies i s'han de veure com a manuals que poden inspirar la construcció del marc teòric de l'etnògraf des de l'àmbit l'antropologia urbana.

Però aquestes dues obres comparteixen una altra tret: tot i parlar del conflicte i sovint basar les seves observacions en base en aquest a l'hora de presentar algunes escoles i paradigmes de la subdisciplina, en cap moment s'adrecen directament en la qüestió del conflicte de classe lligat al desenvolupament urbà; expressió, com ens recordava Mingione (1981), de la confrontació de classe entre el capital i el treball que cal considerar com un aspecte fonamental del procés d'acumulació i de la mateixa configuració (i afegesc desconfiguració) de la consciència de classe arran dels processos d'explotació i del desenvolupament de moviments socials urbans:

"Urban social movements, so heterogeneous and politically disorganized, often only indirectly connected with official sectors of the working class, are even more difficult to evaluate. For these reasons, it is important to reach an understanding of the meaning of the different social movements in various situations. Squatters, rent strikers, ecological movements, local political committees and action groups may have very different meanings and interpretations within the general working class strategy" (Mingione, 1981: 35).

Som conscients que parlar de classe està "passat de moda" i ens interessa, precisament, poder entendre perquè. Se'ns fa imprescindible l'emergència d'una

antropologia urbana "en" i "de" la ciutat que pugui copsar aquest desplaçament que es fa de "classe" a "moviment" en l'àmbit del que Cucó Giner (2004) anomena "estructures de mediació" (el moviment associatiu, la societat civil, les ONGs, el tercer sector...) i que en el present text entendrem com a possibles espais de ciutadania. Pensam que els processos d'urbanització, per la seva pròpia naturalesa conflictiva poden ser un camp sucós pel que fa a les pràctiques i els relats del desplaçament esmentat, així com als projectes de ciutat que s'entreveuen en el mateix procés d'urbanització. Per això, però, caldrà saber que volem dir per ciutadania.

2.3. Ciutadania i antropologia social

Existeixen nombroses definicions i maneres d'entendre la ciutadania i aquesta secció no pretén de cap de les maneres fer-ne un repàs. El seu objectiu, el de la secció, té més a veure en acotar el que aquí entenem com a ciutadania.

En un breu i concís assaig introductori a una col·lecció d'articles sobre ciutadania publicat a *Theory and Society*, Tilly (1997) és taxatiu quan comença la presentació dient que *"Since they properly concern duties, obligations, privileges, and rights, discussions of citizenship necessarily proceeds in a normative shadow"* (599). Aquesta suposició, més que una hipòtesi, parteix del que diuen la majoria de treballs sobre la ciutadania que diu haver llegit. A continuació afirma que normalment tenen a veure amb qüestions relacionades amb la nostàlgia dels temps perduts i amb bondats desitjades. Cosa que faci que es basteixi de "rigor" i decideixi dividir els enfocaments que es fan, de la ciutadania, en: descriptius, explicatius i prescriptius.

La seva conclusió és que la ciutadania *"designates a set of mutually enforceable claims relating categories of persons to agents of governments [havent prèviament definit el govern com a] "organization that controls the chief coercive means within some substantial territory]. (...), citizenship has the character of a contract: variable in range, never completely specifiable, always depending on unstated assumptions about context, modified by practice, constrained by collective memory, yet ineluctably involving rights and obligations sufficiently defined that either party is likely to express indignation and take coercitive action when the other fails to meet*

expectations built into the relationship" (Tilly 1997: 600). Més a prop de nosaltres, Borja (2003) es referia en termes similars a Tilly, si de cas exaltant la nostàlgia i/o desitjada bondat a la que es referia Tilly: "*La ciudadanía es un estatus, o sea, un reconocimiento social y jurídico por el que una persona tiene derechos y deberos por su pertenencia a una comunidad casi siempre de base territorial y cultural*" (Borja 2003: 282).

Les definicions que ens donen són força acurades i podríem criticar-les de ser molt normatives, tot i l'avís de Tilly, o bé ser massa "utopistes". Ara bé, també podríem dir que ambdues pequen de veure en el contracte i en el status uns models acabats que com a molt poden ser objecte de "negociació" i posterior "regulació", és a dir, una visió massa legislativa per una banda i una visió massa jurídica per l'altra. A nosaltres, ens interessa un apropament a la ciutadania que sigui més "cultural" (més "processual", "constructivista"), que apel·li més a les pràctiques dels que són ciutadans, dels que no ho són de "ple dret" ni "plena obligació" i dels que no ho són de cap manera; i, summament important també, que vengui la disciplina de l'antropologia social.

Arribats aquí, però, volem deixar clar que ens allunyam, i molt, de la proposta que fa Craith (2004), des d'"una" antropologia social i una particular anàlisi de la França del segle denou, quan confon aquest "cultural" que deim nosaltres amb "cultures" (és a dir, enteses com les entén Craith: nacions, nacionalitats, identitats, etc). Si bé entenem la preocupació de Craith pel camp en el que treballa (el de les repúbliques ex-lugoslaves), no podem reduir la ciutadania a la identitat nacional i als seus correlats. Així com la "cultura" és molt més que les pràctiques identitàries, també ho és la ciutadania.

En un número de la revista *Social Anthropologist* del 2005 (la 13 (2)), posterior al que publicà l'article de Craith, apareixen tres articles que des de diversos angles critiquen tant el tipus de visions legislatives i jurídiques que representen Tilly i Borja, com l'article de Craith pel que fa a la relació que estableix entre ciutadania i cultura. Així, mentre que Rapport (2005) optarà per aclarir que no és el mateix el nacionalisme cívic que el nacionalisme cultural i rebutjarà qualsevol apropament "culturalista" tot abraçant la causa de la democràcia liberal i postmoderna de Rorty; Neveu (2005), després de criticar a Craith per confondre ciutadania (la *citizenship* britànica) amb nacionalitat (la *nacionalité* francesa) i després de fer

veure que la ciutadania sí és cultura però no només la "cultureta de la identitat", afirmarà: *"citizenship is not just one identity among others; it is a specific political role, a way to expose dissent and find temporary agreements so as to 'make society'. Exploring how it relates to cultural issues – but not only cultural issues – makes it a very relevant object for anthropologists"* (Neveu 2005: 202).

I és en aquest dinàmic "fer societat" on trobam que es troba precisament el potencial del concepte de ciutadania³⁶. Això no és nou en Neveu, qui l'any anterior (Neveu 2004) ja advocava per una antropologia social de la ciutadania que anàs més enllà de les visions estrictament jurídiques que identificaven a la ciutadania com un status (Borja 2003), i analitzàs la ciutadania com si d'una construcció social i política es tractàs, com una activitat les representacions i significats de les quals varien. En aquest sentit, apuntava Neveu, l'anàlisi de la ciutadania pot basar-se en mètodes empírics múltiples destinats a explorar les formes d'apropiació i de l'ús que la ciutadania en fa de les relacions entre diferents grups o entre ciutadans i institucions. Per a Neveu (2004) dues eren les qüestions que trobava importants: els lligams entre la ciutadania i la identitat (que no és el mateix que fer una antropologia cívico-identitària com la de Craith) i les escales de la ciutadania³⁷.

Ara que tenim més clar què és el que n'esperam de l'estudi de la ciutadania passem a veure quin rol hi juguen les seves capacitats en la societat de mercat en general i en la ciutat neoliberal en concret.

2.4. Etnografia de la ciutadania en la ciutat neoliberal: producció d'espai en la societat de mercat

Tot i haver afirmat categòricament en la secció 2.1. que rebutjam la distinció entre allò ideal i allò material, no negarem ni pretendrem camuflar, les implicacions materials que tota ideologia pressuposa. Dit això, afegirem que a la realitat trobam varis relats, cadascun dels quals pugna per a presentar-se com a essencialitzat, és a dir, com la versió "real" de la realitat social. Entre aquests discursos, trobam precisament aquell que separa allò ideal i allò material com a móns separats. Així, i per a precisament entendre el procés històric que precipita la realitat social, ens interessarà descabdellar el fil de la que està feta la ideologia que, en el pitjor dels

casos, pretén aital separació mentre se'n beneficia d'ella gràcies a la seva condició d'ànima de la mateixa matèria i, en el millor, es limita a fer ombra al mateix intent d'entendre el discurs i l'acció com les dues cares de la mateixa moneda. Si es té en compte aquesta consideració, hom evitarà caure en l'"infantilisme teòric" que veu tota "fluctuació política" i tota ideologia com a "expressió immediata" de l'estructura (Gramsci 2007: 276-281), altra volta palesant les condicions de possibilitat d'agència a partir del paradigma de l'economia política en l'antropologia política.

La línia analítica que aquí es planteja és una que té capacitat explicativa alhora de relatar els processos de producció de l'espai (entengui's espai social) en un context contemporani en el que el liberalisme s'ha desplaçat, a base de fer de la societat mercat (Gledhill 2007), cap al que a dia d'avui coneixem com a neoliberalisme:

"(...) a theory of political economic practices that proposes that human well-being can best be advanced by liberating individual entrepreneurial freedoms and skills within an institutional framework characterized by strong private property rights, free markets, and free trade. The role of the state has to guarantee, for example, the quality and integrity of money. It must also set up those military, defence, police and legal structures and functions required to secure private property rights and to guarantee, by force if need be, the proper functioning of markets. Furthermore, if markets do not exist (in areas such as land, water, education, health care, social security, or environmental pollution) then they must be created, by state action if necessary. But beyond these tasks the state should not venture. State interventions in markets (once created) must be kept to a bare minimum because, *according to the theory*, the state cannot possibly possess enough information to second-guess market signals (prices) and because powerful interest groups will inevitably distort and bias state interventions (particularly in democracies) for their own benefit" (Harvey, 2005: 2, cursives nostres).

Això pel que fa al neoliberalisme en lletra majúscula, el "neoliberalisme com a fenomen global" que obliga a que l'estat, les corporacions i les comunitats també es facin "neo" per adaptar-se a la nova situació (Jessop 2002)³⁸. Però i a l'escala local que és la que més fàcilment es pot copsar amb l'etnografia?

Basant-se en el concepte de creació destructiva, innovat i popularitzat en la teoria econòmica per Schumpeter (1968), Brenner i Theodore (2002) detallen els mecanismes de localització neoliberal pels quals es destrueix alguna cosa per a crear-ne una altra que ja no serà la mateixa cosa que hi havia i que respondrà a

interessos ben diferents: (a) Reajustament de relacions intergovernamentals; (b) retall de les finances públiques; (c) reestructuració de l'estat de benestar; (d) reconfiguració de l'estructura institucional de l'autoritat local; (e) privatització del sector públic municipal i de les infraestructures col·lectives; (f) reestructuració dels mercats de l'habitatge; (g) revisió de la regulació del mercat laboral; (h) reestructuració de les estratègies de desenvolupament local; (i) transformació de l'entorn construït i de la forma urbana; (j) transferència de polítiques intralocals; (k) canvis en la regulació de la "societat civil" urbana; i, finalment, (l) desplaçament de la representació de la ciutat "tradicional" cap a espais de representació "re" que s'afegeixen a les reestructuracions, revisions, reconfiguracions, reajustaments ja esmentades (ens referim a conceptes de representació com puguin ser renovació, reforma, revitalització, reinversió, rejuveniment...).

Parlam, doncs, de la possibilitat d'existència d'una "ciutat neoliberal" (Hackworth 2007), l'expressió més urbana del desmantellament de l'estat del benestar (que no de l'estat), que amb les seves canviants planificacions, reglamentacions i ordinacions fan de la política urbana no ja una política urbanística sinó urbanitzadora (i, si s'escau, reurbanitzadora). Això suscita el debat sobre els règims de pràctiques de govern urbà que es basen en la neoliberalització de l'espai (entengui's espai social) i que es concreten en la segregació, el desenvolupament i la valorització de l'entorn construït en ares de l'atracció i acumulació de capital.

Emperò, el neoliberalisme, com a nova pràctica econòmica i política que és del "període capitalista tardà", compta també amb un nou esperit; una ideologia que justifica el compromís amb el capital i que consisteix en un *"conjunto de creencias asociadas al orden capitalista que contribuyen a justificar dicho orden y a mantener, legitimándolos, los modos de acción y las disposiciones que son coherentes con él"* (Boltanski i Chiapello 2002: 46) que *"necesita de la ayuda de sus enemigos, de aquellos a quienes indigna y se oponen a él, para encontrar los puntos de apoyo morales que le faltan en incorporar dispositivos de justicia, elementos éstos sin los cuales no dispondría de la menor pertinencia"* (ob. cit.: 71)³⁹. A més, com a teoria ideològica que és, es materialitza i és empíricament verificable, malgrat es presenti desocialitzada i deshistoritzada (Bourdieu, 1998)⁴⁰.

Així doncs, una de les maneres de verificar empíricament la materialització de la ideologia neoliberal és comprovar les apropiacions (que, atès el sentit, podem

qualificar de mercantilitzacions i despolititzacions) que aquest en fa del correlat que es troba a les seves antípodes: la "socialització", entesa com a cooperació no mercantil que es dóna entre els actors socials (Gough 2002). En efecte, l'estudi d'aquest calaix de sastre que és la societat civil, l'associacionisme, etc., (i que aquí entenem com a diferents formes de ciutadania que responen a diferents períodes històrics i a determinades situacions concretes) ens pot mostrar un creixement del nivell de "despolitització normativa"⁴¹ que sigui directament proporcional a la racionalització empresarial que pateix la mateixa socialització. Similarment, hom podrà també traçar què dels moviments socials ha sigut reaprofitat pel capital per tal de poder valoritzar les mercaderies que el posen en circulació, essent susceptibles de devenir mercaderies també les diferents formes de ciutadania i tot allò que produeix la socialització.

Aquest "projecte de ciutat" que és la ciutat neoliberal no només s'alimenta de i modela l'entorn urbà construït, sinó també l'entorn urbà social, gràcies a una renovada ideologia neoliberal que sap aprofitar els lligalls de les ideologies que la precedeixen en les relacions hegemòniques que es donen amb la socialització i al si de l'àmbit de la ciutat. La disjuntiva espai d'urbanització / espai de ciutadania que produeix el procés de neoliberalització assenyala, fins a cert punt, les contradiccions que es produeixen en el si de la política urbanística, en separar l'acte de la urbanització de la socialització. En aquest treball no només ens farem eco d'aquestes contradiccions. Mitjançant l'exploració d'aquestes contradiccions, pararem atenció en la relació dialèctica que es dóna entre la cooptació i explotació de les diferents formes de ciutadania (i de la seva capacitat de socialització) per part de la urbanització i l'apropiació i resemantització d'aquesta urbanització per part d'aquestes mateixes diferents formes de ciutadania.

Mantenir la ciutadania (i la seva socialització) al marge del procés d'urbanització no significa que no li sigui útil a aquesta, ans el contrari: l'àmbit de les relacions socials no mercantils es fa imprescindible tant per a legitimar la urbanització com per a donar-li la necessària intensitat i concretar la seva execució, a més de conferir l'esperit que tals transformacions demanden i produeixen. Per tant, també és lícit pensar que aquest àmbit que anomenam socialització es produeix sota certes condicions polítiques i de mercat, es construeix necessàriament de la present matèria històrica i, sota posicions de poder en contesa, es nodreix de la pràctica de

l'espai públic i sovint es mercantilitza com "estil de vida". El que significa que existeixen tantes produccions històriques de socialització com grups socials hi ha en el context urbà. Així doncs, cal considerar la socialització com a producte de varis conflictes incrustats en processos únics.

La nostra hipòtesi distingeix els processos d'urbanització neoliberal, de la urbanització capitalista en general, precisament per la capacitat d'aquests a l'hora de penetrar en la socialització urbana i treure'n profit per a no ja només la valorització del sòl urbà, sinó també per a la valorització dels usuaris d'aquest sòl i de les relacions que aquests mantenen amb ell. Per a saber fins a quin punt es ratifica aquesta hipòtesi prendrem mà d'una tradició de l'etnografia urbana crítica que qüestiona els pressuposats polítics convencionals sobre la naturalesa de la realitat social, tot analitzant les relacions de poder i les preses de posició que es troben vinculades a una economia política urbana canviant (Brash 2006) des d'una antropologia compromesa (G. Smith 1999) i que privilegia una etnografia urbana des de "sota" (Lyon-Callo i Hyatt 2003).

Seguint aquesta línia, Kingfisher i Maskovski (2008) suggereixen una perspectiva etnogràfica⁴² que sigui capaç de produir coneixement a partir dels processos culturals i econòmico-polítics que es troben a l'"arran de terra" que esmentàvem en la secció 2.1., i que sovint són ignorats pels teòrics que expliquen les transformacions econòmico-polítiques a gran escala. Així, el primer concepte que fan servir és el de "cultura", un concepte que reconeixen haver estat sotmès a una perllongada crítica en els darrers temps per part la disciplina de l'antropologia social, més si es refereix a pràctiques obligades, homogènies i unitàries. Precisament per això, Kingfisher i Maskovski (2008) ens recorden que cal evitar veure el neoliberalisme com a un sistema cultural homogeni i de definició fixa sobre la categoria de la persona i les relacions entre l'estat, la societat civil i el mercat. En comptes d'això, advoquen per entendre el neoliberalisme com una formació cultural, és a dir, un conjunt de significats i pràctiques relacionades amb la constitució d'emergents categories de persona, mercat i estat en un camp cultural polemitzat. Així, cal entendre la formació cultural neoliberal com a un "conjunt articulat" que prova de desarticular els significats establerts alhora que forjar-ne de nous.

El segon concepte que fan servir és el de "poder". Recentment, el poder s'ha fet servir, i molt, per a parlar de disciplina i fins tot de biopoder foucaultia. Però cal

recordar el que ens diu Wolf (1990 i 1999), quan descriu quatre modes diferents de poder: (1) el poder com a potència personal; (2) el poder interaccional, o el poder per configurar l'acció social; (3) el poder tàctic o organitzatiu, o l'habilitat per a configurar instrumentalment l'entorn o els escenaris on actuen altres; i, finalment, (4) el poder estructural, una mena de poder que configura el camp d'acció social, fent que alguns comportaments siguin possibles mentre que d'altres restin impossibles. Per a Wolf, aquest darrer tipus de poder inclou el "poder per a governar la consciència", així com el "poder per a desplegar i destinar treball social" o "per a estructurar l'economia política". En gran mesura, Wolf estava molt interessat en la relació que mantenien el poder tàctic o organitzatiu i el poder estructural. És clar, aquí és on la història es retroba amb l'estructura pel que fa a l'anàlisi del poder.

Finalment, Kingfisher i Maskovski (2008) centren la seva atenció en les "pràctiques de govern" i no pas en el "govern" o en la "governança". Si la governança para atenció en les tradicions, institucions i processos que determinen com s'exerceix el poder i govern serveix per indexar l'organització d'unitats o racionalitats polítiques, les pràctiques de govern se centren en l'exercici del poder tant en un sentit organitzatiu com en un sentit estructural. L'acte de governar és un procés dinàmic i polèmic –conté agència recordant el dit a la secció 2.1.- i això és precisament el sentit del terme que juntament amb Kingfisher i Maskovski (2008) volem remarcar aquí.

Mantenir l'enfocament en la cultura, el poder i les pràctiques de govern estableix un marc per a traça l'articulació del neoliberalisme amb pràctiques i polítiques establertes d'antuvi i per avaluar com emergeixen, com a resultat d'aquestes articulacions, noves relacions hegemòniques de poder en contextos diferents. A més, aquesta perspectiva anima a fer servir un enfocament més sofisticat per a l'estudi de la producció de noves divisions de classe i noves pautes de desigualtat. Si bé serien pocs els que mostrarien el seu desacord amb el fet que les formes més representatives de desigualtat, pobresa, explotació i opressió en l'actualitat són conseqüència de l'adveniment del neoliberalisme, també és vera que en la majoria dels casos no són només això. Noves pautes de desigualtat i divisió de classe que són, en molts sentits, la continuació amb ben establertes relacions de poder i coerció. Així doncs, ens interessarà parlar d'allò nou i vell, però també del que és dins i del que és fora, del dalt i del baix i del sota i del sobre.

Ens interessarà, doncs, etnografiar les valoritzacions que les polítiques neoliberals fan de l'entorn urbà construït, així com de l'entorn urbà social que conté i que alhora el contextualitza. I ens interessarà analitzar les situacions concretes que precipiten el procés d'urbanització neoliberal que acompanya l'emergència de nous espais per a la ciutadania. En la següent secció tractarem breument del que entenem per valorització d'entorns urbans en el si d'aquesta formació cultural que és el neoliberalisme; a fi de fer la farina blana per al següent capítol que adopta un caire "més etnogràfic".

2.5. Valorització d'entorns urbans: Patrimoni i posició

Com passa amb qualsevol mercaderia, la producció del sòl (que és una mercaderia molt particular atesa la seva aparent immobilitat en l'espai físic) no només consisteix en la producció de valor d'ús d'aquest sòl, "*sino valores de uso para otros, valores de uso sociales*" (Marx 1975: 50). Seguint amb la línia establerta per Marx i aplicant-la al sòl com a mercaderia, en aquesta producció de valors d'ús del sòl per a d'altres cal emprar altres mercaderies que, lògicament, alhora són valors d'ús produïts per a d'altres. Parlam doncs del que Marx (ob. cit.: 222) denominà "consum productiu" i consisteix, pel cas del sòl, del consum d'altres productes en el procés de treball de la forma "final"⁴³.

Un dels aspectes més importants d'aquest consum productiu al que feim referència és el procés de formació de valor (entengui's no només valor d'ús sinó també valor de canvi), del que el procés de valorització és una extensió⁴⁴. Pel cas que ens interessa, el de la mercaderia que és el sòl, volem fitar l'ullada sobre aquells productes que ajuden a valoritzar el producte "final" a base de no ja només afegir "valors d'ús per a d'altres" sinó de fer d'aquests la pedra angular que posi en circulació i, per tant, en l'àmbit de l'intercanvi, el mateix sòl com a mercaderia. Ens referirem com a entorn urbà al conjunt d'elements i de relacions que són susceptibles de devenir productes per al consum productiu de sòl urbà alhora que produccions derivades d'aquest mateix consum productiu; i hi distingirem, a efectes analítics en tant que a la realitat es donen imbricats l'un amb l'altre, entre: entorns urbans construïts i entorns urbans socials.

A *grosso modo*, els primers, els entorns urbans construïts, són els entorns que formalment, i normativament, es treballen per a vendre el sòl; mentre que els segons, els entorns urbans socials, són els entorns que substancialment mobilitzen la mercaderia en l'esfera de l'intercanvi i, encara més important, "doten d'ànima", i per tant doten de valor, al sòl com a mercaderia. El que aquí ens interessa és com l'urbanisme (com a política que és per l'hegemonia del projecte de ciutat que cobeja) participa en aquesta posta en el mercat dels entorns que envolten i fan el sòl urbà. No de bades Appadurai, més en la línia simmeliana a l'hora de tractar la qüestió del valor que no pas de Marx, ens recorda:

"(...) el intercambio económico crea valor. El valor está contenido en las mercancías que se intercambian. Centrándose en las cosas que se intercambian, y no simplemente en las formas o las funciones del intercambio, es posible argüir que lo que crea la conexión entre intercambio y valor es la *política*, entendida en sentido amplio [*més endavant ho acotarà com a: relaciones, presupuestos y luchas concernientes al poder*]. Esta afirmación (...) justifica la idea de que las mercancías, como las personas, tienen una vida social" (Appadurai, A. 1991: 17).

Entenem doncs, que l'urbanisme, entès com a política urbana i per tant com a "relacions, pressuposts i lluites concernents al poder" en contextos urbans, extreu plusvàlues via la urbanització (o reurbanització), no ja només justificant-se i legitimant-se en el deteriorament urbà –que és expressió d'un acord pel que fa als valors d'ús- i, darrerament, en la mateixa obsolescència del sòl –expressió de la minva en el valor de canvi- on es dona aquest deteriorament (Weber, 2002)⁴⁵, sinó també en la potenciació o eradicació d'aquells espais de socialització, i de ciutadania, on les relacions que s'hi donin puguin o no "dotar d'ànima" a la mercaderia que és el sòl.

L'urbanisme fa ús, i n'abusa en tant que és la seva raó de ser actual, del que Lefebvre (1991) anomena "espai abstracte", és a dir, un espai definit pel seu valor de canvi i que subordina les qualitats de l'habitar a la creació de plusvàlues. El text de Lefebvre ha esdevengut un clàssic del pensament sobre l'espai i la ciutat. La força d'aquest treball descansa majoritàriament en la seva presentació abstracta i filosòfica de l'assumpte, i és aquest caràcter abstracte el que es troba subjecte a múltiples i oposades interpretacions. Tals característiques ens fan creure en la necessitat de mostrar succintament què entenem per la relació que es dona entre el valor de canvi i el valor d'ús als que ens hem referit abans, i que és central al

treball del filòsof francès. A més, ens trobam en la necessitat d'explicitar el nostre bagatge pel que fa a la teoria del valor atès que dins de la mateixa antropologia social existeixen altres teories del valor que se centren més en els seus "usos" per a pontejar el dilema entre "valor" i "valors" (Miller 2008).

Consideram incorrecte el fet d'interpretar que el valor de canvi elimina el valor d'ús, atès que això significaria la destrucció del raonament dialèctic que fa servir Lefebvre: el valor d'ús i el valor de canvi es necessiten mútuament, són creats en una relació mútua entre si. Aleshores, quan Lefebvre parla de que l'espai abstracte dominant, l'espai del valor de canvi, s'exerceix de cada cop més, el que ens diu és que el valor d'ús és dominat, subordinat a aquest valor de canvi; és a dir, l'espai abstracte tendeix a suprimir qualsevol (valor d') ús que no qüestioni el valor de canvi i que, en darrer terme, no permeti la generació d'un increment del valor. Això, que pot arribar a sonar enrevessat, s'aclareix força si ens remetem als termes de "neoliberalització" i "socialització" que emprarem a la secció 2.4. Així, entendrem la neoliberalització com a la supeditació del valor d'ús al valor de canvi i la socialització com a la voluntat de fer prevaldre el valor d'ús en comptes del valor de canvi. A més, i aquí és on jeu la mateixa lògica de la valorització, aquesta mena d'entorn a neoliberalitzar requereix un consumidor "final" molt específic: un que sigui realment capaç d'apreciar el valor d'aquest entorn en el que també es donen processos de socialització. Però en quin terreny es troba el valor de l'entorn i el camp d'apreciacions que el fan valuós? A continuació, passem a veure com el patrimoni s'ha vengut a configurar com una poderosa tecnologia per dotar de valor, i d'ànima, al sòl. Això també ens servirà per al paisatge que, a més, sovint acaba essent patrimoni o si més no se'l tracta com a tal.

En els darrers temps els mots patrimoni estan en boca de tothom. Si bé pel primer hom entén, en termes generals, que es tracta del llegat de les generacions anteriors que hem de llegar a les futures, pel segon entenem la imatge d'un entorn. Som conscients que ambdues definicions són simples i que tant el patrimoni com el paisatge han esdevengut font de discussions a l'àmbit de les ciències socials⁴⁶ i més amb aquelles que treballen la no sempre clara noció de "cultura". Són legió les institucions que han abraçat el patrimoni (en qualsevol de les seves versions: material, immaterial, visual, experiència, etc.). D'entre totes aquestes entitats, organitzacions, empreses, estats, associacions, etc. la "gran" institució en aquest

sentit és la mateixa UNESCO qui amb la seva llista de monuments de la humanitat promou la conservació, alhora que gestió, d'allò que hom tria com a patrimoni mundial.

L'acte de fer patrimoni consisteix en l'acte d'atribuir significat a un objecte i al seu context de representació que no respon a altre necessitat que la de fundar patrimonis, cal recordar que aquesta necessitat respon a un tipus molt específic de valorització. Les idees del patrimoni es refereixen alhora a un producte (un objecte) i una producció (un procés). En altres paraules, l'objecte que esdevé patrimoni es transforma gràcies a una tasca d'interpretació, que atorga la significació a la que ens referim fa uns instants. És a dir, en veure un objecte patrimonial podem observar tres coses: (1) l'objecte llegat per la història o l'entorn (depenent de si parlem de patrimoni o de paisatge); (2) els complexos processos acadèmics, socials i legals mitjançant els quals l'objecte esdevé patrimoni; i (3) allò que és patrimoni pels seus propis mitjans, és a dir, l'objecte llegat per la història i al que s'atribueix una significació (fruit de la interpretació), que valoritza l'objecte tot apartant-lo i concedint-lo una naturalesa excepcional, i a qui se li atorga un context de presentació (un museu, un parc natural, un centre d'interpretació, un monument, una àrea protegida, etc.).

La reivindicació de les mateixes nocions de patrimoni i de paisatge contenen els termes de la neoliberalització per una banda i de la socialització per l'altra. La revalorització prové de l'acte legal de privilegiar l'objecte fet patrimoni; una manera de bastir una frontera a partir de la tria del que ha de ser revalorat, a partir d'opcions i posicions varies. Aleshores, certs objectes es privilegien per a classificar estadísticament el model típic. Aquests objectes esdevenen tòpics un cop se segreguen els seus elements i trets més característics de la resta (la consagració segons Durkheim, 1987: 9). La qüestió és: Qui determina les opcions i posicions possibles? El patrimoni i el paisatge són expressió de les relacions de poder (Prats 1997 i Zukin 1991). És a dir, els objectes no són patrimoni per si mateixos, *per se*, però només en relació a d'altres objectes en un sistema global de posicions, definicions i valoracions.

El patrimoni no existeixen en abstracte, només gràcies al fet que la gent en faci ús. Com és possible introduir aquesta valorització i l'oposició que el conformen? Herzfeld (1991), assenyala que la vida quotidiana de Rethimno, una ciutat grega on

desenvolupà la seva recerca etnogràfica, està regida per l'existència de dos tempos culturals diferents alhora que existents. Aquests tempos són el "temps social" i el "temps monumental". El primer versa sobre les pràctiques de la gent, mentre que la segona tracta dels seus discursos de representació. Ambdós també són mòbils, depenent del context i el contingut de la situació. Tanmateix, mantenen una relació vis-à-vis perquè, entre d'altres coses, la representació del temps monumental pot deformar, mermar o esclafar l'experiència social.

Els instruments del temps monumental són els dels discursos oficials de la història, la cultura i els seus usos. Aquests valoritzen l'entorn (tant el físic com el social) i, per tant, el patrimoni es fa relevant. Els "patrimonis" evocuen. L'evocació és el vertader patrimoni i el vertader paisatge, és a dir, recurs, producte d'un procés que te a veure amb la tria i d'un sistema prèviament analitzat. El temps monumental, tot i que a la seva manera dinàmic, és més estàtic que el temps social, i per a poder aconseguir la patrimonialització de l'espai, l'acte de fundar patrimonis necessita de l'enginyeria que és la llei. Seguint les recomendacions de la UNESCO pel que fa a patrimoni i paisatge, vengueren les versions nacionala, regionala i local. Normalment, el patrimoni es posa en escena com si d'un espectacle animat es tractàs, agradable i divertit, i que ja no representa la cultura de la societat contemporànea (sempre és: "així com érem", "així com era"). Emperò, els paisatges i els patrimonis poden no ser "monumentals": l'animació pot agitar-se atès que el discurs del paisatge i del patrimoni és sobre incloure i excloure.

En aquest punt, reapareix la dicotomia entre la socialització i la neoliberalització torna a l'escena. La gent, amb els seus propis valors d'ús, i que ocupa posicions diferents i compta amb recursos diferents, es troba confrontada amb, alhora que lligada a, la realitat física, política, administrativa i mercantil. La realitat física, i especialment la política i l'administrativa, està incrustada en els valors de canvi. El debat, com es veurà, esdevé especialment rellevant quan repassem les circumstàncies específiques del mercat del sòl urbà a Tigné; tenint en compte que es tracta, en principi, d'una estratègia d'atracció de capital i visitants. Tanmateix, l'enunciació en termes de precedència o subordinació d'un valor (un concepte de valor) en relació a un altre mena de valor, és força naïve. Una idea una mica més elaborada és aquella en el que la neoliberalització només es pugui generar a partir de la socialització. Aleshores aquelles valoritzacions que es generen sense promoure

socialització estan destinats a fracassar; estan, com a poc, destinats a fracassar perquè descriuen fets positius per a la ciutat i per a la ciutadania.

La dinàmica es dona entre la socialització i la neoliberalització, essent la darrera una variable dependent de l'anterior; ara bé, què entenem per socialització? Així com ens relativament senzill quantificar el valor de canvi –no tant perquè el reguli el mercat, i perquè les regulacions i desregulacions jurídiques i polítiques també hi tenen molt a veure, sinó perquè es valoritza en el mercat immobiliari- el valor d'ús és molt difícil d'establir. El problema és que cada ciutadà monitora la socialització a la seva manera. La manera de desencallar aquesta situació es basa necessàriament en la densificació de les restes socials a mercè dels processos, que es troben fora de l'abast del control dels ciutadans. En altres paraules, la socialització no és cap altre que la possibilitat dels ciutadans de prendre el control (i l'agència necessària) en l'entorn que habiten (encara que alguns només hi estiguin de pas mentre d'altres hi especulen), construint-los com un lloc per a les relacions socials, i definint-los a partir d'aquestes relacions socials.

Des d'aquesta perspectiva, l'espai a produir per la socialització, i per a la possibilitat de “fer ciutadania” serà públic. Passem a continuació a veure que significa aquest “espai públic” i centrem-lo com a camp de posicions entre els pols que representen la política urbanística condicionada pel turisme i els seus correlats i la l'àmbit de mediació que és la “societat civil”.

2.6. L'espai públic: tensions entre el “turbanisme” i la “societat civil”

L'espai per excel·lència de la ciutadania, per nosaltres les “pràctiques de ciutadania”, és l'espai públic (Borja 2003). En la presentació d'un compendi d'articles que versen sobre la política de l'espai públic els editors de la publicació, Smith i Low (2006), assenyalen que l'espai públic:

“is traditionally differentiated from private space in terms of the rules of access, the source and nature of control over entry to a space, individual and collective behavior sanctioned in specific places and rules of use. Whereas private space is demarcated and protected by state-regulated rules of private property use, public space, while far from free of regulation, is generally conceived as open to greater or lesser public participation. (...) Public, space, in fact, comes into its own with the differentiation of a nominally representative state on the one side and civil society and the market on the other. Implicated in this transition is the

simultaneous pupation of the household as a privatized sphere of social reproduction" (Smith i Low 2006: 3-4).

Efectivament, i precisament per això, i tal i com es desprèn del dit a les seccions anteriors d'aquest mateix capítol, la neoliberalització incidirà en l'entorn urbà i molt especialment en l'espai públic que gràcies a la seva condició liminal per estar entre l'estat, el mercat i la societat civil oferirà al primer via el segon la possibilitat de sostreure valors d'ús dels processos de socialització per a produir valors de canvi i valoritzar, a partir d'aquests valors de canvi, l'entorn urbà, incloent-hi el mateix espai públic. Per tant, la neoliberalització necessita de la "política" i de "polítiques" que adequin l'espai públic de l'entorn urbà a unes òptimes condicions de neoliberalització.

Així, les pràctiques de govern de cada cop prenen més cura per explorar noves maneres de promoure l'espai públic ja sigui via el seu desenvolupament localitzat (essent el "desenvolupament local" l'expressió clau del fenomen) i la seva mercantilització i l'increment de llocs de treball lligats en aquesta. Així, les pràctiques de govern ja no només es dediquen a gestionar l'aprovisionament local de serveis, instal·lacions i beneficis a les poblacions urbanes (Harvey 1989). L'empresa del desenvolupament i de la mercantilització de l'espai públic pensa i repensa (valoritza i revaloritza) els entorns urbans a partir d'una determinada política i economia de la imatge que la permet ser venuda⁴⁷ i per aconseguir aquest objectiu les polítiques neoliberals aplicaran unes tecnologies governatives que tot i penetrin l'espai públic i la mateixa societat civil i que alhora es mantenguin, ni que sigui normativament, més "enllà de l'estat". Això implicarà redefinir els drets, el status, les formes de representació, les responsabilitats, la legitimitat de les relacions entre els governs i els ciutadans, així com els nous ordres i les noves escales que configuren aquestes relacions.

El turisme, és l'empresa que més bé sap explotar l'ensinistrament de l'ullada sobre la imatge (un paisatge, un patrimoni...) que més eficientment gestiona la imatge dels "altres" com a experiència. En aquests efectes el patrimoni, el paisatge, l'entorn, la cultura, etc. són susceptibles de devenir imatges (Urry 2006) i de ser l'objecte de consum del turista alhora que l'element que conjugui els diversos sectors que intervenen en la producció turística (Selwyn 1996 i MacCannell 1999). Però, a més, el turisme té la capacitat de reformar el mateix entorn que oferí la imatge i de

reproduir-se en l'espai (Shaw i Williams 2004). El paper de la "cultura", i molt especialment el del "patrimoni", en qualsevol de les seves vessants, jugaran un rol central ateses les potencialitats de valorització que representen. Per a Bianchi (2005) es fa especialment notori en el cas de la Mediterrània a través de la comercialització del patrimoni en un context polític-econòmic que alhora que neoliberalitza la cultura, la fa punta de llança de la seva reconfiguració urbana.

Anomenarem "turbanisme" a la capacitat de transformació que produeix el *tour* – sovint basta amb la seva promesa, el seu mite- de transformar l'entorn físic i construït (pel nostre cas l'urbà i més concretament el seu espai públic) a través de polítiques urbanístiques concretes anomenarem "turbanisme". Ja fa temps que el turbanisme deixà de ser només patrimoni de l'activitat turística. A dia d'avui el mateix urbanisme i amb ell el sector immobiliari se supediten a les funcions que satisfan el *tour*, alhora que a la seva ullada. Així, el turbanisme més enllà de ser la producció d'una postal o d'un paisatge per al consum turístic, és també un procés urbanístic generalitzat que consisteix, a més d'oferir l'experiència del *tour*, en: amagar excessos amb una tofuda verdor, deixar a la vista els arcs que s'amaguen darrera les parets, construir miradors, públics però també privats i refer el patrimoni per a que quedi "apte" per al consum visual.

Trobam que aquest reprocessament constant de l'espai públic per part del turbanisme, que rau en la lògica de la "destrucció creativa" (Schumpeter 1968) promoguda pel neoliberalisme (Brenner i Theodor 2002 i Harvey 2006b), és profundament contradictori. Per superar la seva paradoxal contradicció, el turbanisme necessitarà: (1) una institució que l'autoritzi i el legítimi i, sobretot, que sigui igual de contradictòria que el procés "turbanitzador" que promou i (2) la fraccionalització de l'espai públic en unitats manejables en termes d'entorn físic però també en termes d'entorn social. Aquesta qüestió d'escala esdevindrà cabdal alhora de que el turbanisme pugui confinar recursos a determinats llocs, llocs on l'entorn per a turbanitzar sigui el més propici.

Òbviament, el turbanisme troba rebutjos en el seu quefer quotidià. Recordem que l'espai en el que es mou i del que se'n beneficia no deixa de ser un "espai públic" en el que la societat civil també s'hi troba i del que les pràctiques de ciutadania en fan hàbitat. I, encara més notori, sovint, la mateixa raó de ser d'aquestes pràctiques

de ciutadania es trobarà precisament en el rebuig, la impugnació i la lluita contra el turbanisme⁴⁸.

En el següent capítol, descriurem aquestes qüestions sobre la neoliberalització i la socialització dels entorns urbans i del seu espai públic a partir de set seccions que juntes combinen l'anàlisi política amb la descripció d'unes vinyetes etnogràfiques elaborades a partir del material aplegat al camp entre l'1 de març de 2007 i el 15 d'agost del mateix any (les entrevistes, i alguns encontres, d'aquest treball de camp es troben enumerats a la secció 3.1.); si bé val a dir que des d'ençà, des de l'agost del 2007, hi ha hagut varies etapes de seguiment (aquest cop "a distància") dels casos que es pretén.

3 – Tigné: Polítiques urbanes neoliberals i moviments urbans (socials?)

Malta is poised to increase its profile significantly within Europe. When this happens, Tigné Point will move centre stage as one of the most desirable places to own and live in. As an investment for the future, Tigné Point can only increase in value.

(MIDI Consortium 2006)

3.1. Un fenomen netament lil·liputenc: Concert encadenat dels homes i dones orquestra

Malta és un estat “petit” i ho és també pel que fa a totes les “densitats” “concentracions” que es puguin imaginar. No de bades, l'antropòleg social Boissevain (1974) faria de Malta (com ara precisament la ciutat que és Sliema) el focus de la seva recerca a *Friends of friends. Networks, manipulators and coalitions*, en una etapa de la seva carrera plenament marcada per la voluntat de “fer escola” de la teoria de xarxes, en general, i del transaccionalisme, en particular. Des d'una altra enfocament més “sociològic” (encara que amb la participació de dos antropòlegs socials com són Boissevain i Boswell) Sultana i Baldacchino (1994), a la introducció d'una completíssima i abundosa, que no de per si homogèniament rigorosa, col·lecció d'articles sobre la realitat social maltesa, qualificaran aquesta densitat i concentració socials lil·liputenques.

No més lluny de la realitat. És una de les coses que més deu sorprendre a l'etnògraf foraster i ho és per dues qüestions summament lligades al fenomen lil·liputenc que descriuen Sultana i Baldacchino (1994). A mesura que s'anava desenvolupant el treball de camp, hom tenia la sensació d'estar establint, constantment, vincles familiars i d'amistat entre els informants i altres persones de les que tenia coneixença per la seva rellevància pública⁴⁹. Segurament, això es devia a com anava desenrotllant-se el camp: l'efecte “bolla de neu” en el que un conegut presenta qualcú a l'etnògraf que alhora li presentarà un altre i així successivament. Sorprenentment, arriba un moment en que algú coneix algú d'una línia col·lateral. Però no menys cert és que sí existeix aquesta densitat i molt especialment si ens fixam en els líders al que feia referència Kurz (2001, vegi's l'apartat 2.1.) i entenem

com a líders a gent "amb poder", ja estiguin ocupant posicions dominants o subalternes en una situació concreta. És més, en tant que es tracta de gent "amb poder" no només comptaran amb una densa xarxa de "poderosos" sinó que també concentraran aquest poder en la seva pròpia persona.

Tot i quedar una mica caòtic, a continuació present am com anà la dinàmica de la "bolla de neu", qui presentà a qui, algunes relacions familiars i polítiques i la concentració de funcions en una mateixa persona. No hi figuren persones adreçades directament sense mediador (les "finestres" de la cita d'entrada del capítol 2) o aquelles que s'aproparen a mi o encontres fugaços. L'origen de la "bolla de neu" cal trobar-lo en dues branques diferents que començaren amb dues bones amistats conegudes abans d'haver trepitjat Malta. Abans de continuarcal fer dues observacions. La primera és que la majoria dels noms són ficticis (llevat dels càrrecs públics o personalitats ben conegudes) i la segona és que per "→" entendrem la presentació o recomanació que una persona ens fa sobre una altra:

- a) Roža Aquilina, companya de John Mifsud, un dels amics previs a la arribada, és llicenciada es antropologia social, treballa en qüestions de telecomunicacions i noves tecnologies i propietària de la *maisonette* on vivim (B) → Matthew Vella, *sliemiż*, llicenciat en antropologia social i periodista a *Malta Today*⁵⁰ (MT).
- b) Matthew Vella → Harry Vassallo, cap d'AD (amb seu a C), el partit verd de Malta, i també *sliemiż*; a la *sliemiża* Astrid Vella, cap de *Flimkien Għal Ambjent Aħjar* (FAA [plegats per un millor entorn]) i antiga alumna de Jeremy Boissevain als setanta; a Albert Bell, professor de sociologia a *L-Università* i baixista d'un grup *heavy* que tocava a Tigné Point quan hi havia l'*Assocjani Sportiva Tigné* (AST, amb seu a D); i a Michael Briguglio, *sliemiż* com ell i antic company seu de *Moviment Graffiti* (MG), a més de professor de sociologia a *L-Università*, fill d'un prestigiós acadèmic, bateria i lletrista de la banda de punk-rock Norm Rejection, membre d'AD i representant d'aquest al *Kunsill Lokali* de Sliema. Briguglio és l'oficial de relacions públiques de *Zminijietna - Lehen ix-Xellug* (*Zminijietna* [El nostre temps – La veu de l'esquerra], una entitat que agrupa a membres del PL, d'AD i del *Partit Komunista Malti* (PK).
- c) Harry Vassallo → el seu cosí James Vassallo, el director gerent de vendes i màrqueting de Tigné Point Marketing Ltd., una empresa subsidiària del MIDI Consortium (amb seu a F) que maneja el projecte de Tigné Point → a Marisa

Farrugia, subdirectora de vendes. Curiosament, James Vassallo és germà de Raphael Vassallo, periodista de MT.

- d) Astrid Vella → Ximon Camilleri, *sliemiż*, representant de la *Qui-Si-Sana Residents Committee* (QRC, Qui-Si-Sana (S)) i fill d'un dels millors amics del pare de Harry Vassallo (plegats anaven a caçar...); i a Lino Bugeja i Alex Vella (aquest darrer també *sliemiż*) de la *Ramblers Association of Malta* (Ramblers).
- e) Albert Bell → a Gabriel Muskat, cantant d'una banda de rock i antic resident de Triq Tigné (l'espina dorsal de la Península de Tigné) on encara hi viu sa mare encara hi viu (G).
- f) Gabriel Muskat → Tony Abela, el propietari del Changes Bar (H), antiga botiga de queviures portada per ell mateix i que es troba falcat entre els projectes de Tigné Point i de Fort Cambridge.
- g) Michael Briguglio → el seu cunyat, el romà Adriano Cardona qui treballa a MEPA igual que la germana de Briguglio i que és membre de *Friends of the Earth of Malta*; a James Debono, periodista d'MT i antic membre d'MG; i a Daniel Napoli d'MG i de *Zminjietna*, també *sliemiż*. A més, em recomanà parlar amb Marina Arrigo, la *sindku* (batllessa) de Sliema pel PN (l'ajuntament de Sliema es troba a I), *sliemiża*.
- h) Daniel Napoli → molts membres d'MG en una de les seves assemblees i m'implicà com a representant d'MG (Document 16) en una reunió mantinguda entre la MEPA i organitzacions de la "societat civil" maltesa amb motiu de la construcció de Smart City, una urbanització amb un complex d'oficines a l'altra banda de la *Grand Harbour* i, si fa no fa, simètric a Tigné Point si prenem com eix (Government of Malta MIIT – Smart City 2007).
- i) Marina Arrigo, → el seu marit, Robert Arrigo, també *sliemiż* i anterior batlle de Sliema també pel PN, diputat del parlament pel districte on es troba Sliema, president dels Sliema Wanderers (el camp es trobava antigament a E) i un dels homes de negocis turístics més importants de Sliema i San Ġiljan (hotels, agències de viatges, companyies d'autocars...). Marina em recomanà parlar amb el cap de l'oposició, Martin Debono del PL, també *sliemiż*.
- j) Martin De Bono → Arthur Bachelor de la MEPA i encarregat d'informar als agents polítics i socials sobre el desenvolupament del projecte i de supervisar els

diferents sub-projectes; i a la segona del PL de Sliema, Marianne Aquilina, també *sliemiza*, mare del periodista Mark Micallef del *Times of Malta*.

- 1) Sarah Mizzi, *sliemiza*, antropòloga social i professora a *L-Università* i amiga nostra des d'abans d'aterrar a Malta → Steven Vella, antropòleg social encarregat de fer el *Social Impact Assessment* (SIA) del projecte del *Town Square* (1). Na Sarah, també em presentà a Pat Ciantar, ex-presentadora del telenotícies maltès i actualment notària *sliemiza* especialitzada en dret immobiliari (amb seu a K), a Ralph Pullicino de Heritage Malta (HM), i a Maria Sammut, estudiant de turisme a *L-Università* que feia el seu treball de final de carrera sobre el desenvolupament sostenible de Sliema i a la que havia d'aconsellar com a cotutor.
- 2) Steven Vella → a Mark Gatt, un excèntric *sliemiż*, home de negocis de no se sap molt bé què que pren interès per la gent que fa recerca sobre Tigné. Vella també em presentà a Peter Vosgues, propietari d'apartaments varis a Tigné Point i a Fort Cambridge, a més de membre de la *Qui-Si-Sana Residents Committee* i assidu de Ta' Sultana (L)⁵¹ a Triq Tigné; a Corine Belsunce, antropòloga social francesa que fa la tesi sobre política i alimentació a Malta; a Mark-Anthony Falzon, professor d'antropologia social a *L-Università* que ha treballat anteriorment en SIAs (de fet, és qui passa la feina a Vella); i a Jeniffer Grech, llicenciada en antropologia social que feia un treball de màster sobre ONGs malteses a la *Universiteit van Amsterdam*, amb gent que li recomanà l'octogenari Jeremy Boissevain.
- 3) Corine Belsunce → el que ja és el seu marit, Daniel Napolitano que ha treballat durant anys com a fotògraf especialitzat en arquitectura per al Midi Consortium; i a Venzu Gatt, doctorant *sliemiż* a *L-Università* en informàtica i crescut a les barraques militars de Tigné abans no passassin a ser part del MIDI Consortium. Els seus pares i la seva germana petita encara viuen a Tigné Point, essent una de les 8 famílies que queden d'aquella època dels 1980s. Venzu coneix a Tony del Changes Bar.
- 4) Daniel Napolitano → Florian Fenech, arquitecte que treballa per a l'Architecture Project, una de les dues empreses que fan part de l'Architectures of Malta Partnership, essent l'altra TBA Periti (originalment TBA Structural Engineers). El

partenariat és una empresa subsidiària de MIDI Consortium i fou expressament creat per al Tigné Point Development Project.

- 5) Mark-Anthony Falzon → Marguerite Camilleri, cap d'Adriano Cardona a la MEPA i encarregada de l'àrea de coordinació de programes; i a David Zammit, professor d'antropologia social de L-Università i fill del Professor Zammit que formalitzà la meua invitació a Malta.
- 6) Jennifer Grech → la seva tia materna i el seu home, oncle per via materna de Gasan, un dels majors promotors i constructors de Malta, que viuen a Triq Tigné. També em presentà a Maria Isabella Fenech que, com na Jennifer, és membre de *Moviment Għall Ambjent* (MGA [moviment per l'entorn], conegut també com a *Friends of the Earth Malta*).
- 7) Pat Ciantar → Robin Said, un arquitecte de la TBA Periti, que ens porta, d'amagatotis, al punt més alt de Tigné Point. Na Pat també em presenta a Vanessa McDonald, periodista del *The Times of Malta* i especialista en afers nàutics. A més, na Pat m'anima a fer-me passar per comprador d'un apartament del Fort Cambridge (2). Plegats prenem el pèl a Sandro Gonzi, venedor de Dhalia Real Estate Services.
- 8) Sandro Gonzi → Paul Attard, amb càrrec directiu a GAP Holdings Ltd., empresa promotora i constructora de Fort Cambridge de la que se n'encarrega el seu sogre: George Muscat.
- 9) Ralph Pullicino → Ray Bondin, *beltin* [gentilici de Valletta, *Il-Belt*] de soca- arrel, responsable de la *Valletta Rehabilitation Project* (VRP) i membre de la *Valletta Rehabilitation Committee* (VRC); *Din l-Art Hejwa* (DAH [aquest bella mare pàtria tan estimada]); i el superintendent de la Sovrintendenza tal-Patrimonju Kulturali (SPK) Nathaniel Cutajar, també *sliemiż*.
- 10) Maria Sammut → Eduard Said, jove arquitecte especialitzat en restauració que treballa per a l'AOM en el projecte de Manoel Island i que és membre de la junta directiva de *Fondazzjoni Wirt Artna* (FWA [fundació pel patrimoni de la nostra terra]), qualificada per alguns de ser l'ONG del patrimoni més escorada a la dreta.

A banda d'aquestes dues branques i destacant de la resta d'informants que vaig treballar sense "finestres", cal assenyalar tres línies més que em donaren resultats molt fructífers si bé alguns poden considerar-se també com a grans fracassos:

- Jeremy Boissevain → Angelo Xuereb, ex-batlle independent de Naxxar, a la regió del Majjistral, i director i cap executiu del grup d'empreses AX Holdings que des de 1975 ha anat creant entorn de la construcció, promoció immobiliària i negocis turístics (el primer hotel de Sol-Melià a Malta és seu: Sol Suncrest). És membre de la Building Industry Consultative Council (BICC), de la *Malta Federation of Industry Council*, i és el president de la *Federation of Building and Civil Engineering Contractors (FOBC)*. Participà en el procés de licitació de Tigné Point i Manoel Island que, desafortunadament per a ell, acabà guanyant el MIDI Consortium. Ara Xuereb és un dels dos caps del nou partit AN (que basa el seu programa en els valors "tradicionals" que representen el moviment "antipasteres" i el moviment pro-caça) juntament amb Josie Muskat, el doctor que va du al món a na Grazzja.
- Andrew Fenech, *sliemiż* i membre de FAA i enginyer contactat per correu-e després de llegir un carta al director en premsa (i el mateix es va fer amb Tony Calleja, també d'FAA i que treballa a l'oficina de relacions públiques del Primer Ministre) → Tony Terribile, *sliemiż* jubilat i ànima de les festes del Sacro Cuor en tant que membre destacat del patronat de festes, treballà al museu de Mdina i fa presentador d'un programa de televisió al canal que es diu: *ġirien* (veïns).
- No em va ser possible contactar amb l'octogenari Bertu Mizzi, cap del MIDI Consortium alhora que President del HSBC-Bank of Malta i ex-directiu d'Air Malta. També és un dels majors propietaris del sòl al Central Business District (CBD,) de Sliema. Mizzi viu a San Ġiljan en una propietat de renda antiga pagant unes desenes d'euros al mes pel lloger.
- Pierre Fava no em va rebre. Es tracta d'un membre molt actiu de la QRA, home de negocis del districte comercial de Sliema (productes farmacèutics), cap de l'associació de comerciants de Sliema, president de la *Malta Employer's Association*, vice-president de la *Imports and Retailing Economic Group Executive Committee* i de la *Fast Moving Consumer Goods Trade Section Executive Committee* de *The Malta Chamber of Commerce and Enterprise* i president del *Malta Council for economic and social development*.

- Si bé vaig mantenir una entrevista força informal i curta amb Petra Bianchi i Paul Xuereb (que no em deixaran enregistrar), de DAH, no vaig poder entrevistar-me amb Martin Galea, el seu president executiu, a més de director de gestió de Joinwell Ltd., empresa dedicada a la importació i venda de cuines, banys i mobles, president de la *Malta Federation Of Industry* i de la *Rugby Association of Malta*.
- Tampoc em fou possible citar-me amb George Pullicino, l'aleshores Ministre de Medi Ambient, i el màxim responsable a l'hora d'aplicar, alhora les lleis concernents a la protecció i a la urbanització (*l'Environment Protection Act* (Gvern ta' Malta 1991) i la *Development Planning Act* (Gvern ta' Malta 1992)), tot i el perseverant ajut de la seva antiga amiga Pat Ciantar.

En aquest breu esquema, que sembla més bé una presentació dels principals interlocutors institucionals, comercials i activistes, no hi ha gaire cabuda per a les observacions de pràctiques quotidianes com ara la compra al supermercat i a les botigues de queviures, forns i carnisseries, ni per trobades de la mena de l'autobús amb la que hem encetat la secció 1.2. A més, l'índex que tot just hem facilitat no contempla la possibilitat de que algun membre de la cadena em recomanàs parlar amb algú amb qui ja hi havia parlat. I per a més inri, es té coneixement de concentracions de funcions de gent que mai s'aconseguí entrevistar (i que tampoc tenien la volada dels dos casos que acabam d'adjectivar com a fracassos. Prenent en compte aquestes consideracions, i tot i semblar molt incomplet i agosarat, ens atrevim a signar l'afirmació de Sultana i Baldacchino sobre el caràcter il·liputenc de les relacions socials malteses o al manco és el que trobarem en el nostre treball de camp.

3.2. La urbanització a Tigné amenaça el status patrimonial de Valletta

Malta, es desprèn del que anuncia el llibret promocional del complex de Tigné Point de Sliema (3) –i que també es coneix com a “MIDI project”, juntament amb les intervencions que es fan a Manoel Island (4), atraurà cada cop més l'ullada europea i serà Tigné Point qui jugarà el rol de centralitzar aquesta ullada atès que serà desitjable. El com un lloc es fa desitjable, però, són figures d'un altre paner... Òbviament, el turbanisme hi té molt a veure en produir desitjabilitats i com ja sabem ho aconsegueix a base de localitzar funcions i les imatges d'aquestes en la forma

no ja només de paisatges que amaguen, sinó també en la construcció de miradors per aquests paisatges. Sovint però, els miradors poden arribar a eclipsar el mateix paisatge!

A uns 500 metres de Sliema, a l'altra banda de la Badia de Marsamxett (altrement coneguda com a *North Harbour*) es troba Valletta (en vermell fosc al Document 2), capital de l'estat maltès amb 0'55 km² i 6.000 i escaig habitants encaixonats doblement per les muralles i la mar. Valletta, a més de capital, també és patrimoni de la humanitat, amb 320 edificis protegits, tot i que a dia d'avui la MEPA només sap donar comptes de 100 d'aquests monuments (www.timesofmalta.com, 22 d'abril de 2007). Fou declarada monument per la UNESCO a l'any 1980⁵² (Gvern ta' Malta 1925), després d'haver-se aprovat que passàs a engrossir la llista del patrimoni mundial que maneja aquesta institució gràcies a les obres arquitectòniques i artístiques que crearen i acumularen els cavallers de l'Ordre de Sant Joan fins al segle denou. Valletta es presentà com a un espai urbà densament construït on hi predominaven (i hi predominen encara) elements representatius dels períodes del Renaixement i del Barroc i on la història era (i segurament encara és) una de les expressions més meridionals d'Europa⁵³ (<http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle01/section2/131-summary.pdf>).

L'agència encarregada de vetllar per la seva gestió és la VRP i té un comitè que supervisa la seva feina: la VRC (DAH 2007a), que aparegué al 1987 amb l'accés al poder del PN després de setze anys d'oposició. Com bé ens recorda Mitchell (2002a), en termes de memòria col·lectiva, era el mateix PN qui més èmfasi posava en la matèria que constituïa la memòria nacional maltesa cosificada en el patrimoni. Fins a entrat el 2008 la VRP pertanyia al Ministeri de Recursos i Infraestructura. A dia d'avui, aquest ministeri no existeix i l'àrea de recursos ara fa tàndem amb la d'affers rurals un altre ministeri mentre que l'àrea d'infraestructures passa a un ministeri que també maneja les qüestions del transport i de les comunicacions

(http://www.gov.mt/frame.asp?l=1&url=http://www.doi.gov.mt/en/ministries_and_departments/portfolio08.asp).

Pel que fa a la VRP, ara per ara no sabem si es troba en funcionament ni quin ministeri se n'ocupa i les causes ben bé les podem trobar en l'agitada controvèrsia que tengué lloc el passat 2007 a la premsa (per part de professionals, entesos i els

lectors en general) i que se centrà en el perill que corria Valletta de sortir de l'esmentada llista de monuments de la humanitat (www.timesofmalta.com: 15 d'abril, 22 d'abril, 4 de maig, 6 de maig, 8 de maig; www.independent.com: 5 de maig; *L-Orizzont*, 7 de maig de 2007) degut a la desaforada construcció que es donava al voltant de la regió de les badies, i al mig de la qual es troba Valletta.

Resumidament: En un encontre públic i internacional que tractava els *skylines* (un paisatge urbà que para atenció en la línia on el cel es troba amb la ciutat) europeus, Ray Bondin, cap de la VRP, afirmà que per mor d'una pèssima planificació, d'una manca de finançament i de l'absència d'un enfocament per a una gestió integral de Valletta, la ciutat perdia autenticitat⁵⁴ –un del criteris per a considerar-la Patrimoni de la Humanitat. El quadre que pintà Bondin era més bé pessimista, i, segurament, atesa la seva afiliació política a PN, no parà de demanar disculpes pel que estava dient. No menys cert és que ho pregonà arreu (DAH 2007a)... Per a Bondin ja no es tractava del que succeïa a Valletta mateixa i advertí que la UNESCO sabia de la reurbanització de Tigné amb gratacels i de com això afectaria les vistes de i des de la ciutat i portaria a Valletta a sortir, irremediablement, fora de la llista. De fet, en contra del que estableixen les normatives de la UNESCO, Valletta no compta amb una zona de transició i, pitjor encara, ni un pla de gestió (sí hi s'està preparant un pla mestre. A més prosseguí Bondin, el finançament amb que comptaven l'any passat era una desena part del que tenien fa deu anys i és clar, la reputació internacional era la que era. Per acabar, Bondin afirmà que hi havia massa autoritats i grups diferents implicats en la protecció del patrimoni i que no tothom feia les coses com calia. No cal dir que tothom se li tirà a sobre. Per començar els membres del seu propi partit⁵⁵.

Pot pensar-se que la bravata de Ray Bondin, que cada cop que la desmentia per premsa més la reafirmava, respon al tenebrós món de la política i la veritat és que se'ns escapen les faccions que existeixen al si del PN⁵⁶. Però el que trobam rellevant de les declaracions de Ray Bondin són dues qüestions que consideram de primer ordre i que fan que la "visual" transcendeixi els afers de la ullada ja que, per una banda, la pèrdua d'autenticitat de Valletta es troba directament lligada al fet turístic i, per l'altra, la parcel·lació local de l'estat (aquest problema mai es fa així d'explícit) fa que hi pugui haver un model *sliemiz* d'urbanització que pugna amb la capital, Valletta, atacant-la allà on més se significa aquesta: pel patrimoni.

Bàsicament, significa que Valletta es troba subordinada a Sliema en el creixement suntuós que lidera en l'antiga perifèria de les badies) a base de guanyar més centralitat en el territori. Efectivament, el status de monument mundial del que gaudeix Valletta no només es veu amenaçat per l'estancament del suport a la "rehabilitació" que es dóna al si del seu *Kunsill Lokali* i que marcà època a la dècada dels noranta quan calia demostrar com d' europea era Malta (Mitchell 2002a), sinó que, i encara de manera més important, es veu condicionada per la urbanització que es dóna a Sliema.

Per una altra banda, Bondin és de l'opinió de que en el "negoci del patrimoni" i a masses entitats implicades. Segurament es refereix a ONGs i plataformes en defensa de la naturalesa i de l'entorn però de ben segur també es refereix a les autoritats. En aquest nivell, a més de la VRP-VRC (que es troba vinculada a la UNESCO i, que tot i la bravata de Bondin, només respon a efectes del que passa "a" Valletta), trobam la HM i la SPK. A continuació passam a explicar breument aquestes dues entitats públiques tot centrant-nos en les seves funcions:

- a) Segons Reuben Grima, cap d'HM mentre desenvolupava el treball de camp en el 2007, és una agència nacional del *Gvern ta' Malta* que es constituí el 2002 seguint les disposicions establertes al *Cultural Heritage Act* (Gvern ta' Malta 2002)⁵⁷ que li encomana la gestió dels museus nacionals i els emplaçaments patrimonials i les seves col·leccions a Malta i Għawdex, incloent-hi set monuments mundials de la UNESCO (www.heritagemalta.org), entre els quals no es troba Valletta (tots ells entraren en el mateix paquet de monuments de 1980). HM es reconeix com a responsable dels quatre aspectes que diu ser claus per a la cultura patrimonial maltesa (gestió, conservació, interpretació i comercialització).

Les funcions de HM són les de conservar, restaurar, administrar, gestionar, operar, comercialitzar, estudiar i presentar al públic el patrimoni de que disposa; adquirir béns; coordinar-se amb la *Malta Tourism Authority*, la MEPA i d'altres cossos; educar i conscienciar el públic; consultar els *Kunsilli Lokali*, etc. Depèn del *Ministry of Education, Culture, Youth and Sport* i tot i no trobar-se sota de, moltes de les seves actuacions necessita el vist-i-plau, o l'acció conjunta, de la SPK (Gvern ta' Malta 2002). Els doblers per a poder manejar tot el que maneja HM no són únicament públics. De fet, gràcies a l'obligació que tenen les entitats

bancàries i financeres establertes al país de contribuir amb un fons social (sovint confós amb un de cultural com es pot apreciar), HM pot subsistir. Una visita a la seva pàgina web, que acabam de citar, ens ho confirma amb la presència dels logos dels principals bancs i entitats que hi "col·laboren": HSBC (antiga Bank of Malta), Bank of Valletta, la UE, la UNESCO...

Com que Valletta és un monument sense un pla de gestió i com que la VRP-VCP ja se n'encarrega d'ella i pertany a un altre ministeri, HM no pot fer res per les preocupacions expressades per Bondin. Tot i així, Grima compartirà gairebé tot el que diu Bondin i reconeix que Valletta podria quedar fora de la llista, cosa que ara mateix li passa a Dresden (Alemanya) precisament per un tema similar de macro-construccions que entorpeixen les visuals.

- b) La missió de l'SPK, que també depèn del *Ministry of Education, Culture, Youth and Sport*, és la d'acomplir amb el deure adquirit per l'estat (Gvern ta' Malta 2002) per assegurar la protecció i accessibilitat del patrimoni cultural maltès (www.culturalheritage.gov.mt). És a dir, explica Nathaniel Cutajar⁵⁸, l'aleshores superintendent, la SPK és la responsable de tota investigació científica que tenguin a veure amb béns culturals, com ara el treball de camp arqueològic (de sort que encara no entra l'etnogràfic), i de l'arxivament i la gestió dels documents que se'n derivin d'aquesta recerca. Així, la SPK valora objectes d'art i de valor cultural i les col·leccions d'aquests objectes i, en principi, també aconsella i es coordina amb la MEPA, en temes d'ús i d'urbanització del sòl, per tal de salvaguardar el patrimoni cultural (entenent aquest com a conjunts d'edificis, paisatges, etc.). Una de les funcions més importants que ocupa és de ser la interlocutora internacional del patrimoni de l'estat maltès, tant pel que fa al "fer xarxa" com pel que fa al moviment dels béns patrimonials fora del territori maltès (Gvern ta' Malta 2002).

La SPK no té res a veure amb Valletta. Valletta ja compta amb el VPR-VCR, que té un altre ministeri que el maneja. En això l'SPK no pot immiscir-se.

Queda clar que només amb aquesta presentació donaríem certa raó a Bondin quan afirma que hi ha massa entitat encarregada del patrimoni, i això que encara no hem passat a parlar de les entitats que pertanyen a la "societat civil" (seccions 3.1. i 3.5.). Ambdues entitats, HM i SPK, se solapen en nombroses ocasions, tot i quedar clar que HM es dedica a la gestió, la conservació, la interpretació i la

comercialització mentre que la SPK regula i opera. Però queda també clar que Valletta, per molt amenaçada que estigui per Tigné, no és de la competència de cap de les dues agències. El més sorprenent de tot és que Valletta no figura enlloc de la *Cultural Heritage Act*!! Significa que és patrimoni de la humanitat però no de Malta? Què te de bo ser patrimoni de la humanitat idó? Es tracta només de la voluntat de protecció i conservació o hi ha quelcom més?

En efecte, al menys pel que fa al nivell normatiu i jurídic es tracta de més. Pace (2001) ens recorda que el patrimoni maltès (ell ho entén en termes clàssics, és a dir, com a "patrimoni físic") es troba emmarcat per la *Protection of Antiquities Regulation* (Gvern ta' Malta 1925), l'*Environment Protection Act* (Gvern ta' Malta 1991) i la *Development Planning Act* (Gvern ta' Malta 1992). En el següent apartat ens centrarem en la MEPA, una nova burocràcia tecnològica de govern que emergí a Malta en els 1990s quan hi hagué un esplet patrimonial i mediambiental, manifestació de l'"espiritualitat" de l'espai públic de l'entorn urbà maltès. L'important es veure com aquest "nou esperit" arribà a materialitzar-se tot valoritzant el sòl. És a dir, descobrirem, a partir del *North Harbours Local Plan* (en el que es troba Sliema amb el seu Tigné) com de mundanament material, i central, pot arribar a ser el patrimoni.

3.3. La MEPA i el *North Harbours Local Plan*

Mai havia sentit a parlar de la MEPA (per auna caricatura de la MEPA vegi's el Document 5) fins que dos dies després de la nostra arribada a Malta vaig anar a presentar-me a la resta de membres de la *Tourism School* a *L-Università*. A partir d'aquell moment me'n vaig entémer que MEPA era omnipresent a la premsa i a vida quotidiana dels maltesos.

Allà, a *L-Università*, un dels professors, després de sentir què volia investigar a Malta, em digué: "I ja tens intenció d'anar a la MEPA?". No sabia què dir, "la MEPA?", pensava mentre provava d'imaginar que i havia al darrera d'aquelles sigles. "Sí home, la màxima autoritat en temes de planificació del sòl que tenim a Malta. És tot el dia als diaris, que no llegeixes premsa?", insistia el professor posant car d'incrèdul. Òbviament de premsa no en llegia gaire de moment. M'havia dedicat els dos primers dies de la nostra estada endreçant la *maisonette* amb n'Eleanor i no havia

tengut temps ni per a fer un tomb per Tigné encara. El professor es tornà a dirigir a mi, aquest cop amb un somriure ben ample: “Doncs estàs de sort perquè ara mateix me n’hi vaig que necessit que em signin uns papers per al cablejat exterior de la meva nova casa a Għargħur [urbanització en creixement al nord de la conurbació urbana maltesa]. Fa dos que me n’esper i a la fi he trobat un contacte amb qui he de quedar ara mateix allà a Floriana on la MEPA te les seves oficines. Vina i així sabràs on és i com funciona”. No sabent molt bé què fer ni perquè em deia tot això amb un to burleta, hi vaig accedir.

Partírem fent tombs amb el seu cotxe per una sèrie de rutes ràpides (a mi no m’ho semblaven) que atravesava el conurbà maltès des de *L-Università* fins a Floriana. En qüestió de cinc minuts ja hi érem. En veure que feia l’ademan de sortir del cotxe em digué: “No cal! Ara mateix crid al meu contacte”. Esperàrem un minut fins que un jove empolainat avistà el cotxe a l’aparcament i s’ens acostà i dirigint-se al professor li digué: “hi és tot”. Aquest se’l mirà com si fos un pelleringo i va respondre: “I tant! Mira que n’hem parlat de vegades. És clar que hi és tot!”. El jove va fer com si miràs dins d’un sobre on hi devia haver els plànols que oc abans m’havia mostrat el professor i després li confirmà: “Doncs si és així t’enviaré els permisos per fax per a que puguis començar ja. Ja saps que també ho faré per correu però durà uns quants dies i així...”. El professor li digué una sèrie de coses en maltès (fins ara havien parlat en un anglès força maltitzat), agraïments supòs, i es acomiadaren. En tornar a arrancar el cotxe em digué: “Així es fan les coses aquí, si no mai les arribes a fer!”⁵⁹.

Un cop arribats a ca nostra no es podia fer altra cosa que esbrinar què era la MEPA. El que més inquietava en aquell moment era la segona sigla, l’“E” d’“*Environment*”. I no de bades... La MEPA te una “visió” basada en l’objectiu de passar a la següent generació un país en millors condicions que les heretades. De bones a primeres la visió casa a la perfecció amb la definició de patrimoni que hem donat a la secció 2.5. Per a la “visió” de la MEPA (www.mepa.org.mt) és substancialment important veure l’entorn com “*a treasure, something we place our energies in, to protect, care for and improve. The environment encompasses all - nature, cultural and architectural heritage, towns and villages, the countryside, the seas and air. We believe that together we should carefully plan so that our heritage, this gem which we treasure, will not fade away. (...) [MEPA] is committed to ensure that land use and the protection of the environment meet the needs of today's society and future*

*communities. We are working to ensure a **quality of life** that will be **in harmony with our natural, cultural and built environment**. In so doing we are seeking to implement a **sustainable development** that **safeguards the environment**"* (negretes afegides).

De bones a primeres sembla ser que confirmam el dit a la secció 2.6. quan dèiem que el turbanisme necessita d'una institució igual de contradictòria que el procés que prova de legitimar. I, de fet, la contradicció sembla ser doble. Primer, cal tenir en compte que la MEPA és la màxima autoritat "urbanitzadora" en tant que és la que assenyala on es pot urbanitzar en els plans urbanístics que confecciona i la que atorga els permisos per a urbanitzar, alhora que la màxima autoritat "protectora" (les autoritats que vetllen pel patrimoni no protegeixen, conserven...) en tant que protegeix el sòl de la urbanització en els mateixos plans urbanístics i rebutja sol·licituds de permisos en base en això. Segon, aquesta contradicció només es dóna a nivell formal perquè a l'hora de la veritat la mateixa MEPA és la que s'encarrega de "calçar" projectes d'urbanització que arriben a afectar la protecció que propugna, cosa que no estranya atesa la incompatibilitat de funcions, essent el cas de la tensió entre la Valletta protegida i la Sliema reurbanitzada un dels casos més sonats. Però també n'hi ha d'altres que ens estalviarem d'anomenar⁶⁰.

Molt més aclaridora és la *Development Planning Act* de 1992 (Gvern ta' Malta 1992), que és la llei que reformulà la *Planning Authority* (PA), que llegaren a Malta els britànics, tot transformant-la en MEPA. Segons aquesta llei, la MEPA és l'òrgan encarregat de promoure l'adequada planificació urbanística i el desenvolupament sostenible del sòl (incloent-hi el sòl marítim), ja sigui públic o privat, el control de l'esmentat desenvolupament d'acord amb els plans de desenvolupament i les polítiques urbanístiques que confeccionarà ella mateixa (i que el parlament aprovarà si s'escau). També es dedica a cartografiar el territori nacional maltès, la regulació de plans d'alineament i anivellació i la interpretació de tots aquests *in situ*.

El que resulta xocant, però, és que un any abans, al 1991, aparegué l'*Environmental Protection Act* i aquesta llei no fou l'origen de la MEPA... De fet, ni el document del 2004 titulat *A draft. Sustainable development strategy for Malta* (Briguglio 2004) escrit per un equip que coordinava el prestigiós acadèmic Lino Briguglio i en el que apareixien Godwin Cassar i Marguerite Camilleri (de la *General Office*), només s'ementa un cop la MEPA per agrair la feina feta per a fer la seva web accessible al

públic! (mrra.gov.mt/htdocs/ncsd.pdf). I ho és d'accessible. El problema radica en que en un text com aquest, sobre política mediambiental, no s'esmenti a la MEPA com a institució interessada. Hom pensarà que és natural això, que la missió de la MEPA (a banda de les visions que puga tenir) no és la protecció i conservació de l'entorn, i ni tan sols del medi ambient. La seva missió és *develop*, és a dir, urbanitzar (i no desenvolupar).

Això no significa que la MEPA no apliqui aquesta llei (les referències són més que nombroses i Cassar i Camilleri hi treballen a títol individual es veu) sinó que en parlar de *environment* sense *planning* (que no és el mateix que *planning the environment*), el "medi ambient" nostre, la MEPA és totalment absent, i això tenint present que la seva visió parla l'*environment*⁶¹. El perill es doble perquè mentre que *planning* esdevé, de cada cop més, sinònim de *development* (entès com urbanització), es crea un ambient en contra del mateix *planning* des de les entitats mediadores de la societat civil que pot resultar perillós (això ja ho veié Caruana Curran (2005c, al 1985!)).

Arran de la renovació de l'equip de govern de gener de 2008, la MEPA ha sofert profunds canvis tant nivell organitzatiu com a nivell de gestió. Fins al gener de 2008 la MEPA estava subjecta al *Ministry of the Environment*. Ara, després d'anys de crítiques envers aquest ministeri, i molt especialment al seu ministre George Pullicino (vegi's el Document 6) conegut per tots com a el *Concrete Minister* (literalment "Ministre Ciment"), s'ha eliminat el *Ministry of the Environment* (Pullicino ha deixat de ser ministre però es manté com a diputat) i la MEPA, juntament amb tots els afers de planificació urbanística i mediambiental, ha passat a la cartera del Primer Ministre, Lawrence Gonzi, qui també és el responsable de la cartera de les autoritats locals.

Emperò, per molt subjecte que la MEPA estigui al primer ministre, no deixa de ser una mena de govern a l'ombra (ara per ventura sota el mateix primer ministre!). Així, la MEPA compta amb: (1) una oficina de presidència que inclou a més l'oficina de mitjans de comunicació, l'oficina de queixes i els serveis d'atenció al client; (2) la direcció general que s'encarrega de la coordinació de programes, afers empresarials, legals i relacions multilaterals i amb la UE i l'oficina de projectes; (3) els serveis corporatius que tenen el control financer, els recursos humans, la tecnologia de la informació, inspecció i cartografia del sòl i operacions corporatives; (4) la protecció de l'entorn que inclou la protecció de la naturalesa, el control de la

contaminació, la planificació per a residus i minerals, i la gestió de recursos; i (5) la planificació urbanística (www.mepa.org.mt).

L'eina més important amb que compta la MEPA és el *Structure Plan* (SP) un document prescriptiu del 1990 i que entrà en ple funcionament el 1992 (amb la reforma de la PA). Bàsicament, aquest document recull la missió de la MEPA i inclou tots aquells camps que li interessin de cara a urbanitzar mitjançant la seva política urbanística. El SP estableix els diferents escenaris que interessin a la MEPA i dictamina la necessitat de desenvolupar uns plans locals. L'escenari que més li sembla interessar en aquell moment és el de la badia de Marsamxett, per la qual cosa la el SP obre l'expedient urbanitzador (*Development Brief*) per Tigné Point i Manoel Island:

"(...) to develop Manoel Island as part of the Marsamxett Harbour, for an international yachting centre and related tourist centre; and to develop Tigné Point primarily for tourist related facilities and accommodation" (PA 1992: 5).

Així, l'estat maltès es fracciona i no precisament en localitats si no en una mena de "comarques", essent la que ens interessa la el North Harbours Local Plan (NHLP, la darrera actualització del qual és del 2006, vegi's el Document 9 amb tota la informació urbanística actualitzada (MEPA 2006)) que aparegué després de diverses tasques de consultes amb residents, comerciants i organitzacions pertanyents a la societat civil maltesa MEPA 2005b), incloent-hi el món empresarial que gira entorn de la construcció (BICC 2005).

El NHLP ens recorda que un 25% dels habitatges de Sliema són buits, i, intrigant, un 4% es troben "parcialment buits" (National Statistics Office 2005)⁶². La raó que es dóna es que a més de la davallada poblacional de Sliema dels darrers temps (entre 1985 i 1995 la població de Sliema es reduí de 14.137 a 12.768 habitants), la gent veu en la propietat immobiliària un bé d'inversió i el comentari que tanca l'observació dient que aquesta pràctica es insostenible a les *North Harbours* on el sòl és escàs i on l'únic que fan els nous immobles que es construeixen és augmentar el nombre de propietats vacants en una espiral que encalenteix excessivament el mercat. A més, a Sliema es dóna quelcom que no succeeix enlloc més a Malta: No te *piazza*, símbol de la vida pública maltesa i ens atreviríem a dir que de la Mediterrània sencera. A Sliema mateix no existeix, a dia d'avui cap parc o plaça. Sí hi ha però, les celebrades roques del *front* o *promenade*, que allà rep el nom de *beach*, i dos

parcs infantils: Independenza Gardens (M) i Qui-Si-Sana. Mentre que el primer (Document 12) està nou de trinca i els diumenges s'hi veu la flor i nata de Malta amb les seves criatures, el darrer es troba abandonat i buit, en un estat lamentable d'oxidació i sembla ser terra de guaret que espera l'arribada d'un parc, però no d'un parc qualsevol, sinó d'un *car park*. Això també s'anuncia al NHLP i de seguida sabrem perquè.

Però la raó de ser del NHLP a Sliema no és el d'oferir dades sobre com de superurbanitzada està Sliema sinó de que està infrautilitzada i que pot esdevenir el pol d'atracció laboral (einentment treballs de coll blanc a oficines) que fou fa un temps (recordem la Sliema de Fredu vista a la secció 1.4.) i encara més important, el seu centre comercial i de negocis, el CBD, està desfasat perquè no crea llocs de treball. Així doncs, la raó d'aquest NHLP a Sliema serà la d'anunciar una nova centralitat a la península de Tigné, i concretament al projecte de Tigné Point (N), i l'anunciarà com a "centre secundari", tot afirmant que també cal reactivar el "centre primari" que és el CBD (i d'aquí a necessitat de l'aparcament de cotxes de Qui-Si-Sana. I això no és tot, estableix que tot Tigné és una zona especialment aconsellable per a la construcció de nous habitatges i equipaments juntament amb Manoel Island (lligat al projecte de Tigné Point) i el Ġzira Stadium Site, Valley Road a Msida, Pender Place a Paceville, Central Madliena Opportunity Site, Ta` Xbiex Opportunity Site i el Hilton de San Ġiljan. Es preveu que un cop construïts aquests llocs, la xarxa viària quedarà afectada i, per tant, s'anuncia que a Tigné Point hi haurà un nou tram (4, gairebé imperceptible en el plànol) que circumval·larà la península. Clarament, la ciutat es refà pensant en Tigné.

Una altra tema a destacar és que es posarà especial èmfasi a protegir les "qualitats visuals dels carrers residencials de fora del CBD i del "centre secundari" de Tigné. Per això s'aplicarà la normativa existent a les UCAs i fomentant la rehabilitació entre la població resident "*where streets have townscape value*". Sobre la percepció de la població local sobre aquestes qüestions no hi ha res més que el suport a la creació del *Sliema Embellishment Committee* del *Kunsill Lokali* de Sliema per a peatonalitzar alguns carrers i els residents de la Península de Tigné que es troben preocupats pel fet que la peatonalització de Sliema (s'entén a la UCA) incrementarà la circulació per la península (!?).

Passem a continuació a conèixer de més a prop el *Kunsill Lokali* de Sliema i quin és el paper que juga en aquesta nova centralitat que es pretén aconseguir.

3.4. *Kunsill Lokali* i urbanització: El cas de Sliema

El cas de l'emergència dels *Kunsilli Lokali* és molt diferent de la de la MEPA. La seva aparició en l'escenari polític maltès ni respon a, ni es dona en, el mateix context que es donà en el panorama que ens és familiar, el de l'estat espanyol. La *Local Councils Act* (LCA) és tan recent que data de 1996 (Gvern ta' Malta 1996). L'LCA reconeix el status de *Kunsilli Lokali* a 68 poblacions quan mai abans en la història moderna i contemporània de Malta hi hagué l'existència d'un sol poder local. Això és cert si entenem que les parròquies, expressió local de l'església, i els *Kazini* (clubs locals dels partits polítics), amb els seus cafès i les seves *Band Clubs* (bandes de "barri", no sempre vinculades a la parròquia) que juguen un paper vertebral en les festes. Així doncs, ni les formacions de l'església ni les formacions de partit serien autoritats locals normativament vinculades a l'estat⁶³.

Aquesta cartera es troba a càrrec d'un ministre, essent en l'actualitat el mateix primer ministre. Els *Kunsilli Lokali* són persones legals capaces de fer contractes, de demandar als tribunals i de ser demandats però sota cap concepte poden prendre prestats o prestar doblers, ni formar societats comercials sense el vist-i-plau del ministre al càrrec. Les fronteres de cada *Kunsill Lokali* poden canviar però només en circumstàncies excepcionals, igual que quan es vol crear un nou *Kunsill Lokali*. Existeixen també el que anomenen *hamlets* (literalment "llogarets" però que salvant les distàncies recorden més a les nostres entitats locals menors).

Les funcions de cada *Kunsill Lokali* són les de encarregar-se del manteniment, i de la seva despesa, dels carrers i camins públics, places i parcs, centres públics culturals o de lleure i les biblioteques locals, així com del mobiliari urbà i la senyalítica. També gestiona l'espai per l'aparcament de cotxes fora d'aparcaments tarifats, aconsella sobre aturades d'autobus (transport públic) i organitza la recollida de fems. A banda d'això l'únic extra que ofereixen els *Kunsilli Lokali* és el guiatge dels seus residents en la burocràcia estatal. Ja siguin competències pròpies o de l'estat, els *kunsillieri* d'un *Kunsill Lokali* es reparteixen les tasques. Així, per al cas que ens preocupa, el de Sliema, la repartició de tasques entre els deu *kunsillieri* serà la següent (www.sliema-

malta.com): Carrers, bancs (per seure's), senyalística urbana i de trànsit, pàgina web, transport públic (aturades i mobiliari d'aquestes), *neighbourhood watch* (junta veïnal de seguretat), policia (no hi ha policia local), comitès d'àrees i de carrers (ja n'hem parlat d'alguns casos, no arriben a la categoria de "barris"), educació, cultura, afers de la família, persones amb necessitats especials, gent gran, entorn (que és el significat d'*ambjent*) general, costes i afers marítims, relacions amb les organitzacions de comerciants i entitats públiques, béns històrics, neteja, sentit del trànsit als carrers, publicació de la revista del *kunsill*, finances, joventut, esport, govern-e, afers internacionals (com ara agermanaments amb d'altres ciutats), UE. El xocant és que tots els *kunsillieri* es reparteixen aquestes tasques, sigui quin sigui el seu partit polític i la seva posició en el *kunsill*. Òbviament, el pes el du la *Sindku* i el *Vici Sindku*.

Sliema té nou *kunsillieri* que es trien cada tres anys. El 2006 foren triats per 6.561 votants (que no electors), una considerable davallada respecte als 8.767 que votaren el 2003. El 2009, atès al creixement poblacional de Sliema dels darrers dos anys, hi haurà un representant més. No es voten llistes sinó que candidats que, en aquest cas, pertanyen a partits polítics⁶⁴. Els partits que tenen representació són PN (amb sis *kunsillieri*), PL (amb dos *kunsillieri*) i AD (amb un *kunsillier*). Val a dir que l'ordre dels candidats, atenent-nos als vots rebuts i a les sigles del partit que representaven quedà de la següent manera: PN, PL, PN, AD, PL, PN, PN, PN i PN. Sliema és, clarament una ciutat del PN, si bé a les darreres eleccions nacionals del gener de 2008 hi faltà ben poc perquè hi hagués un empat tècnic entre PN i PL (AD no compta tant amb les eleccions nacionals que són la màxima expressió del bipartidisme polític que caracteritza a Malta) més per l'abstencionisme en les files del PN que no pas perquè el PL rebés més vots.

El dimecres 9 de maig de 2007 hi hagué un gran enrenou a la sala del *Kunsill Lokali* de Sliema (I). Els *kunsillieri* feien la seva reunió bimestral de portes obertes al ciutadans de Sliema i el plat fort d'aquesta sessió era la presentació, per part d'un enviat de la MEPA, del darrer paquet de modificacions al projecte d'urbanització de Fort Cambridge (1). Molt poca gent s'hi veia entre el públic cosa que feia notar la presència d'un grup d'un sis homes membres de la QRA. La *Sindku* encetà la qüestió i presentà al representant de la MEPA, un jove en trajo que semblava molt calculós i que repassava les seves notes a darrer minut però amb una gran

parsimònia. El jove després de disculpar problemes amb el projector (membres de l'oposició encara provaven de fer -lo funcionar) amollà la seva resentació a pèl. Parlà de les noves alçades que es preveien (uns set pisos més que en el projecte inicial) i feu saber que s'haurien de tancar varis carrers de Tigné. La bona notícia, era que Gap (l'empresa constructora i promotora) assumiria el cost de la rehabilitació dels elements patrimonials de l'empaçament (un fortí de quan els britànics) i s'encarregaria de l'asfaltat de bell nou dels carrers que colinden amb el projecte així com d'aquells que resultassin malmesos per mor del tràndit pesat que significaven les obres.

En el seu torn de paraula, els *kunsillieri* Martin De Bono i Michael Briguglio⁶⁵, es queixaren de la hipocresia de la MEPA i dels *kunsillieri* ja que segons entenien ells tant la repavimentació dels carrers com la restauració del fortí eren tasques obligades de GAP que derivaven de la legislació vigent que bliga a fer revertir en la societat part de la despesa de les obres. Es demanaven, doncs, què els podia donar GAP que no poguessin donar d'altres i arribaren a plantejar la necessitat d'una construcció com aquella (envoltada de polèmica des dels mateixos 1970s). Airada, la *Sindku* va escridassar-los davant tothom tot dientlos-hi que no tenien cap interès en el progrés (ella feu servir el mot *development*, tan polisèmic en la llengua anglesa) de Sliema i dels seus ciutadans. Aleshores Briguglio, terriblement indignat, acusà a la *Sindku* d'estar manejant negocis amb GAP per davall de la taula, tal i com feia amb en Gasan (l'empresa que s'encarregava de les obres de Town Square) i tal com havia fet el seu home, Robert Arrigo, amb el projecte de Tigné Point⁶⁶. La resposta de la *Sindku* no es feu esperar i respongué que hi havia gent a Sliema que no tenien res millor a fer que només dedicar-se a crear teories conspiratives. Els membres de QRA deixaren la sala mentre el secretari demanava ordre.

El dia següent a la reunió, el 10 de maig, vaig anar a la cita que tenia amb la *Sindku*, Marina Arrigo, des de feia una setmana. Em rebé amb sorpresa en veure que era aquell *barrani* (estranger) que el dia anterior no parava de prendre notes, el mateix secretari semblava alleugrar-se en saber que no era un periodista sinó un estudiant. Fou una entrevista caòtica i no la vaig enregistrar però tres qüestions em cridaren l'atenció i per això els record. La primera era que Marina parlava molt familiarment amb Marianne Aquilina, la segona *kunsilliera* del PL a Sliema, qui en

conèixer-me em recomanà parlar amb els seu fill, Mark Micallef, periodista). La segona fou la reacció de Marina en sentir sobre què anava la meua recerca. Després de comentar que seria millor estudiar les *festi* que es donaven a les diferents parròquies de Sliema, quelcom més adient per a un científic social degué pensar, em digué que parlàs amb el seu marit que en sabia més d'això. La meua estupefacció, però, fou major quan afirmà que no calien associacions a Sliema perquè ja hi havia un *kunsill lokali* que representava la voluntat dels ciutadans de Sliema! Entenia que abans del 1996 sí s'havien de mester i per això hi havia la Sliema Residents Association i no coses que semblaven retalls geogràfics d'aquesta (en una clara al·lusió al QRC).

Un mes i escaig després, Tony Terribile, partidari del PL, em confirmaria l'existència d'aquesta associació i de com va desaparèixer el dia que hi hagué un *Kunsill Lokali* de Sliema. El procés de consellerització, que no de producció de localitat, feia que es perdés el lligam amb el *poplu*, un *poplu* que, a més de polític, implicava unes relacions de veïnatge i de família:

"Zomm relazzjonijiet tajba mall-ġirien; Hija mehtieġa aktar minn relazzjonijiet ma tal familja".

[Has de mantenir bones relacions amb els teus veïnats perquè a pics els veïnats són més importants que els membres de la teua família].

Però com tendrem temps de veure, la família tira més que el veïnatge i això succeeix en l'àmbit de les elits però també en l'àmbit de la societat civil, l'àmbit on es troben les "entitats mediadores", tasca que Arrigo creu que a desenvolupar l'autoritat local...

3.5. Les "entitats mediadores": Valoritzant la ciutadania.

Quin eren els "veïnats" d'aquest *Kunsill Lokali* de n'Arrigo? I quines eren les altres famílies d'aquests veïnats? En aquesta secció ens hi adreçarem, en part, aquestes qüestions tot passant llista, per ordre cronològic de trobada en el camp, de les entitats mediadores que trobarem al camp, a nivell local, però també a nivell nacional. Explicarem molt breument quines són les seves missions i algunes de les visions que em relataren o que han manifestat per escrit. També assenyalarem els *links* que estableixen entre ells des de les seves webs, un fet que trobam molt indicatiu del camp de forces que s'hi dóna a la "societat civil" maltesa (n'estableixen d'altres que aquí no ens interessarà seguir però que també expliquen

força coses). Finalment, proposam al lector que reflexioni sobre aquestes missions i visions i sobre com poden, en conjunt, valoritzar la ciutadania.

Flimkien Għal Ambjent Aħjar (FAA [plegats per un millor entorn]) – www.ambjentahjar.com (amb links a: Ramblers, a Gaia i a MGA)

Creat al 2006 per Astrid Vella quan veié que les autoritats (la MEPA, no esmenta el *Kunsill Lokali* de Sliema) no només permetien sinó que eren còmplices de l'esbucament de l'edifici més antic de Sliema a la cantonada de Triq Dar id-Dħud amb Triq Amery (5 i Document 28). De ser una protesta molt localitzada passà a ser el moviment més important pel que fa a qüestions de l'entorn de l'estat Maltès. De començar amb un caire patrimonialista i mediambientalista ha passat a denunciar qüestions de salut pública i a demanar l'aplicació rigorosa de la normativa vigent pel que fa a planificació, un àmbit escamotejat per les mateixes autoritats, i de la Carta d'Aarhus per la Democràcia Mediambiental (<http://aarhusclearinghouse.unce.org>).

La força de l'associació es feu palesa a la manifestació del 26 de juny de 2007 que tengué lloc a Valletta amb motiu de l'agressió urbanística a una platja del nord de Gozo. Astrid, que reconeix ser una típica *sliemiza*, és adir, una *pulit*, no entén perquè els *sliemizi* no es plantegen els problemes quotidians (la construcció ho és) en termes de justícia social (cosa que reconeix que ella tampoc fa), perquè mai demanen els comptes a ningú i perquè sempre s'ha de mirar fora (a la UE ara però abans al Regne Unit) com si a casa no hi hagués possibilitat de res⁶⁷.

Una altra qüestió que li preocupa a Astrid, però també a mebres de la Qui-Si-Sana Residents Committee (QRC), és del NIMBYsme (del *Not In My Back Yard* popularitzat en els 1980s per un ministre *tory* britànic que volia *develop* el camp anglès). Els NIMBYs doncs, sera gent que s'oposarà a la transformació del seu entorn però que normalment no mouran un dit si l'entorn a transformar és un altre. Astrid reconeix (com faran també els membres de QRC) que fins que no tengueren el *development* a sobre no reaccionaren. És per això que ara mateix FAA organitza campanyes arreu del territori mentre QRC només treballa ca seva, tot i tenir la voluntat expressa de la junta per a créixer.

Moviment Graffiti (MG) – www.movimentgraffitti.org (amb links a *Zminijietna* i MGA)

Entitat creada el 1994, i inicialment centrada en l'àmbit universitari, que es presenta com activa contra l'opressió i explotació del poble, el medi ambient i els animals amb una visió de llibertat i de democràcia radical. Els seus membres són força joves comparats amb els d'FAA (mentre que els d'MG ronden entre els 20 i els 40, els de FAA rondegen entre els 30 i els 60. MG basa el seu activisme en l'acció directa i l'acció ideològica. Els seus membres es declaren marxistes o llibertaris, i a pics ambdues coses alhora. A dia d'avui la gent els coneix com els amics dels animals i dels negres per les seves campanyes contra el comerç de pells i el comerç humà del que és màxim exponent l'arribada de pasteres a Malta.

Però la seva creació al 1994, i coincidint amb el segon aniversari de la MEPA, anà més lligada a la protesta antiurbanitzadora de la que foren els seus màxims representants i molt especialment en la campanya del *Front Kontra Il-Hilton*⁶⁸ del 1997 (Documents 14 i 15), quan s'encadenaren a les màquines, bucejaren fins a l'abocador marítim de les escombraries i acabaren manifestant-se en vaga de fam al davant de les autoritats. La contrareacció no es feu esperar. Una marea de treballadors del Hilton anà a donar de menjar als seus cans al davant dels famèlics vaguistes... Un any després, Briguglio (1998) acabà la seva llicenciatura amb una tesina de final de carrera que tractava la qüestió del Hilton tot relacionant-la amb el tema del poder i l'estat i on explica els familismes, amiguismes i autoritarismes que es donaven en l'àmbit polític maltès d'aquell temps. Tots ells veneren la figura de l'històric activista Julian Manduca, mort ara farà dos anys, i que inspirà la passà d'anar més enllà de *L-Università*.

Zminijietna - Lehen ix-Xellug (Zminijietna [El nostre temps – La veu de l'esquerra] – www.sminijietna.org (amb links a: GM).

Entitat molt vinculada a MG fins al punt que la majoria dels seus membres eren de MG. És més “política” i prova de crear un espai entre els joves d'esquerrres que no sigui “tancat” com el de GM. Això sí GM ha de continuar, és la seva pedrera espiritual.

Qui-Si-Sana Residents Committee (QRC) – www.quisisana.org (amb links a FAA)

Qui-Si-Sana rep el nom d'un antic centre de talassoteràpia que hi havia a la zona. Primera associació de residents amb ànims de mantenir-se en el temps. Anteriorment hi hagué entitats com la Sliema Residents Association però era una entitat muntada pels comerciant i els homes de negocis per a insuflar recursos al

projecte de centralització que es donà al CBD (l'avui centre primari de Sliema) als 1970s. També hi hagué l'associació de residents dels habitatges socials de Tigné Point però més que na associació sembla ser que era una coordinadora d'afectats. La diferència principal és que els membres del QRC no volen fer un negoci del seu espai⁶⁹ i volen quedar-s'hi amb les seves famílies. QRC aparegué oficialment a l'any 2004 en oposició als plans de l'aparcament de cotxes amb centre comercial a Qui-Si-Sana (ja projectats des del 1999 (MEPA 1999) i molt especialment al ministre George Pullicino i a la seva poca paciència i el seu escàs talant mediador.

No de bades els membres QRC ja havien estat cinc anys (des de la proposta de recentralització de 1999 que canviava el sentit del trànsit i autoritzava la construcció d'aparcaments) però aviat passà a queixar-se també dels nous complexos residencials que es proposaren per Town Square i per a Fort Cambridge perquè consolidarien a Sliema com a tercera població més densament poblada del món (Document 27). Mai s'oposaren al projecte MIDI de Tigné Point perquè, i això no es diu, realment no tenien res a fer allà els residents de Qui-Si-Sana. Són d'una classe diferent i molt més elevada que els residents dels habitatges socials de les barraques de Tigné Point i ni s'hi feien entre ells per raons partidistes i de família (que gairebé sempre és el mateix). Però ara que saben dels plans per a fer la via de circumval·lació de Tigné a sota el projecte MIDI s'hi posen en aquest també. De fet, han localitzat en MIDI al mateix que pretén recentralitzar Sliema a Tigné: Bertu Mizzi. La seva web però no parla de Mizzi. Al cap i a la fi ni deixen de ser senyors i pertanyen a una facció molt senyora del mateix PN: són, majoritàriament, de l'àmbit de les professions liberals. Parlam de queixes perquè no es te constància de cap denúncia.

El QRC és un experiment molt localitzat. No existeix una federació de residents de Sliema (malgrat les experiències del passat i a insistència de Marina Arrigo e dir que ja no cal amb el *Kunsill Lokali*) i menys per a Malta. El QRC és ben conscient de qe si no inclou a d'altres (d'aquí la voluntat de fer créixer l'associació a la resta de Tigné) l'acusaran de NYMBL.

Moviment Għall Ambjent (MGA [moviment per l'entorn], conegut també com a *Friends of the Earth Malta*) – www.foemalta.org (amb links a The Gaia Foundation)

La majoria dels seus membres provenen de *Żgħa Żgħa Għall Ambjent* [joves per l'ambient] que aparegué a L-Università a mitjans dels vuitanta liderats per Julian Manduca. La majoria provenia de bones famílies i entenien l'entorn com u entorn netament social si bé el seu biaix era més bé de caire caritatiu i lligat a l'església. L'entorn aquí esdevé quasi "família". Als norantes se'ls hi aparegué la ferma competència de MG, que responia a un perfil més de "classe obrera" en un temps en que L-Università s'obria a totes les classes socials de Malta. Aviat veieren com MG anava més enllà de l'entorn universitari i amb una de les seves figures fundadores, Julian Manduca. Però poc anaren guanyant les posicions perdudes tot fent-se els representants de la mundialment estesa xarxa de *Friends of the Earth*. De mica en mica el factor ONG – empresa sense ànim de lucre va guanyant terreny i de cada cop s'apliquen més tècniques de racionalització i d'inversió en projectes de cooperació.

Din l-Art Helwa (DAĦ [aquesta mare pàtria tan estimada]) – www.dinlarthelwa.org (amb links a: cap!)

El primer vers de l'himen de Malta és Din l-Art Helwa i la idea fou del seu fundador el Jutge Caruana Curran (2005a) quan a l'any 1965 després d'escoltar-lo per la ràdio (recordem que 1964 fou 'ant de la independència). Als seus membres els hi agradà presentar DAĦ com si d'una *National Trust* es tractàs. I tots els seus esforços aniran ca en aquest objectiu. La seva missió doncs, és protegir i conservar el patrimoni maltès i troben que la millor manera de fer-ho és adquirint propietats. En alguna ocasió, DAĦ s'ajuntarà amb les anteriors entitats per a fer bloc en contra de la urbanització d'espais que entenen que són especials. Els membres de DAĦ són gent de professions liberals, alts funcionaris, acadèmics i algun que altre home de negocis "motivats" pel patrimoni. No està molt clar qui el finança però creiem que és l'estat i els principals bancs maltesos, molt especialment HSBC – Bank of Malta.

Fondazzjoni Wirt Artna (FWA [fundació pel patrimoni de la nostra terra]) – www.wirtartna.org (links amb: cap!)

Fundat fa uns vuit anys aproximadament. Començà de ser molt poca cosa (una empresa per esdeveniments culturals i patrimonials) a ser la màxima competència de DAĦ i també clamen ser un *Trust* però aquest cop la *Malta Heritage Trust*, posant més èmfasi en el gris, "pedra" del patrimoni, que en el verd (les propietats de DAĦ sempre tenen un entorn idíl·licament verd). També té propietats però s'especialitza

en la interpretació del patrimoni així com en la seva posada en escena i espectacularització. Alguns dels informants la vinculaven amb posicions polítiques ubicades a l'extrema dreta. Rep finançament de nombrosos ministeris (inclòs el de turisme) de diversos bancs, entre ells hi destaca el Bank of Valletta. No es poden ni veure amb DAH i això que ambdós són, rondinairament, formacions conservadores.

Gaia Foundation – Malta (Gaia) – www.projectgaia.org (links amb: MGA, DAH, MG, FWA, FAA)

També és una ONG que fa d'empresa sense ànim de lucre (com les tres anteriors) i es dedica a promoure l'ensenyament de la seva organització nodrissa: el foment de la diversitat biològica i humana del planeta per a poder assolir la democràcia planetària. A Malta la Gaia participa en varis projectes de centre d'interpretació, plans de reforestació, innovació en agricultura ecològica, etc.) finançats pel Ministry of Environment de Pullicino, que els va esprémer tot el 2007 a fi de poder sucar quant més verd millor per a la seva carrera electoral.

N'existeixen moltes més d'entitats que volen encarregar-se també de l'entorn de Malta però aquestes són es úniques que es varen conèixer en el camp. Com es pot apreciar el ventall és gran i els extrems, tot i ser molt clars (FWA i MG), no deixen de trobar espais de contacte i sovint de col·laboració. Si en una cosa coincideixen gairebé totes, vulguin o no vulguin dir-ho sincerament, és que els maltesos són molt bons rondinant, mostrant les dents i tocant la botzina però que a l'hora de la veritat tot queda en això, en rondinar.

En la següent secció repassarem com els quatre grans projectes de centralització de Tigné han produït espais molt diferents per l'acció ciutadana mediatitzada pels moviments urbans. Cadascun dels quatre projectes ha derivat diferents respostes tot depenent de la fracció de la "societat civil" a la que han afectat en les seves intervencions urbanitzadores tot i tenir el "patrimoni" en compte.

3.6. Apunts de Tigné Point, Fort Cambridge i Town Square

El Midi Cosortium i el seu projecte a Tigné Point i Manoel Island (3 i 4, respectivament) – www.midimalta.com i www.tignepoint.com

Les obres de Tigné Point ja fa una dècada que són la imatge de Sliema (Document 7) i ha canviat molt des del 1955 fins ara (Documents 17 i 18). A la vora de les obres,

em rep Marisa Farrugia, a l'església rehabilitada de Tigné, antiga parròquia anglicana per a les tropes britàniques de Fort Tigné, allà m'explica, cuidant-se de no entrar en pèls i senyals, en què consisteix el projecte de MIDI. A Tigné Point hi haurà una *piazza* de 2.500 m² envoltada de 450 unitats residencials i comercials, un centre de negocis i un centre comercial i de lleure (www.thepointmalta.com). L'àrea serà pera vianants i hi haurà aparcaments. També el Fort Tigné (Document 21), un cop restaurat serà un centre cultural i de negocis. Manoel Island serà una *marina village* amb uns 450 habitatges, marina, casino instal·lacions esportives, zones comercials i espais patrimonials degudament condicionats.

En demanar-li qui és el seu client ideal em comenta que aquells que valoren el paisatge patrimonial, la mar i l'estil de vida mediterrani. El preu d'un apartament? Na Marisa no me'l donà però poc després de la nostra trobada em vaig apuntar com a possible client de MIDI a la seva pàgina web sota un nom fals i vaig rebre per correu electrònic un document on s'indicava el preu de setze apartaments: entre 431.000€ i 1.226.416€ cadascun d'ells. Les diferències de preu tenen a veure amb les dimensions de l'apartament, si tenen o no piscina i si es troben, o no, en un lloc privilegiat (a primera línia de mar, mirant a Valletta i la mar). Això explica el perquè de la ferotge campanya que ha engegat MIDI per atreure inversors i compradors estrangers que esbasa en l'esca del patrimoni, les compres, el menjar fora, les oficines i un estil de vida determinat (Document 19).

El projecte MIDI, que ocupa una extensió total de 0'44 m², gairebé tan gran com tota Valletta, aparegué com a tal, és a dir, oficialment, al 1991 (un any abans que l'aparició de la MEPA i cinc abans que la creació dels *Kunisli Lokali*) i en aquell moment el seu cost s'estimà en gairebé 350.000.000€ i es pensà que per estar llest es necessitarien d'entre vuit i deu anys⁷⁰. En el 2008 les obres encara promet durar molt si bé és cert que MIDI ja ha posat a la venda els apartaments fets en la primera fase. Els projectes de Manoel Island i de Tigné Point fa temps que han estat a la recàmara del procés urbanitzador maltès. En 1964, quan arribà la independència amb el PN en el govern, ambdós llocs (Fort Tigné i Fort Manoel) deixaren de ser propietat exclusiva de l'exèrcit britànic i passaren de mica en mica a ser sòl públic de l'estat maltès fins arribar el 1979, any en que la totalitat d'aquest sòl acabà en mans públiques. Per això l'estat maltès, fora quin fora el seu govern, projectà diferents visions sobre aquests terrenys.

Així, pel que fa a Manoel Island, a finals dels seixanta ja es constituí un consorci que preparà una proposta d'urbanització. Però l'arribada al poder del PL al 1971 congelà el procés i Manoel Island romangué com a drassanes per a reparacions menors i com a zona d'oficines per a les companyies petrolíferes que hi eren presents (recordem que les relacions entre Malta i Líbia començaven a donar els seus fruits en aquells temps). En partir les companyies petrolíferes quan hi hagué l'ofensiva contra les empreses estrangeres (vinculat a la partida de les darreres tropes britàniques), de mica en mica el descampat i les fortificacions de Manoel Island anaren degradant-se i acabaren com a cau de prostitució i droga dura. A devers el 1986, el príncep Vittorio Emanuele de Savoia volgué invertir en Manoel Island per a convertir-lo en un centre turístic d'alta qualitat en la Mediterrània i explotar les vistes de Valletta que oferia, l'accés a la mar i el patrimoni que contenia (a més de les fortificacions i havia el llatzeret de Valletta on, entre d'altres, passà la quarantena Lord Byron pe.). Però el 1987 entrà al poder el PN i les negociacions entre el govern del PL i el príncep se suspengueren.

El cas de Tigné Point és molt més diferent. En partir les darreres tropes britàniques, les "barraques" que havien fet servir (i que no tenien res de barraques ni de barracons però és el nom que rebien aquestes edificacions) es convertiren en habitatges socials. Aviat, partidaris i partidistes del PL reberen propietats. Per fora això es venia com a una promoció d'habitatges per als més desfavorits però per dins resultà ser una cadena de favors fins a l'extrem que el govern del PL donava habitatges a militars i gent afí al seu règim. L'objectiu de PL, mai fet explícit però no per això amagat, era el de far tombar la balança política de Sliema a l'esquerra, bastió del PN. La gent que acabà a Tigné Point era gent que com la de Mandraġġ, zona de Valletta repoblada pel PL després d'una controvertida reforma que esbucà la xona més deprimida de la Valletta "històrica", venia de les zones rurals del sud roig i de les poblacions de l'altra banda de la Great Harbour. Si bé les vuitanta famílies de partidistes laboristes que arribaren a Tigné Point aportaren molts vots nous per al PL a la zona de les Northern Harbours, Sliema romangué fidel al PN.

A més de l'arribada de població, la zona de Tigné Point, amb les seves instal·lacions esportives i el Fort Tigné) també passà a ser un espai lúdic on es promocionava l'esport i la cultura: AST, *Assoċjazzjoni Sportiva Tigné*, però també coincidint amb el nom del ministre d'esport i cultura del LP que responsable de l'espai, Albert

Sciberras Trigona. Albert Bell i Gabriel Muskat assetjaven allà i recorden com de gruixuts eren aquells murs per absorbir la seva música i que no pagaven res per a fer servir l'espai. També és cert que, com confirma Daniel Napolitano, allà hi havia la "farmàcia" de Malta.

El *Development Brief* de 1992 assenyalava que els terrenys de Manoel Island i de Tigné Point es donarien en usdefruit per 99 anys al guanyador del procés de licitació d'urbanització que necessitava d'un mínim de tres candidats. Seguint aquest *Development Brief*, Manoel Island havia de donar cabuda a 300 habitacions en hotels de 5 estrelles amb la possibilitat d'augmentar-ho en 150 places més, una palau de congressos al fortí, 2000 m² de tendes, 10000 m² d'oficines, 400 habitatges i 5000 m² de bars i restaurants. Pel que fa a Tigné Point, preveia 200 habitacions d'hotel de cinc estrelles, augmentable en 80 places més, 12000 m² de tendes, 20000 m² d'oficines, 300 habitatges i 3200 m² de bars i restaurants. En el procés de licitació (que fou el tercer des de 1987) hi hagué tres candidats: Pinnifarina, Hopewell Holdings Ltd & Angelo Xuereb (la Hopewell hi vengué des de Hong Kond, vegi's Document 22) i la MANT Consortium. La proposta presentada per MANT Consortium fou la més ben valorada però degut a que MANT Consortium tenia problemes financers el projecte es donà a MIDI Ltd. Que representava la proposta de Pinnifarina. El capital de MIDI es trobava dividit entre: (1) Cofegar-Impresit d'Itàlia (45%) que s'encarregaria de les qüestions d'enginyeria i disseny; (2) Mizzi, Gasan –el mateix del projecte de Town Square- i Hili (45%); i (3) Pinnifarina Extra també d'Itàlia (10%) que es dedicaria exclusivament al disseny. En aquella fase el projecte inclouria a una consultoria britànica i a Architecture Project per les qüestions de restauració patrimonial. MIDI quedaria com a coordinador general i a mitjans de la primera dècada implicaria a Debenham's (companyia britànica especialitzada en centres comercials) per muntar el *shopping mall* de Tigné Point (www.thepointmalta.com).

Florian Fenech explica com AoM entrà en el projecte poc després i s'encarrega de construir el complex. Mai li entusiasma el projecte perquè era mastodòntic però li assegurà un filó per molts anys i així poder-se dedicar en allò que més li agrada: la modernització no lesiva del patrimoni. Així, si d'una obra n'ha d'estar orgullós no és de Tigné Point precisament, sinó del Valletta Waterfront (essent el promotor i constructor Angelo Xuereb) que integra precisament això: tradició i modernitat.

Recorda que de Tigné Point el més interessant era estudiar les perspectives per a que cada balcó del complex tengués una vista (ja fora a Valletta o a la mar). Al cap i a la fi, em digué, el client paga les vistes. Però Daniel Napolitano aporta més informació en comentar que el client pagarà un espai altament tecnificat (panys digitals, càmeres de seguretat, subministrament elèctric per infrarojos des de la central a Manoel Island...) i exclusiu dels residents.

Però Angelo Xuereb⁷¹ ens confirma que no tot és color de rosa. Ell s'interessà pel projecte des d'un primer moment i es presentà a la licitació. Tot i se conscient d'on es ficava no sabia la magnitud dels interessos que hi pul·lulaven a Tigné i a Manoel. Ja sabia que Bertu Mizzi hi estava al darrera (hi havia participat de manera encoberta a les anteriors licitacions). Mizzi, recorda Xuereb, no era un home de partit però tenia als dos partits. Xuereb havia de trobar un soci estranger que li finançàs gran part del projecte. Trobà aquest soci en Hopewell Holdings Ltd. (Document 22), una empresa de Hong Kong (colònia britànica aleshores) que compartia amb Malta el fet de ser un semiparadís fiscal i de ser un territori minúscul i densament poblat. Emperò, no li bastà ni la Hopewell ni els plans que tenia per a Tigné Point i Manoel Island (vegi's el Document 8 per a una presentació del projecte de Tigné Point) ja que guanyà la MANT Consortium. I aquí és on es complica la cosa. Resulta que segons Angelo Xuereb el MANT Consortium era un invent del mateix Mizzi (que estava darrera de la proposta de Pinnifarina) que es declararia insolvent un cop passat el procés de licitació.

Sempre segons Xuereb, Mizzi s'encarregà bé de que l'estat exigís impossibles a Xuereb com quan els anteriors licitacions li demanaren per dissenyar un trenca ones per a fer la marina de Manoel o quan li demanaren que projectàs un pont entre Tigné i Valletta (Document 23)! De , l'estratègia de Mizzi, explica Xuereb, era la de extreure idees i informació a d'altres, així com els doblers que s'havien de donar per a poder participar en cada procés de licitació. Mizzi ja tenia Tigné Point des del principi. El que no s'entén és perquè Xuereb no presentà batalla i la resposta segurament la trobarem en que hi hagué un repartiment de facto, mai explícitament formalitzat, de l'arxipèlag entre els grans promotors i constructors que garantia una *pax melitensis* pel que fa al conflicte d'interessos que es derivava del consum de territori.

Això pel que fa a les mateixes disputes entre els magnats del totxo. Però quina fou la reacció de les entitats de la "societat civil" maltesa? Cap dels membres de les entitats amb qui ens entrevistàrem va saber què dir perquè mai hi hagué una campanya unitària contra el projecte de MIDI en aquells temps. Alguns sospiten que això pel component de classe i electoral que tenia el fet de treure les vuitanta famílies laboristes d'allà. Eren una amenaça a la integritat del PN per molt que moltes entitats no estiguessin al 100% d'acord amb la política estatal del mateix PN. La societat civil no fou precisament la nineta dels ulls de Mintoff... Lino Bugeja dels Ramblers, un home ben entrat en els setanta, recorda com fou condemnat a no sortir d'un lloc conegut com a "Sibèria". Però si Mahoma no va ala muntanya... Mizzi convocà a MG a una reunió m'explica Michael Briguglio. En aquesta reunió demanà a MG que no s'encadenassin que no fessin vagues de cap tipus. A canvi ell preservaria el patrimoni i respectaria la legislació vigent. No s'entén perquè MG, amb el to que tenia, no hagués fet res al respecte... Si bé és no menys cert que quan li demanam a Michael com es financen els partits a Malta (en clara referència a les òbvies relacions entre MG i AD) ens respon, tot somrojolat, que no hi ha cap llei de finançament de partits a Malta.

Però Venzu Gatt, fill de militar i crescut a Tigné Point, membre d'una de les vuit famílies que queden a les "barraques", no és del mateix parer. Sí hi hagué protestes. Recorda que al 1987 ja hi hagué la primera associació de residents de les "barraques" perquè el nou govern i diferents homes de negocis anaven ficant el nas a les seves cases. Òbviament, diu, l'associació era d'aquí, no era de més enllà (referint-se a Triq Tigné i a Qui-Si-Sana. El problema però, fou que de mica en mica allò que era unitari s'anà dissolvent. Tothom volia doblers! Només aquells que resistiren es quedaren o bé amb el seu habitatge (sota l'ombra del complex) o bé amb uns beneficis molt alts. Venzu ho té molt clar: ell no s'enorgulleix de ser *sliemiż*, i prefereix sentir-se "de Tigné". Gabriel Muskat és del mateix parer i això que ell no visqué a es "barraques" sinó que ben a davant a Triq Tigné. Per a ell els de la banda alta de Triq Tigné (que no es feien ni amb els de Qui-Si-Sana ni ab els de Tigné Point) no eren ni rojos ni blaus, sinó gent senzilla que gaudia del dia a dia però definitivament tampoc es consideraria *sliemiż* després de que Sliema ha fet a Tigné.

Com a botó de mostra queda la transformació de l'única botiga de queviures que es deia *Quiet Well* [Força Bé], Document 25, que quedava a prop de Tigné Point, en

un bar on es reuneix una estranya mescla de pensionistes britànics que cada any tornen a Malta i corredors d'apostes d'arreu d'Europa (Malta té una legislació molt "emprenedora" pel que fa al món del joc): Changes Bar (Document 26). Un nom que com indica Tony, el seu propietari i antic botiguer de la mateixa tenda de queviures, s'adapta als nous temps on tot l'entorn canvia. Tigné, diu Tony, se sembla a Bagdad⁷².

A dia d'avui, el MIDI comença a presentar-se com un problema ara que la totalitat dels residents de Tigné (i sobretot els de Qui-Si-Sana) se n'adonen de la magnitud centralitzadora en que consisteix el projecte. De fet, tot sembla que Tigné Point no serà un "centre secundari" sinó un "centre primari" de primer ordre. I el més increïble de tot és que es fusionarà amb l'antic CBD, obra i gràcia del mateix Mizzi. És a dir, el procés de centralització representa un procés d'ampliació del centre i, en tot cas, un desplaçament del nucli d'aquest centre cap a Tigné Point. Un centre que pel que ens ha comentat Daniel Napolitano pren, paradoxalment la forma d'una fortalesa allà on hi havia un fortí, tot fent d'ella una *Fortress Malta* a la manera de la *Fortress LA* de Davis (1991) on l'espai públic, els carrers, són objecte de privatització a la manera de les *gated communities* que tan acuradament ens expliquen l'antropòloga social Low (2003) i els geògrafs Le Goix i Webster (2008)⁷³. I això si no esmentam les possibilitats que ofereix la llei per a poder crear un *Kunsill Lokali* segregat.

Els residents de Tigné, però, estiguin a favor o en contra, no han perdut el tems i molts ja han comprat apartaments a Tigné Point per a poder revendre'ls. Això, em comentà Peter Vosgues, un feligrès de Ta' Sultana. Surt car però no cal pagar el 100% de l'apartament per a revendre'l. Normalment s'ha de pagar un 10% en cinc anys i aleshores es pot revendre-ho a través del mateix promotor que el va vendre en primera instància. Es tracta d'una font d'inversió perquè el valor puja amb cada revenda afirma Peter. Es tracta d'una manera treure capital per acabar les obres però també d'una manera de escampar el risc i així assegurar uns mínims de capital per al consorci constructor i promotor. És clar, també es tracta d'un sistema piramidal en el que "*Il-huta il-kbira tibla iż-żgħira*" [El peix gran s'empassa el petit]. Tot apunta a que els primers clients de MIDI no són precisament uns clients que vulguin gaudir de les vistes i a que els 99 anys d'usdefruit s'escurcen abans no comenci aquest.

El gener passat, el periodista Mark Micallef (www.timesofmalta.com, 31 de gener de 2008) anuncià que a Tigné Point també es faria una marina... En el seu article recollí la indignació que això generava al QRC. Es fa obvi que, de mica en mica, el QRC comença a rebutjar no tant el projecte MIDI sinó la recentralització que suposa i el canvi que aquesta centralització durà a les vides dels residents benestants de "tota la vida". El 13 de febrer del mateix 2008 (www.timesofmalta.com), Ben Muscat, que no sabem si està emparentat amb els Muscats de GAP, Director Executiu de MIDI, manifestà que també fou una sorpresa per a ells que el govern els hi esmenàs el projecte tot afegint la marina...

Pel que fa a QRC, sense nomenar-la, comenta que el projecte de circumval·lació de la península ha estat present des de l'inici del projecte i que QRC ha tengut temps de sobra per a presentar les seves esmenes. El que no diu, però, és el que em comentà Michael Briguglio, que a les reunions on es presenten esmenes es presenten centenars de persones hores abans per a prendre lloc i desviar les qüestions que volen plantejar els residents cap d'altres sobre els guanys econòmics per a la societat maltesa.

Fort Cambridge (2) – www.gap.com.mt i www.fortcambridge.com

Ben aferrat de Tigné Point es troba el projecte d'urbanització del Fort Cambridge. Un altre fortí britànic, en el que també hi habitaven les famílies dels militars, que adquirí Air Malta quan Mizzi començà a fer fortuna en els setanta (Document 20) i que convertí, amb el suport del govern d'aleshores, en un hotel (el Crowne Plaza). Però en els darrers 15 anys els negocis no anaren molt bé per Air Malta. I el govern permeté la venda del solar de Fort Cambridge sempre i quan hi hagués un hotel per a substituir l'anterior i un ús públic del fortí. GAP, empresa liderada per un altre magnat del totxo, George Muscat, adquirí el projecte. Aquí no hi havia licitació atès que el sòl no era públic, tot i que tècnicament el govern maltès té un percentatge molt elevat d'intervenció en Air Malta. Així, el projecte de Mizzi de fer de Tigné el centre de Sliema adquiria una centralitat que sobrepassava la de Valletta.

El cas de Fort Cambridge no és un cas "antic" com el de Tigné Point i Manoel Island. Ningú se l'esperà arribar així com així. Al 2005 es presentà el primer esborrany del seu *Development Draft* per a sotmetre'l a consulta pública (MEPA 2005a). Les protestes dels residents no es feren esperar. Una cosa era a Tigné Point on estaven els "altres" però a Triq Tigné i Qui-Si-Sana... Això feu que el document final aparegut

el 2006 no comptàs amb cap consulta pública. El com es va poder salvar això rau en el poder del Primer Ministre per a confirmar l'establiment de *Designated Areas* (DA)⁷⁴. Això ja passà amb Tigné Point i Manoel Island on el sòl era públic. A Fort Cambridge el sòl pertanyia a Tigné Developments Ltd., empresa subsidiària d'Air Malta. La importància estratègica de la designació de DA a Fort Cambridge i el rebombori que estava causant entre els residents de Tigné i de Qui-Si-Sana feu que en el 2007 la MEPA no exigís un Environmental Impact Assessment (EIA)⁷⁵, obligatori en qualsevol circumstància d'urbanització des de l'aprovació de la normativa a inicis del mateix 2007 (Gvern ta' Malta 2007). Totes les facilitats eren poques.

Inicialment, Fort Cambridge es convertiria en un complex residencial de sis torres que constarien de 386 apartaments i un aparcament soterrani de quatre pisos. La torre més alta comptaria amb 16 pisos. Increïble però no menys cert, el febrer de 2007 (www.maltatoday.com, 25 de febrer de 2007) Fort Cambridge encara estava en mans d'Air Malta que esperava que GAP complís l'acord de compra que estimava el preu al voltant de 54.300.000€.

Per a poder parlar amb GAP decidírem no apropar-nos de la mateixa manera que com ho havíem fet amb MIDI. A MIDI la informació que ens donaren fou calcada de la pàgina web i la relació era molt tensa. Amb GAP canviàrem d'estratègia. La idea fou de Pat Ciantar, perquè no anar a una agència immobiliària i demanar per comprar un apartament a Fort Cambridge. La idea era fascinant. No només pel canvi metodològic que implicava en el quotidià treball de camp sinó també per l'excitació de jugar a fer quelcom deontològicament incorrecte per una petita estona. A més, cap les obres de Fort Cambridge es trobaven encara en la fase d'esbucament, cosa que feia la tasca de comprar un apartament sobre els plànols una cosa d'allò més estranya. Pat trià la immobiliària perquè hi tenia un conegut que hi treballava i li digué que tenia un client que estava interessat a Fort Cambridge.

No em vaig posar la corbata però sí una americana. N'Eleanor també s'hi apuntà i òbviament duguérem a na Júlia. El pla era demanar informació per a un apartament d'uns 400.000€, doblers que entre nosaltres i el raconet de la sogra, que havia viscut a Malta i volia tornar, podríem ajuntar en uns anys. Es tractava de fer veure que teníem bona posició i que comptàvem amb els recursos familiars. I funcionà. Sandro Gonzi ens rebé a una oficina de Dhalia, l'agència immobiliària de

més èxit a Malta untament amb la de Frank Salt (www.franksalt.com.mt). Dhalia (www.dhalia.com) és una empresa familiar. Els Gatt, probablement relacionats amb Mark Gatt, han comprat nombrosos apartaments a Tigné Point i es veu que ara també fan negocis amb GAP.

Sandro, que en cap moment sembla sospitar res, ens explica les qualitats de la DA i ens confirma que pel preu que li deim no queda res ara mateix. Seria un pis amb vistes a la mar però al setè pis. Ens recorda que hi haurà edificis amb 23 pisos. Això ja suposa un increment de més del 40% del que estipulava el *Development Brief*. Però Sandro no ens vol deixar a l'estacada i fa una sèrie de cridades. Uep! Li diuen que un comprador d'un quart pis no signà la compra i que ja ha caducat el document. Dit això m'indica que ens acompanyarà als tres a les oficines de GAP (6). El que jo no arrib a entendre és què pinta GAP si era Dhalia la que venia els pisos...

A GAP ens rep el mismíssim gendre de George Muskat, Paul Attard. Allà parlem d'una mica del temps, de Malta i la seva història, la seva gent, i després demanen de quin color volem les portes o si les volem de fusta. Per sortir-nos-en deim que ara mateix estam interessats en saber sobre les dimensions del pis, la qualitat dels materials, els serveis de la zona... –Serveis?, quin serveis?- diu Paul Attard. –Doncs serveis mèdics, escola, botigues, estat dels carrers...- responc. –Els serveis mèdics els que trobi convenients, l'escola allà on van els altres, els carrers estaran bé en acabar les obres i de botigues totes les que vulgui amb el nous centre comercial de MIDI- respon Attard.

Més endavant, ens expliquen detalladament la possibilitat de comprar accions del projecte de Fort Cambridge a més de comprar l'apartament. Així ens beneficiarem també del negoci que representa. Aquí ja no entenem de què va la història però que els mateixos clients es facin accionistes del projecte... Abans de partir quedam que m'enviaran la informació sobre el preu final de l'apartament i uns plànols⁷⁶. Dos dies després ho rebia tot a ca nostra. Uns dies més tard en Sandro em cridà per si estava interessat en uns pisos de San Ġiljan, també a una DA. Malta no te prou compradors...

Les darreres notícies sobre Fort Cambridge són contradictòries entre si. El juny passat s'aconseguí que l'alçada no superàs els 16 pisos inicials (www.mepa.org.mt, 3 de juliol

de 2008). L'estratègia seguida aquí per MEPA i els promotors i constructors és confusa i es basa en la mateixa confusió. Fer creure a les organitzacions de la societat civil que han aconseguit rebaixar set pisos (que afegiren ells mateixos) permet a GAP afrontar la construcció dels seus blocs de pisos sense tanta oposició, de moment. AD, PL i les entitats de la societat civil que més hi han intervengut en aquest afer (QRC i FAA) en són ben conscients d'això.

Town Square (1) – www.gasan.com (sense gaire informació)

El projecte de Town Square es troba en una fase molt verda. Gasan, un home de negocis amb tradició familiar al darrera (el seu padrí començà de transportista al 1926) acabà comprant el solar de la Villa Drago i propietats adjacents com la que ocupa la Union Club (www.maltaunionclub.com, un club social d'origen britànic que aplega allò milloret de Sliema i més enllà) del començament de Triq Tigné. Al Union Club no volgueren saber res de la recerca i es veu que es troba amb una molt mala fase i potser aviat anunciï que tanca la paradeta. Els seus membres afirmen que les noves generacions no estan per històries velles. Gasan, ja aixecà polseguera amb la seva intenció d'urbanitzar *pjazzetta* (7), una cantonada que hauria de ser plaça i que és un aparcament de cotxes, i on planeja construir una torre de quinze pisos on les edificacions no superen els vuit (www.maltatoday.com, 12 de febrer de 2006). Pel que fa Town Square de moment tot és un misteri. S'està a l'espera de veure quina serà la decisió de la MEPA després d'avaluar l'EIA que demanaren a Gasan, essent ADI Associates l'empresa encarregada de dur-lo a terme. Gasan no pogué escapar-se'n de la nova normativa de l'EIA.

Coses que passen. Sarah Mizzi em presentà a varis antropòlegs socials i un d'ells, Steven Vella, especialitzat en antropologia visual, treballava fent el Social Impact Assessment (la part "social" de l'EIA) per al projecte de Town Square. No li entusiasmava la idea però no és fàcil guanyar-se la vida com antropòleg a Malta... El seu problema era que ja sabia què farien els d'ADI i Gasan i que només podia dedicar 70 hores per a desenvolupar el seu treball de camp. Partí d'un marc teòric-metodològic molt diferent a l'aquí present. Provava de definir "estil de vida" tot emprant uns conceptes força pomposos com ara *sociospheres* i *socioscapes*⁷⁷ i evitant en tot moment cercar qüestions relatives al poder, l'economia o la política.

La recerca de 70 hores consistí en el mateix que la meua. Vella parlà amb residents de les organitzacions que protestaven i els comerciants de la zona. A més, feu

observacions relatives als usos de l'espai públic, el no empraria aquest llenguatge. A partir d'un elaborat sistema de fitxes Vella (S. Vella 2007) arribà a unes conclusions que arribaren a suavitzar-se, i molt, a ADI Associates Environmental Consultants (2007). Si a les fitxes de camp recomanava no fer la construcció per raons òbvies de densitat d'obres en el mateix entorn, al text final no rebutjà les obres però sí demanà que aquestes acomplissin amb la normativa vigent. Amb Vella compartírem contactes i bons moments però no menys cert és que alguns informants ja en tenien prou amb un antropòleg social picant la porta.

La darrera setmana abans d'acabar la recerca vaig entrevistar-me amb un agradable grup format per parelles de pensionistes que vivien a un dels blocs de pisos "elegants" construïts a Triq Tigné a finals dels vuitanta (eren els gratacels d'aleshores, amb les seves 9 i deu plantes) i adjacent al projecte previst per a Town Square. Allà, entre entrepans i té vaig dur a terme una entrevista a set veus (comptant-hi la meva). Es tractava de gent de bé, *puliti*, que havien triomfat en algun moment de la seva carrera i que ara que les seves vides arribaven a una fi volien tranquil·litat i no tant de renou de màquines al carrer. Una cosa tenien molt clara, ells eren de Triq Tigné i no de Qui-Si-Sana. Els de Qui-Si-Sana només miren per ells mateixos, es deien entre sí. I fins i tot algú digué que no els hi havia demanat res quan el QRC emprà temporalment el nom de Triq and Qui-Si-Sana Residents' Committee, que volien sumar nombres tot posant-se tot Tigné al nom de l'associació i encara així deixar-hi Qui-Si-Sana (certa raó hi havia en aquesta observació). Jo ja donava voltes al cap sobre com de fraccionalista, a més de faccionalista, era la societat maltesa (allò era una mansana a Ciutat i no un barri!) quan el meu hoste confessà que era el fill de la seva germana qui s'encarregava de les obres del darrera del seu edifici: Gasan!!

Aparcament, centre comercial i centre de salut Qui-Si-Sana (8)

Segurament, l'aparcament de Qui-Si-Sana, que s'anuncià abans dels projectes de Fort Cambridge i de Town Square (com hem vist el de Tigné Point és molt anterior), acabarà fent-se. I també el complex comercial, el restaurant, la sala de bitlles, i el teatre; així com el centre de salut, que no podia ser menys, estant-se a Qui-Si-Sana. que hi anirà a sobre, allà on ara hi ha el parc infantil que s'oxida. Però som de la convicció que es farà quan les obres dels dos projectes anteriors estiguin més avançades.

Cal tenir present que aquest fou el projecte que mobilitzà als residents en un moment donat. Uns residents que pertanyien (i hi pertanyen) a la massa electoral del PN que no veié amb disgust el projecte de MIDI (tampoc és que ho celebrés). És clar, quan aparegueren el Fort Cambridge i el Town Square les coses anaren a pitjor. El QRC denuncià a la UE la manca de l'EIA per a Fort Cambridge a la. La UE envià algú per a tirar de les orelles a la MEPA (www.independent.com.mt) i el resultat degué ser la impossibilitat de fer més de 16 pisos.

Pel que fa a la lluita de Qui-Si-Sana, serà la més àrdua de vèncer per al lobby constructor però és vital per acomplir el somni de Mizzi d'un gran Tigné, nou centre de Sliema, però apartat. I això és així perquè per a que aquest centre es mantengui com a centre necessita del flux de visitants, de trànsit, de divises, etc. Hi òbviament un aparcament. Caldrà veure doncs quina mena d'oposició oferirà el QRC i si sabrà portar el resident powewr que representa més enllà de Qui-Si-Sana, tot trencant l'aura NYMBI que l'envolta.

En el següent capítol conclourem la memòria assenyalant la relació hegemònica que estableix el totxo en la mediació de la socialització.

4. La Grumbling Civil Society sota l'hegemonia de la ġebbla

"Meta l-ġebbla tieqaf, jieqaf il-pajjiż"

[Quan s'atura la pedra, s'atura el país]

(Dita maltesa aportada per un membre de PN, recollida a Ta' Sultana, Sliema)

El 13 juny d'aquest mateix any, ara farà un mes, el diari maltès L-Orizzont, a la seva pàgina 4 recollia: "*il-ġebbla tibqa' l-aħjar għall-ekonomija*", que significa que la *ġebbla* segueix essent el millor motor de l'economia. El mateix article recull que això es dona en moment en que els préstecs bancaris per a la compra de propietat segueixen essent la part més significativa del crèdit del Bank of Valletta; així com del seu creixement. El mot *ġebbla* significa massa coses. Es pot traduir per pedra, roca, promontori. Sovint també es fa servir com a pseudònim de Malta, una *ġebbla* enmig de la Mediterrània. La *ġebbla* (Document 24) també és un peça de marès (material

tradicional en la construcció maltesa i que a dia d'avui s'usa com element estètic per a les façanes), és a dir, una mesura que variarà depenent de l'origen i la qualitat del marès (*tal-franka, tal-kwiener*). D'aquí que l'ús més actual de *ġebbla* sigui el del "negoci de les cases", i és per això que se'l pot considerar sinònim de construcció i negoci immobiliari.

Sota aquesta perspectiva de la *ġebbla* s'explica la imperiosa necessitat que les elits de la *ġebbla* tenen de fer de Tigné, i d'altres parts de Malta, una màquina de fer doblers a base de vendes i, més important encara, revendes del sòl (pel cas de Tigné Point es tracten d'uns noranta anys de negocis només). Com hem pogut constatar, el paisatge de les entitats medidores de la ciutadania maltesa pel que fa als afers que afecten l'entorn (no n'hem parlat de sindicats per posar un exemple) ha revifat contra aquesta economia de la *ġebbla* (Boissevain i Theuma 1998, Boissevain 2001, 2004 i 2006) que sembla privatitzar l'espai públic des de ja fa més de dues dècades (Darmanin 1994) com passà arreu de la Mediterrània (Selwyn 2004). I això passa en un moment en el que, gràcies a la UE, Malta ja no és una *ġebbla* sola al bell mig de la mar, sinó que aconsegueix el somni de tornar a ser una colònia (Astrid Vella apuntava cap aquí) que no s'hagi de plantejar constantment els límits del seu creixement (M. Vella 1994, Bramwell 2006).

La qüestió de la *ġebbla* és una qüestió de poder que sembla centra si no tota, gran part de la vida dels maltesos. En una esplèndida comunicació, Sant Cassia (2002), sense referir-se a la *ġebbla* en cap moment, extreu d'un manat de relacions polítiques, econòmiques, socials i culturals, la seva essència: l'autoritarisme populista. L'autoritarisme populista consisteix en "*create a political nominalism where the rules are happily bent to suit each applicant. They are effectively locally because they have a power base where other individuals are dependent upon them, and because they have sufficient intimate knowledge to protect them from abuses of power, by abusing their own power. If a stance of victimization is a weapon of the weak, the powerful may be masters at utilising such weapons to make themselves more powerful*" (ob. cit.: 26). Una visió que tot i ser conscients que Sant Cassi no signaria, lliga amb l'economia política gramsciana de Kurtz (secció 2.1.) que treballa la cultura en termes d'hegemonia.

G. Smith (2007), recull el concepte gramscian d'hegemonia que es treballa en les ciències socials (la manera en que el poder s'infon en varis dels components del món social) i ho acota en un context neoliberal en que l'antropologia social pot:

"(...) try to understand how market discourses, various expressions of the 'culture of capitalism' (cultures of consumption, of speculation, of crisis, and the like), practices for the securing of surplus value, different forms for the exercise of power, and the structural features of contemporary capitalism are all interwoven within and between particular sites temporally understood in terms of historical conjunctures. The result of this more holistic exercise would be to reveal the specific dialectical processes by which 'economic' practices at a particular historical moment effectively reconstitute what is understood by 'culture' or 'civil society'" (ob. cit.: 225).

Ja hem vist com el procés de valorització també té el seu *ethos* i com s'expressa en termes de patrimoni (la *gèbla* també pot considerar-se patrimoni en tant que conjunt de pràctiques tradicionals per a l'obtenció i el tractament del marès) i el paisatge. També hem provat de veure les relacions que es donen entre les elits constructores i promotores, l'estat i la societat civil. Però quin espai per a la ciutadania deixà aquest quadre? I quins són aquells espais per a la ciutadania que hom pot explicar a partir del mètode etnogràfic?

La segona qüestió no és difícil de respondre i tot i ser conscients de la feina que queda em provat de mostrar que aquests espais es poden estudiar a partir dels fets (i per tant també dels valors) i dels discursos que esmenen de, o es troben amb, les entitats mediadores de la societat civil. En aquest espai els conflictes emergeixen i ofereixen una posició privilegiada per a l'estudi dels processos de transformació, en el nostre cas la urbanització i el seu procés de valorització d'entorns urbans.

Inicialment fou DAH qui concedí un valor excepcional al sòl, un valor que implicava la protecció i conservació del sòl maltès⁷⁸. Emperò el valor del patrimoni amagaria al darrera una dinàmica que faria que aquest caigués de mica en mica en mans d'altres amb altres valors i que alhora crearia noves entitats sorgides de la "societat civil" de manera "espontània". Unes s'encarregarien del patrimoni, d'altres del medi ambient, d'altres de l'entorn i fins i tot alguns s'ocuparien de les llars (QRC no és tant una expressió de "barri" o de parròquia" sinó de "llars"). La politització del "verd" (Jacobs 1997) en tots els seus colors ja és un *fait accompli* però també ho és

la fraccionalització i faccionalització de l'entorn social. No de bades, el mateix ús que en fan aquestes noves talaies postmodernes dels conceptes de patrimoni (cadascuna te la seva torre patrimonial) i del paisatge (cadascuna te vistes) i la "infusió verda" en les polítiques urbanitzadores amb els EIAs; ens confirmen tant el reverdiment com la fraccionalització. Dues observacions que també es desprenien del dictamen de Bondin, secció 3.2.).

Però el bessó de l'assumpte no es troba tant en l'apropiació del patrimoni i del paisatge per part del sector constructor i promotor i, com hem vist, de la mateixa MEPA i els polítics del Gvern. El quid de la qüestió cal trobar-lo més bé en les formes en que el capital modela l'entorn físic (els nous complexos) i l'entorn social (els nous espais per a la ciutadania) a fi de mantenir, i a ser possible, incrementar les plusvàlues generades per la *ġebbla* i la seva especulació (procés tan encertadament criticat per Pisani quan clama que els habitatges maltesos han d'estar exempts d'especulació). I això s'explica, segons J. Falzon (2007) per l'enorme quantitat de préstecs per habitatges que estan concedint els bancs maltesos i que no es correspon amb la buidor de tants pisos. La *ġebbla* és, doncs, una font d'inversió. Però d'on surten tants de doblers?

A l'inici de la meva recerca vaig anar a entrevistar-me amb el Pare Joe Inguanez, qui escriu sobre turisme a Malta i te una pàgina web entre religiosa, científica i esotèrica: *Discern. Institute for Research on the Signs of the Times* (www.discern-malta.org). El Pare Inguanez em digué que havia de mirar-me d'a prop els *Registration Schemes*. Aleshores, no sabia de què em parlava però quan a l'estiu la premsa no aturà de parlar d'ells em vaig adonar de què es tractava: un programa elaborat pel Gvern per a que els residents a Malta (fossin o no maltesos i estiguessin o no al país) declarassin els seus béns mobles i immobles a fi d'estar "preparats" per a l'arribada de l'euro el gener de 2008. El cas és que molts d'aquests doblers eren negres i aquesta declaració exprés (que durà entre l'1 d'abril i el 31 d'agost després d'una extensió d'un mes (www.independent.com.mt, 31 de juliol de 2007)). Això explicaria coses com ara quan el barber de Tigné deia que totes les obres acabarien amb l'arribada de l'euro. Però, certament, no ho explica tot. D'on surten tants de doblers per a construir to això? Em demanava fa uns dies el Professor Jeremy Boissevain en fer-li saber de què anava la meva recerca. Per aquesta pregunta no hi ha cap resposta, de moment.

Fra Sapiano és el cap de la comunitat dominica d'In-Nazzarenu (W), l'església que porta la parròquia de Tigné des de no fa gaire (Scerri 1993). A banda d'explicar que no en fan de *festi* ells, i ho diu com si la sola idea li fes fàstic, em comenta que la comunitat és una comunitat molt envellida i que les perspectives de renovar-la són tremendament negatives. Addueix que això és així perquè per molts nous habitants que Tigné rebí ja no seran d'aquells que va a missa. Els estrangers (referint-se a nord-europeus) no són catòlics... Li coment si els feligresos en parlen d'aquestes qüestions sobre qui seran els nous inquilins i si prenen alguna mena d'acció per redreçar l'espiral de *gebla* que se'ls hi ve a sobre. Fra Sapiano respon que no. Que el que hi ha és molt de *grumbling* [rondinar]. I afegeix que *grumbling* és un dels esports nacionals.

Si hi ha dues imatges que plegades expliquin la major transformació que ha sofert Malta en els darrers trenta anys són dues estàtues. La primera (Document 31), enllestida el 1980 és la que es troba entre Msida i Pietà a la carretera de mar, dedicada als treballadors i tot un símbol del període més roig del PL. Però no fou PL qui la sufragà, fou la *General Workers Union* (GRW) i és a la memòria que es col·locà allà on es col·locà atès que fou el lloc de la primera reunió de GRW al 1943 (Document 32). La segona, instal·lada el juny de 2007 per ordre i pressupost del *Minister of Environment* Pullicino fou un monument a l'*environment*. Mentre que a la primera estàtua es llegeix: "*Makfar fgiehil-haddiem mill GWU* [en record a l'homenatge als treballadors del GWU]" amb la data 27 de gener de 1980; a la segona hi ha escrit: "*We do not inherit the earth from our ancestors, we borrow it from our children – American Indian proverb*" i a continuació el nom del ministre i la data, 10 de juny de 2007.

Si bé, les entitats mediadores de la "societat civil" ja no s'expressen en termes de producció i de treball, estan produint nous espais per a la ciutadania. La frase del cap indi americà emprada pel ministre Pullicino fou la que més es cridà a la manifestació del 26 de juny de 2007 a Valletta per Ramla Bay. Manifestació que aglutinà, per primer cop de la història, a unes 500 persones que, colors polítics a banda, s'ajuntaren amb l'esperança de poder produir espais per a la ciutadania. Es recordava a Pullicino, en concret, i al Gvern, en general, que precisament estaven "prenent massa" de les generacions futures.

Caldrà veure doncs si, com bé s'anunciava al *Malta Today* (Document 29), Malta ja compta amb una "emergent societat civil" i si és així caldrà veure també quins seran els escenaris de futur que li esperen i quina aposta per la socialització en fan. Però com es deriva de la mateixa font governamental que arxivà aquesta notícia i de l'ús que en fa el Gvern penjant-la a la seva web, existeix el perill de cooptació d'aquesta "societat civil" per part de l'estat i dels homes de la *ġebbla* que li donen suport. Al cap i a la fi, els espais de ciutadania també atorguen valor.

Notes

¹ A mesura que es vagin llegint aquestes planes, el lector podrà comprovar que, amb excepció del maltès i de les dades facilitades pels informants (originalment en anglès), no es fa cap traducció dels textos citats. Això és així per una raó força evident: el perill de traduir erròniament. Alhora, som conscient que els lectors a qui va adreçat aquest treball, tenen prou coneixement dels idiomes en que estan escrites les cites.

² Aquestes amistats, na Rachel Radmilli i en Mark Casha, pertanyien a l'equip local maltès del projecte de recerca *Mediterranean Voices*, del *II Euromed Heritage Programme* de la Unió Europea (d'ara endavant UE), un projecte en el que vaig treballar com a responsable de l'equip local de la Ciutat de Mallorca. En línies generals, el projecte provava de reflectir el creixent interès per part d'institucions estatals, i no-estatals, en la celebració de la identitat cultural i la protecció del patrimoni cultural, ja fora monumental o no-monumental –com fa evident la recent adopció de la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Intangible de la UNESCO

(http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=34325&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html).

La recerca se centrà, doncs, en l'estudi del patrimoni intangible a 14 ciutats mediterrànies (o, en tot cas, suposadament imbuïdes de mediterraneïtat) essent una d'elles Valletta (www.med-voices.org).

³ A partir d'ara no s'esmentarà el Document 9 s'indicarà amb una lletra o un número la ubicació del lloc esmentat.

⁴ Normalment, les revistes de propietat immobiliària presenten la *maisonnette* com un apartament de dos pisos amb dos o tres dormitoris. Sempre forma part d'un edifici més gran i té accés des de l'exterior. És característic allà on la propietat dels primogènits (l'"edifici més gran") ha sigut seccionada per al gaudi de dos o més hereus. Les revistes immobiliàries solen vendre la imatge de la *maisonnette* com un lloc amb cert "caràcter" (moltes daten d'abans d'entre finals del *denou* i els 1960s) i "independent" en tant que unitat domèstica però sense deixar de tenir els al·licients del veïnatge.

⁵ Els *Local Plans* tenen per objectiu el de regular la urbanització a nivell local i regional. Per a poder aconseguir això els *Local Plans* se n'ocupen de la regeneració urbana, la conservació del patrimoni arquitectònic, la promoció de l'activitat turística, la millora de les propietats pertanyents a la comunitat i la potenciació de la indústria ("Introduction to Local Plans", MEPA 2006). A primer cop d'ull, sembla ser un objectiu força ambiciós. Pel que fa a la UCA, aquesta garanteix la protecció, inicialment perquè en el camp es tengué l'oportunitat de veure que no sempre era així, gràcies a la integritat estètica dels edificis que la integren, posant especial èmfasi en les alçades, les alineacions i les façanes ("Local North Harbour Plan", a MEPA 2006). Existeix una normativa extremament actualitzada (MEPA 2007). Afegir que el perímetre de la UCA figura al Document 9, tot i no ser molt visible. Una mostra de la mena de construcció típica de l'UCA, i la que es vol conservar la trobam en el Document 4.

⁶ Tota la informació demogràfica i econòmica que conté aquesta secció ha sigut aplegada a les pàgines web del Gvern ta' Malta (www.gov.mt), de la Malta Environmental Planning Authority (www.mepa.org.mt) i de l'Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>). Els apunts "històrics", també presents a la secció 1.4. sobre la llengua maltesa i el seu context històric,

han sigut extrets de Cassar (2000). Allà on la informació no prové d'aquestes fonts s'hi especifica.

⁷ Pel que fa a l'orografia i a la climatologia ens estimam més deixar-ho per aquells a qui els hi hagi entrat el cuquet de voler saber més. Si de cas dir que el cim més alt nom Ta' Dmejrek i arriba als 253 metres, que el clima és força més sec que el de les Illes Balears, que no hi ha rius i que els aqüífers es troben molt malmesos per mor de la pressió urbanística, i en menor mesura agrícola. Gairebé tota l'aigua dolça disponible és dessalada (Malta és capdavantera en plantes de dessalinització).

⁸ La literatura acadèmica sobre turisme és abundant a Malta i no ens hi estendrem gaire, només el just i necessari per a esmentar una sèrie de treballs que representen apropaments diferents al tema del turisme: com a canvi o com a continuïtat (Inguanez 1997), com a crisi de dependència (Oglethorpe 1984), com a mercantilització (Boissevain 1996) i també, entre d'altres, com espai físic i social que es negocia constantment per al seu posterior consum visual (Black 1996). Tots aquests treballs tenen en comú la visió de que el turisme no és només una força positiva (per a l'economia), sinó també una força que presenta nombroses negativitats (per a la societat).

⁹ El Document 3 mostra una imatge parcial de les drassanes. Sobre la situació de les drassanes i la percepció dels seus treballadors en dues èpoques ben diferenciades, vegi's dos documents excepcionalment bons i escrits amb una diferència de gairebé vint anys entre ells: Zammit (1984) i M-A. Falzon (2001). Mentre que el primer tracta dels vincles i les tensions que es donen entre les drassanes, els sindicats i les darreries de l'hegemonia política del *Partit Laborista*, el segon se centra en el context d'incertesa que representa l'actual etapa daurada del *Partit Nazzjonalista*.

¹⁰ Hom pot assegurar, no sense caure en la simplicitat de l'esquematisme, que és un fet que l'illa de Malta es troba dividida: Al nord *Majjistral*, on s'estan la majoria de les classes benestants que són predominantment votants del PN i al sud *Xlokk*, amb les drassanes i indústries i una major producció agrícola, un feu del PL (Document 2).

¹¹ El mot classe pot no ser el correcte si ens atenim a la situació concreta de Malta pel que ens diu Sultana (1994), qui en un article titulat *Perspectives on class in Malta* mostra com en queda de feina per a definir aquesta les classes i els límits d'aquestes a Malta, ja sia en termes subjectius o objectius, des de posicions marxistes o weberianes.

¹² No vaig arribar a aprendre la llengua maltesa. Cosa que no vol dir que no hi prenguéssim interès. M'esforçava per entendre que deia la premsa (amb la quantitat de vocabulari italià que hi ha, un pot ben bé fer-se una idea aproximada) i vaig arribar a seguir un curs d'iniciació per a estrangers que organitzà el *Malta College of Arts Science and Technology* (l'MCAST, altrament conegut com a *Kunsill Malti għax-Xlienza u t-Teknoloġija*, nom que mai vaig sentir ni veure escrit enlloc) passant-hi les proves i obtenint la certificació corresponent. EL que vaig arribar a aprendre serví per entendre ben poc i l'únic ús que li vaig poder donar fou el d'entendre més encara el que deia la premsa (gràcies a haver après quatre regles rudimentàries de conjugació verbal) a més de meravellar als meus interlocutors nadius amb quatre frases. Això es veia amb molta simpatia i potser m'ajudà a establir vincles afectius més intensos amb el camp.

¹³ Fou a la vila de Zabbar, al sud de l'illa. Una dona d'uns seixanta anys es trobava al portal de ca seva i mostrà gran preocupació per n'Eleanor que, estant en les fases inicials de

dilatació pel part de na Grazzja, havia decidit anar a estirar les comes . No l'entenguérem i ens va fer saber com pogué que no sabia anglès.

¹⁴ I així, no és gens estrany que puguem trobar afirmacions com les que fa Pirotta, que sembla seguir de prop l'estela de Frendo (un historiador que qüestiona el distanciament de l'*italianità*) ens diu referint-se als reformistes nacionalistes que s'oposaven al Regne Unit als 1920s, però també dels nacionalistes dels 1990s:

"From a political point of view the nazzjonalisti were right in resisting the elevation of Maltese to the status of a national language. Maltese was, and largely remains, an arab-based language. It is not a European tongue. Hence, to claim it as one's language is tantamount to renouncing one's Europeaness. It would be equivalent to admitting that the Maltese were not, racially or culturally, European" (Pirotta, 1994).

¹⁵ No tenc cap intenció d'estendre'm en aquesta qüestió però cal aclarir que ja des del principi de la meva segona arribada a Malta, la llarga, la de la recerca, vaig entèmer-me que anava molt malament si volia estudiar el paper del barri en la trama urbana maltesa. Només arribar a l'aeroport, un amic que ens recollí en cotxe es mostrà un tant perplex en demanar-li per l'existència de barris a Malta. Em respongué que ell no sabia de l'existència de barris però sí de parròquies. Un qüestió doncs que és important però a la que no hi he dedicat prou temps és la de la relació que mantenen les parròquies amb els *kunsilli lokali*.

¹⁶ Boissevain també ha etnografiat comunitats italianes de Montreal i comerciants d'origen ex-colonial a Holanda i ha treballat, de manera molt puntual a Líbia i Sicília. Emperò la seva dilatada carrera començà amb un treball de camp a la ruralia del sud de Malta. Un material que faria servir per a la seva tesi doctoral a la *London School of Economics*, al 1962, i que donaria nom al seu llibre més conegut i que ha esdevingut part de la memòria col·lectiva maltesa: *Saints and fireworks. Religion and politics in rural Malta* (1993). Des d'ençà, Malta esdevingué el seu camp favorit per a fer recerca treballant també en qüestions lligades a mercantilització de la cultura que comporta el turisme i al "reverdiment" de la "societat civil" maltesa. A més, en el seu moment treballà en qüestions de calat teòric en el si de la disciplina de l'antropologia social en uns moments on es preparava el taüt de l'estructural – funcionalisme (van Ginkel i Stengs 2005) des de posicions del processualisme, de l'interaccionisme social, del transaccionalisme i de l'anàlisi de xarxes. Bona prova d'això fou la seva feina amb J. Clyde Mitchell, *Network analysis. Studies in human interaction* (1973) i la seva obra *Friends of friends. Networks, manipulators and coalitions* (1974). Altres representants d'aquesta manera d'observar el camp (que no paradigma ni escola segons el mateix Boissevain) són F. Barth i F.G. Bailey.

¹⁷ Per com aborda la qüestió de la identitat nacional maltesa des de la doble vessant de l'anàlisi del discurs que prové de certa antropologia social que es desenvolupà als 1990s (Mitchell, 2003) i l'estudi més clàssic dels rituals (Mitchell, 2004). Per a un aconseguit compendi del que ha suposat l'estudi de Malta des de l'antropologia social (abastant des de l'antropologia social de Boissevain fins a les noves generacions d'antropòlegs socials maltesos) vegi's Mitchell (1998).

¹⁸ Boissevain (1994a) fa un esplèndid retrat del carisma i la retòrica de Don Mintoff, polític que sabia embutxacar-se a les masses pel simple fet de parlar com ells, cosa que automàticament el feia ser un d'ells. Mintoff era originari de Cospicua (1916), una de tres les ciutats que conformen el recinte emmurallat de Cotonera (construïda pels Grans Mestres mallorquins, els germans Cotoner) i que històricament ha sigut feu de PL. Va ser sota el seu mandat que Malta demanà incorporar-se al Regne Unit abans de la independència del

1964 (que aconseguiren el PN i el PL). També fou Mintoff qui el 1979 "engegà" les darreres tropes britàniques fora de l'arxipèlag. L'"engegar" va entre cometes perquè la versió dels britànics seria que Malta ja no oferia els avantatges geoestratègics militars que necessitaven... També fou Mintoff qui en els setanta i vuitanta (no en va governar del 1971 fins al 1987 gairebé en solitari) cercà les aliances de la Unió Soviètica i Líbia).

¹⁹ Ni aquest diari ni el dels del PN són els més llegits. Els més llegits són *The Times of Malta* i *The Malta Independent*. Mentre que el primer juga a afavorir tots els partits, és notori el lligam que hi ha entre el PN i *The Malta Independent*.

²⁰ La "mediterraneïtat" no és només cosa de polítics maltesos. Des que Pitt-Rivers escriví *The People of the Sierra* (basat en un treball de camp efectuat a Grazaalema, Espanya) hom pot dir que existeix una regió etnològica molt important en l'antropologia social del segle vint que porta el nom de Mediterrània (que tracta principalment de la riba nord de la Mediterrània i de les illes) i de la que múltiples monografies donen fe de ser un lloc propici per a l'estudi de la tensió entre la tradició i la modernitat a través de relacions entre patrons i clients, xarxes de corrupció, etc. En una crítica molt perspicaça a *People of the Mediterranean: An Essay in Comparative Social Anthropology*, de 1977, Boissevain assegura que els paràmetres materialistes més obvis que distingeixen i unifiquen aquesta regió són la mara, el clima, el tipus de sòl i l'orografia i el mode de producció. Si bé subscriu el que diu Boissevain, i més en aquests temps en que el turisme i la construcció s'han escampat arreu de la Mediterrània de forma més o menys similar, no podem oblidar que aquesta Mediterrània també està feta a base de bones dosis de les internalitzacions que fan les mateixes societats mediterrànies de la seva suposada tradició (Mitchell 2002), del mateix mediterranisme que origina allò que s'internalitza (el mediterranisme és un terme encunyat per Herzfeld al 2005 per a referir-se a una mena d'orientalisme en pla Edward Said) i, més important encara pel cas que ens ocupa en aquest document, de la seva mateixa demediterraneïtzació promoguda per la urbanització que comporta el turisme: la turisticació (Selwyn 2000).

²¹ Carmel Cassar, com ens recorden Bofill i Orobí (2004), en una obra del 2000, *Society, cultural and identity in early modern Malta*, abunda en el fet identitari maltès. Aquesta mena d'història tan típica de la dècada dels noranta participaria ostensiblement en l'ús i abús de l'obra de Halbwachs d'abans de la Segona Guerra Mundial (Halbwachs encunyà el concepte de "memòria col·lectiva") aplicada a les identitats nacionals i ètniques. Per ventura aquesta corrent historiogràfica de la que Cassar n'és membre indiscutible, té la necessitat de distanciar-se d'altres historiadors que fins a fa ben poc encara mantenien discussions sobre la identitat colonial de Malta: Mediterrània Llatina o Imperi britànic? (Frendo 1988).

²² Segons Pace (2005), a Malta, aquest suport europeista ha crescut del 53% que es donà en els comicis europeus a un 80%.

²³ Fenech reconeix que aquest semblà mitigar-se amb el nou rècord de creuers que recalaren a La Valletta, fent d'ella el centre neuràlgic del turisme de creuers a la Mediterrània.

²⁴ Aleshores, es passa a qüestionar si el govern seria capaç, o no, d'acomplir l'objectiu de l'entrada a la zona Euro per al gener de 2008, i molt especialment si s'havia d'abaixar el dèficit i la inflació als nivells que es requerien per part dels socis membres de la UE.

²⁵ Sliema no és una *city* en el sentit anglès de la paraula, no te catedral. Tampoc és una *Città* com sí ho són moltes altres localitats de Malta (era un títol que donaven els grans mestres de l'orde de Malta).

²⁶ En la seva tesina de llicenciatura, C. Smith (2004) es planteja quin és el cost del desenvolupament a Sliema, tot adduint la pèrdua de qualitat de vida que suposa la construcció de blocs de pisos a primera línia de mar.

²⁷ L'oposat de dels *pulit* són els *ħamalli* però també el *poplu* [poble] (Mitchell 2002a) i això resulta de gran importància si hom vol copsar les relacions de poder i entendre els mecanisme de governança que es donen a Malta en tant que són els *pulit* els que accedeixen al govern, a l'administració, a l'educació, etc. Es fa precís recordar que *ħamallu* (el singular de *ħamalli*) és un insult i un insult greu. Així, dir a qualcú: "*ħamallu wara tal-muntanja*" és una de les coses més ofensives que hom pot dir algú i que es podria traduir com a: "pagesot que vens de l'altra banda de la muntanya".

²⁸ Per a una breu reflexió sobre el grau de nativitat en la recerca etnogràfica, vegi's Narayan (1993) i per a una discussió, d'aquestes que fan escola, que sota un títol que només fa referència al temps de l'estada de recerca amaga tot un debat entorn del treball de camp en els nostres temps,, vegi's Marcus i Okely (2007).

²⁹ El meu *toolkit* etnogràfic portava ja incorporava aquests elements, a més de la ferma voluntat de conduir entrevistes semidirigides i obertes, possibilitant però l'encontre i la sorpresa, així com la lectura de premsa, l'anàlisi dels plans urbanístics en els que em centrava i molta recerca internauta. Vaig acabar amb un voluminós arxiu fotogràfic i vaig dur al dia un diari de camp on hi abocava observacions, reflexions i altres pensaments.

³⁰ Seguint de prop a Godelier (1989) i a Narotzky (1997), em referesc a la falsa dicotomia "ideal/material", una separació que no és natural sinó que resultat d'un procés històric que tendeix a dificultar una comprensió holística i amagar la (re)-producció de les relacions socials que suposa qualsevol procés i que és part de la matèria de la vida.

³¹ Tant per aquesta definició com per les subseqüents hem fet servir el Diccionari Català – Valencià – Balear, Institut d'Estudis Catalans: <http://dcvb.iecat.net/>.

³² I això no és d'estranyar si ens atenim a que trenta anys després, Castells (2006: 76), aquest cop des d'una òptica marxista però, distingirà entre la urbanització com a concentració espacial de població a partir d'un límits de dimensió i densitat, i la urbanització com a difusió del sistema de valors, actituds i comportaments que se resumeixen sota la denominació de "cultura urbana". A banda de l'òptica marxista, cal dir que Castells, així com molts d'altres (ex. Singer 1979), abordaran la qüestió del desenvolupament urbà de les perifèries, és a dir, l'agro que s'estava urbanitzant en els seixanta i setanta.

³³ Si seguim abusant del diccionari ens trobarem amb que "urbà" fa referència a allò que pertany o és relatiu a la urbs, a la ciutat i que mentre "urbs" designa una gran ciutat, "ciutat" es fa servir per aquells nuclis de població importants per la seva grandària o per la seva categoria; ciutat, usat en absolut, sense article, indica la capital o població important, en contraposició a les viles i poblets.

³⁴ "Para nuestros fines, la ciudad es (como otras comunidades humanas a estructura social de la ciudad es (como otras comunidades humanas) una colección de individuos que existen como seres sociales primordialmente a través de sus papeles y que establecen

relaciones unos con otros a través de éstos. Las vidas urbanas, pues, se forman a medida que las personas reúnen una serie de papeles en un repertorio y, quizá hasta cierto punto, los adaptan unos a otros. La estructura social de la ciudad consiste en relaciones que vinculan a las personas a través de diversos componentes de sus repertorios de papeles" (Hannerz 1996: 279).

³⁵ El terme és bo perquè parteix de l'assumpció que aquestes entitats són part de la "societat civil" sense perdre de vista que la mateixa "societat civil" significa dues coses diferents però no per això menys relacionades: (1) la societat civil entesa com a mercat; i (2) la societat civil entesa com a conjunt d'entitats independents de l'estat –i que, per tant, pot incloure elements del mercat (O'Neill 1993).. Aquesta serà precisament la tasca d'O'Neill en treballar les relacions del mercat, la política i la llar (i no la societat civil).

³⁶ En aquell mateix número de la *Social Anthropology* de 2005, Ouroussoff i Toren (2005) també parlen d'abordar les pràctiques de ciutadania des de l'etnografia i en concret:

"For us as anthropologists, the issue is not what model of citizenship we should endorse but rather what ethnography can do to analyse how these key categories – citizenship and culture – are being constituted anew (and in this process transformed) in the practices of their everyday lives by particular people(s) in particular times and places. The challenge of contemporary ethnography is to render analytical the categories people use to talk about themselves, their lives and their ideas of the world. So when we are asked to consider the questions anthropologists might ask of culture and citizenship, we can take nothing for granted. The first and most fundamental question is the following: do people actually make use of these categories as such and, if so, how?" (Ouroussoff and 2005: 209).

³⁷ Quelcom que Tilly (1997) sí havia sabut veure en parlar de governs i no d'estats i que Borja (2003) també valora en parlar de la descentralització urbana.

³⁸ Peck i Tickell (2002: 400) comenten al respecte:

"One of the most striking features of the recent history of neoliberalism is its quite remarkable transformative capacity. To a greater extent than many would have predicted, including ourselves, neoliberalism has demonstrated an ability to absorb or displace crisis tendencies, to ride –and capitalize upon– the very economic cycles and localized policy failures that it was complicit in creating, and to erode the foundations upon which generalized or extralocal resistance might be constructed. (...) What remains to be seen is how far these acts of resistance, asymmetrical though the power relations clearly are, serve to expose the true character of neoliberalism as a political project. In its own explicit politicization, then, the resistance movement may have the capacity to hold a mirror to the process of (ostensibly apolitical) neoliberalization, revealing its real character, scope, and consequences".

³⁹ Els "enemics" als que es refereixen Boltanski i Chiapello seran les crítiques que s'originin a partir d'escenaris de: (1) desencant i inautenticitat, (2) opressió, (3) misèria i (4) oportunisme i egoisme. Es referiran a la crítica sorgida dels dos primers escenaris com a "crítica artista" i a la que respon als dos darrers com a "crítica social" (2000: 83-89).

⁴⁰ Diu Bourdieu (1998):

"En effet, le discours néolibéral n'est pas un discours comme les autres (...), c'est un 'discours fort', qui n'est si fort et si difficile à combattre que parce qu'il a pour lui toutes les forces d'un monde de rapports de forces qu'il contribue à faire tel qu'il est, notamment en orientant les choix économiques de ceux qui dominent les rapports économiques et en ajoutant ainsi sa force propre, proprement symbolique, à ces rapports de forces. Au nom de ce programme scientifique de connaissance, converti en programme politique d'action, s'accomplit un immense travail politique (dénieré puisque, en apparence, purement négatif) qui vise à créer les conditions de réalisation et de fonctionnement de la « théorie » ; un programme de destruction méthodique des collectifs".

⁴¹ Deim "normativa" perquè és ben possible que "substancialment" es tractin de moviments fortament polititzats via reapropiació, cooptació, etc.

⁴² Segons Kingfisher i Maskovsky (2008), tres són els paradigmes que predominen en l'estudi del neoliberalisme per part de l'antropologia social i cadascun d'ells ens permet desenvolupar una perspectiva etnogràfica que el limiti:

- (1) El marxisme examina el neoliberalisme (celebració de l'empresa individual, la propietat privada, el mercat i el comerç lliures) com a principi de gestió econòmica per a la restauració del poder de la classe capitalista en el context de la crisi econòmica global. En aquest paradigma els límits del neoliberalisme són descrits en termes d'irregularitat del sistema capitalista global o l'habilitat de les classes productives, subordinades i subalternes d'impugnar els termes de la seva explotació i exclusió.
- (2) El post-estructuralisme explora el desplaçament de la intervenció social i de l'estatisme del benestar keynesià cap a una modalitat en la que les operacions de govern s'autonomitzen i economitzen d'acord al model empresarial que posa l'èmfasi en la responsabilitat i el risc personal, familiar i comunitari i en la proliferació d'ONGs. En aquestes coordenades els límits del neoliberalisme es discuteixen en termes de la desigualtat geogràfica i institucional dels processos de subjectificació, reterritorialització i transformació ideològica.
- (3) La visió del neoliberalisme que l'analitza com si d'una tecnologia de govern mal teable que produeix noves formes graduades de sobirania i un nou mode interactiu de ciutadania en els que els drets i els beneficis es distribueixen d'acord amb la capacitat emprenedora i no necessàriament d'acord amb el fet de ser membre d'un estat-nació. Així, el neoliberalisme esdevé una racionalitat política que introdueix excepcions a pràctiques de govern ja establertes i que posa l'èmfasi en la contingència, l'ambigüitat i la inestabilitat.

⁴³ Les cometes denoten que aquest producte "final" no té perquè ser ben bé un producte acabat per a sempre. De fet, i en aquest sentit que acabam d'esmentar, la mercaderia del sòl ja entra en una contradicció ben explícita perquè un cop consumit hi queda i hi queda de les mateixes coordenades espacials.

⁴⁴ *"Si comparamos, ahora, el proceso de formación de valor y el proceso de valorización, veremos que este último no es otra cosa que el primero prolongado más allá de cierto punto. Si el proceso de formación de valor alcanza únicamente al punto en que con un nuevo equivalente se reemplaza el valor de la fuerza de trabajo pagado por el capital, estaremos ante un proceso simple de formación de valor. Si ese proceso se prolonga más allá de ese punto, se convierte en proceso de valorización"* (op. cit.: 236).

⁴⁵ Essent aquest darrer cas el que ens interessa per a Tigné i que descriurem etnogràficament als capítols 3 i 4.

⁴⁶ Aquest no és el lloc per a una "dissertació profunda" dels termes però sí volem deixar clar què entenem en aquest text per patrimoni i per paisatge i ho fem a partir dels usos d'aquests que es donen en l'actualitat. Harvey (1996) ens acostia força a la tensió heideggeriana – marxista que explica en gran part els estires i arronses que tant el patrimoni com el paisatge han sofert al si de les ciències socials. Caldrà, doncs, explicar breument què NO treballam en aquest text i què sí:

-
1. No treballarem el patrimoni ni com a celebració de la identitat nacional ni com a expressió de la memòria col·lectiva d'un poble (Nora 1997, Mitchell 2002a), si més no, no ho farem en aquests termes. El patrimoni es veurà fonamentalment com a recurs econòmic (Provins et al. 2008) a explotar en ares de l'educació nacional, el turisme (Orbasli 2000) i el sector immobiliari. A més, el patrimoni pot ben bé ser l'expressió més rotunda de mercantilització d'hàbits a partir d'una mescla de relacions de patronatge tradicionals i de receptes neoliberals dels nostres temps (Collins 2008).
 2. No treballarem el paisatge com a "morada" heideggeriana de l'ésser humà (Ingold 1993), ni com a quelcom que es perd enlloc (Relph 1986), ni com a alternativa "interior" al que diuen ser una construcció "exterior" (Hirsch i O'Hanlon 1995), ni com a reinvençió post-industrial (Vaccaro 2006). Sí reconeixem que es tracta d'una abstracció de l'entorn (Tuan 1990) que implica posicions d'avantatge, és a dir, miradors que faciliten el consum del lloc i justifiquen la seva producció (Williams 2001). Per a una interessantíssima i actualitzada discussió sobre el paisatge en termes de mobilitat vegi's Merriman et al. (2008).

⁴⁷ Aquesta idea que fou molt ben plantejada per Debord (1992) en la seva obra d'avantguarda *La Société du Spectacle*. Això es veu molt clarament si llegim les següents dues tesis una seguida de l'altra: "*Le spectacle est le capital à un tel degré d'accumulation qu'il devient image*" (Tesi 34) i "*La société qui modèle tout son entourage a édifié sa technique spéciale pour travailler la base concrète de cet ensemble de tâches : son territoire même. L'urbanisme est cette prise de possession de l'environnement naturel et humain par le capitalisme qui, se développant logiquement en domination absolue, peut et doit maintenant refaire la totalité de l'espace comme son propre décor*" (Tesi 169).

⁴⁸ En el mateix volum de Smith i Low (2006) sobre la política de l'espai públic, Harvey (2006a) te molt present això mateix que acabam d'afirmar però ens recorda que:

"Contestation over construction, meaning, and organization of public space only takes effect, therefore, when it succeeds in exercising a transformative influence over private and commercial spaces. Action on only one of these dimensions will have little meaning in and of itself. Attempts to change one dimension may prove worthless or even counterproductive in the absence of connectivity to the others. It is, in the end, the symbiosis among the three that matters" (Harvey 2006: 32).

⁴⁹ Tot i que Mitchell (2002a) no treballa tant la qüestió de les *cliques* (amplament tractat per Boissevain 1974) sí treballa les xarxes clientelars que es donen entre el *poplu* i els *puliti* a Valletta, la tècnica de la "bolla de neu" és més o menys la mateixa que fa servir (jo vaig haver d'afegir el que Schofield i Morrissey (2005: 486) anomenen *bimbling* i que consisteix en rondinar pels llocs a fi de que se t'adrecin). La diferència radica en connectar les elits amb les elits en comptes de només fixar-se en les connexions entre les elits i les posicions subalternes.

⁵⁰ Setmanari qualificat per tothom, fins i tot pel mateix *Malta Today*, de ser el *whistleblower* [que denuncia, desemmascara afers propis] verd de Malta.

⁵¹ El Bar de Ta' Sultana (L), que també es coneix com al *Second to None Bar* [Bar "el segon sense primer"] i que es troba ben al davant de l'*Old Union Club* (una mena de "club social d'elit" de flaire britànic i de la que parlarem a la secció 3.8.), és un cau de nacionalistes, com la majoria de la població de Sliema i la immensa majoria dels habitants de Tigné.

⁵² Recordi's que l'any 1979 fou l'any que l'exèrcit britànic deixà Malta. Un fet que possiblement no sigui coincidència. La proposta per a que Valletta esdevengués monument és del mateix 1979.

⁵³ Aquest to solemne, aristocràtic i sacre (recordem a Durkheim, citat a la secció 2.5.) que pren el patrimoni de Valletta, no només obvia la realitat social de certes zones ombrívols mundialment conegudes. El cas de Strait Street és un cas flagrant. Aquest llarg carrer fou durant molt temps el “carrer xino” d’*Il-Belt* i serví principalment a joves de l’armada britànica. El documental ficció de Said (2005) n’és una mostra mestre d’això, com ho és la recerca que porten endavant Schofield i Morrissey (2005) que “rescata” la seva memòria.

⁵⁴ És paradoxal que el patrimoni que és Valletta atregui turisme que aquest sigui el que la “desautentifiqui”. Vaja, un peix que es mossega la cua... El cert és que Valletta viu un *revival* que va més enllà del turisme cultural (Theuma 2004) i que té a veure amb la seva festivalització per als mateixos locals (recordem que a Valletta tan sols hi viu un 1'5 % de la població de l'estat maltès): la *Nozze Bianca*, les processons de Pasqua, els espectacles pirotècnics, les nits gastronòmiques...

55 Comunicació personal arran d'una entrevista de camp. Ray Bondin presentà la seva dimissió (www.timesofmalta.com, 8 i 9 d'agost de 2008) per posar en entredit l'aposta de futur de seu partit (el PN) i que consistia en l'ambició pla de desenvolupament estructural de les badies que ha planat sobre Malta des de sempre i que segurament seguirà planant atès els rèdits polítics i econòmics que suscita. Emperò, un home de la seva talla i experiència, i amb els contactes que té amb la UNESCO, no pot arraconar-se així com així. Ray Bondin segueix com a secretari i coordinador executiu de la VRC, que no s'ha de confondre amb el VRP ja que aquest darrer només es basava en el ja inexistent finançament. La VRC romana doncs però sense el seu braç executor i ara ajuntat amb el *Kunsill Lokali* de Furjana que també es troba envoltada de muralles i aigua: *Kumitat ghar-Rijabilitazzjoni tal-Belt Valletta u l-Furjana* (<http://www.doi.gov.mt/EN/bodies/committees/valletta.asp>).

Sorprèn que el mateix Director General de la MEPA, Godwin Cassar (Chapman i Cassar 2004), no esmenti per a res ni a la VRP (i sols un cop i de manera molt residual la VCR) ni a la UNESCO en un article enterament dedicat a la planificació de Valletta i del seu entorn!

⁵⁶ Allà, en un acalorat dia d'agost em vaig trobar amb un afiliat del PN que en saber que era ciutadà espanyol i haver-me fet les preguntes de rutina em manifestà com n'estava orgullós d'Espanya per haver sabut posar fre a la voràgine comunista anticristiana (referint-se clarament als fets de la Guerra Civil Espanyola). De bones a primeres no sabia que fer. Em trobava en una situació molt tensa però a base de demanar una ronda de Ćisks, la cervesa embotellada localment, vaig esbrinar quelcom més del PN. El PN està compost de diverses famílies entre les que destaquen les de l'església (que te les seves pròpies faccions), la dels hereus del moviment pro-irredempta, la dels conservadors britanicistes, la dels tradicionalistes de la via maltesa, la dels neoliberals europeistes (essent aquests darrers els que semblen controlar l'actual rumb del PN), etc.

La informació resultava ser molt sucosa però el meu contertulià tornava a la qüestió espanyola... En veure per on anaven les converses i el to que prenien vaig decidir obrir-me. Tanmateix, era el primer cop en 5 mesos que algú em donava conversa en aquest lloc i això que anava dos pics per setmana. Era un lloc on la llengua d'ús habitual era el *malti*, no tant perquè la majoria dels feligresos no fossin *puliti* sinó més bé per raons de privacitat. Al lloc en qüestió s'hi reunien homes, l'edat dels quals rondava els cinquantes i seixantes, que

despatxaven negocis (alguns d'ells de caire immobiliari) entre jocs de cartes, jocs de paraules, begudes varies i tapetes a base de *hobz u zej* [pa amb oli].

⁵⁷ La *Cultural Heritage Act* del 2002, amb esmenes del 2003, defineix el "patrimoni cultural" com a "objectes mobles i immobles d'importància artística, arquitectònica, històrica, arqueològica, etnogràfica, paleontològica i geològica i inclou informació o dades relatives al patrimoni cultural que pertany a Malta o a qualsevol altre país. Això inclou emplaçaments i dipòsits arqueològics, paleontològics o geològics, paisatges, agrupaments d'edificis, així com col·leccions científiques, d'objectes d'art, manuscrits, llibres, material publicat, arxius, material àudio – visual i la reproducció de qualsevol dels esmentats, o col·leccions de valor històric, així com els béns de la cultura intangible que comprèn l'art, les tradicions, els costums i tècniques i habilitats emprades en les arts interpretatives, arts aplicades i artesanía i d'altres béns intangibles que tinguin un valor històric, artístic o etnogràfic" (Gvern ta' Malta 2002).

⁵⁸ Nathaniel Cutajar posa especial èmfasi en l'aspecte de la digitalització del patrimoni maltès i també la molta feina que queda per fer en el terreny del patrimoni intangible i, molt especialment, pel que fa a les percepcions i expressions nadiues del paisatge (incloent-hi el paisatge urbà). Cutajar, *sliemiz*, em feu aquestes observacions en un moment en que les declaracions de Ray Bondin "rebotaven" cap a Sliema on l'"interior" és considerat "conjunt històric i arquitectònic d'especial interès", única eina en els temps que corren per evitar que al centre de Sliema passi el que ha passat a la seva costa. Així, Cutajar recordava com Sliema té unes característiques paisatgístiques que van més enllà de l'estètica purament visual (ex. el cant dels ocells en els horts i jardins interiors de les finques) i que anomena "paisatges culturals": unes unitats valorades socialment de les que els *skylines* en poden ser una expressió.

⁵⁹ Mitchell (2002b) ja ens parla de com l'uropeïtzació de Malta ha portat en els darrers temps a denunciar pràctiques de corrupció que fins fa poc es tenien per meres xarxes clientelars de petits favors i contrafavors. Lluny d'acusar al nostre bon amic el professor i a la MEPA però, el que ens interessa és mostrar les contradiccions (Mitchell, 2002a i 2002b, parlaria d'ambivalències) que resideixen en la burocratització de la planificació i, en aquest cas en concret, de l'autorització en la forma de permisos per a poder connectar una casa al cablejat públic i que aquests cables estiguin allà com toca.

⁶⁰ Basti dir que en cinc mesos de treball de camp vaig tenir l'oportunitat de seguir varies protestes ecologistes, unes 20 i en un territori de 320 km²... La darrera, la del 26 de juliol de 2007, per la protecció i conservació de la "Badia de Cal·lipso" al nord de Ghawdex, oficialment coneguda com a *Rambla Bay*, concentrà unes 500 persones (Document 30), fou la concentració ecologista més nombrosa en la història del país.

⁶¹ Així s'explica, en part, la nostra preferència per traduir el mot *environment* com entorn. Camilleri (2004a i 2004b) ens confirma aquesta preferència quan tot volent-se centrar en les capacitats de l'*environment* aborda la qüestió dels límits del *development*. Amb aquest enfocament, no és estrany que *environment* i *development* sovint es confoguin i, així apareguin en el camp com una mateixa cosa.

⁶² J. Falzon (2007) demostra com aquest fenomen d'habitatges buits està generalitzat a tota Malta i no es pot correpondre mai amb amb la independència familiar dels joves (la taxa l'índex de matrimonis a 2007 és els més baixos en la història maltesa). Per altra banda,

Bianco (2006), tot i donar fè de com de saturat es troba el mercat immobiliari maltès, argumenta que cal seguir invertint en el sector que és ara per ara l'espina dorsal de l'economia maltesa.

⁶³ Les parròquies i els *Band Clubs* foren, precisament, l'objecte d'estudi de Boissevain (1964) quan adreça el lligam entre la política local i el faccionalisme polític. Aleshores, no hi havia *Kunsilli Lokali*. Mitchell (2002a) tampoc s'hi adreça en aquestes noves formacions quan desenvolupava el seu treball de camp. I això es deu a dos fets. El primer és que el poder local just s'implantava quan acabava el seu treball de camp i el segon és el seu interès radicava en connectar els àmbits proto-locales de la parròquia i dels *Band Clubs* amb l'escala de la UE en un moment en que l'uropeïtat de Malta es trobava en una fase de celebració política, tot encalentint els motors per legitimar i autoritzar l'entrada de Malta a la UE.

En una línia força diferent, i, en principi, més autòctona, fins a l'extrem d'aparèixer en la premsa local i no en articles o llibres acadèmics, M-A. Falzon (2006) analitza com la política partisana que s'aferra a les pràctiques de govern local impedeixen la veritable democratització per mor de la despolitització que representa la descentralització i crítica aquesta en tant que es dona més en l'imaginari que en els entorns físics i socials de cada localitat, simplifica i fraccionalitza l'espai polític i social, serveix de trampolí per als polítics novells que experimenten amb *progetti*, monuments i pavimentació. Un altre aspecte important que aborda en el seu article, és allò que hom percep com a manca de comunitat política (nació) a Malta, degut a la influència de l'església, qui, per altra banda, juga un rol local de màxima importància via les seves organitzacions les seves parròquies, essent la *festa*, el moment ritual que reafirma l'hegemonia eclesiàstica a sobre del territori local.

⁶⁴ Hi ha excepcions, Angelo Xuereb fou *sindku* de Naxxar i es presentà com independent, abans de l'aventura nacional d'AN.

⁶⁵ De Bono, a qui vaig entrevistar dues setmanes abans, centra la seva campanya en guanyar el descontent dels residents de Tigné denunciant les obres que hi tenen lloc i clamant estar a la vora dels desfavorits sota el lema de "Sliema Not For Sale" (De Bono 2006 i 2007). A més, De Bono reconeix que com arquitecte molts constructors i promotors el marginen i cada cop te menys feina. Per a ell la qüestió és ben clara: a Malta la governa l'autoritarisme del totxo. Briguglio, que pensa exactament el mateix que De Bono, ho te una mica més senzill això d'estar amb els que es queixen, els "desfavorits" de De Bono. Això és així perquè representa al partit que segons ell mateix va néixer de la "societat civil": AD. L'important, però, es veure com l'oposició prova de fer-se seus el vot descontent del PN. Malauradament per a ells, Tigné és un dels bastions del vot de PN, atès que gairebé tota la seva població pot considerar-se *pulit*, per molt que l'agregui el PN.

⁶⁶ Els Sliema Wanderers (de Robert Arrigo) tenien el seu camp al bell mig del projecte de Tigné Point, valorat en uns 233.000€. Arrigo encara espera que el MIDI Consortium li pagui. Aquest és, de ben segur, el motiu pel qual Robert Arrigo, com a membre del Parlament i representant del districte on es troba Sliema, anuncià en diverses ocasions a la premsa, la necessitat d'establir una moratòria urbanística a tota Malta i molt especialment a Sliema (*The Malta Independent*, 7 de maig de 2007). A banda de ser una revenja contra certs homes de negocis i certes faccions del seu partit, el PN, aquesta actuació el feia més "verd"

de cara als ciutadans de Sliema, i en especial els de Tigné, votants del PN tan castigats per les obres (o això és el que es desprén de l'entrevista que vàrem realitzar).

⁶⁷ Astrid, sense aparentment ser-ne conscient, reproduïx un dels interrogants més fascinants, al nostre entendre, que es planteja Boissevain pocs anys després d'haver començat la seva recerca a l'arxipèlag. De fet, en els arxius de Boissevain, en poder de Sarah Mizzi, Astrid figura com a estudiant de Boissevain en un treball de camp d'amagatots que organitzà l'antropòleg a mitjans dels setantes a Gozo, amb mires de conèixer la percepció que es tenia del turisme i avaluar la mercantilització de la cultura. La resposta de Boissevain és que això es deu al llegat colonial que fa que els maltesos vegin l'estranger com un poder paternal, la jerarquia interna social de Malta que impedeix el qüestionament d'aquells qui ocupen una posició més elevada (l'església en seria un exemple flagrant d'això), l'escala maltesa que densifica els mitjans de control tradicional i la qüestió lingüística que subordina el maltès a la família, al carrer i a l'església i eleva l'anglès, mai assumit perfectament, a llengua de coneixement i respecte, que és el què cal per a fer una pregunta.

⁶⁸ El Hilton (companyia transnacional que dóna el "prestigi" a aquesta urbanització) rep el nom oficial de Portomaso, a San Ġiljan, nom que li donà el seu creador que tenia per nom Tomaso. El complex residencial de Portomaso és a primera línia de mar a la Badia de Spinola, ocupa 128.000 m², té una marina i la torre més alta de Malta (Document 14).

⁶⁹ Això no és del tot cert perquè coneguérem membres com de QRC (com ara Peter Vosgues que sí feien negocis comprant els 10% d'apartaments

⁷⁰ Però com ens explica Cleland (1996), en el moment d'acabar el seu estudi el Govrn i MIDI no havien arribat a cap acord sobre els termes de l'udefruit que permetia el *lease*, l'arrendament. I això que se suposava que aquests ja estaven contemplats al *Development Brief*!

⁷¹ L'arxiu d'Angelo Xuereb de l'afer de Tigné Point i Manoel Island és revelador. A primer cop d'ull, sorprenentment ens hi deixà tenir accés, sorprèn la quantitat d'informació que acumulà sobre les propietats que deixaren enrere els militars britànics. Sobta que en comptes de convertir-se en terrenys militars maltesos, es converteixin en futurs projectes d'urbanització, coms d'una desamortització es tractà. Angelo Xuereb relata que en els setantes tots els promotors i constructors miraven de fer-se amb els plànols de les propietats militars britàniques, hi havia un filó que s'havia d'explotar.

⁷² El barber de la vora de Fort Cambridge, que creu que tot aquest construcció s'acabarà amb l'arribada de l'euro, empra el símil Beirut en comptes de Bagdad. El cas és que els dos es refereixen a la imatge de les runes però podríem ben bé afegir que també hi ha quelcom de similar en fraccionalisme social i geogràfic en un territori tant petit com el de Tigné.

⁷³ Daniel Napolitano, que treballà amb el MIDI com a fotògraf especialitzat en projectes arquitectònics, apunta a que el perfil exacte del "consumidor final" seran gent estrangera que rondi els cinquanta seixanta anys, amb prou diners com a per a no estar-se a l'apartament.

⁷⁴ Condició que permet als estrangers a comprar béns immobles sense la necessitat d'haver de sol·licitar un permís (cosa que dictamina la llei maltesa). La designació també permet als no residents a vendre la seva propietat a l'àrea via l'opció que segueix l'"antic" sistema de

guanys de capital –el 35% d'impostos sobre els beneficis generats per la venda d'un bé immoble- si el revenen en cinc anys (www.timesofmalta.com, 20 de juny de 2007).

⁷⁵ “*Environmental Impact Assessment* is the process of identifying, predicting, evaluating and mitigating the biophysical, social and other relevant effects of development proposals prior to major decisions being taken and commitments made” (International Association for Impact Assessment 1999).

⁷⁶ Entre la documentació que em varen trametre hi havia una llista amb uns 150 pisos que quedaven disponibles, molts a s'havien venut. Les dimensions variaven (entre 141m² i 516m²) i els preus més encara (372.700€ i 1.840.200€). Els 400.000€ que dèiem que teníem ens arribava justet per a poder tenir un dels apartaments “barats”.

⁷⁷ Per *sociosphere* Vella entén: “People inhabiting or frequenting an area interact with one another, directly or indirectly” (S. Vella, a ADI Associates Environmental Consultants 2007: 289). Malauradament, no tradueix *socioscape* però podríem entendre'l com espai de socialització, o si més no la imatge d'aquest espai.

⁷⁸ Basti llegir els títols d'alguns dels articles publicats a la seva revista *Vigilo* (Scicluna 2005a, 2005b, 2007a i 2007b).

Bibliografia

ADI Associates Environmental Consultants 2007 *PA 01191/05 Sliema Town Square. Environmental Planning Statement*. San Ġwann (Malta): ADI Associates Environmental Consultants.

Agius, N. 2003 "Malta: Between consumerism and materialism", a *The Communist Manifesto. Karl Marx's legacy to humanity*. Msida (Malta): Malta University Press: 9-22.

Althusser, L. 1974 [1970] "Ideología y aparatos ideológicos de estado", a *Escritos*. Barcelona: Editorial Laia: 105-170.

Appadurai, A. 1991 [1988] "Introducción", a *La vida social de las cosas*. Mèxic: Grijalbo.

Azzopardi, M.P. 2007 (1971) *Gaġġa*.

Badia i Capdevila, I. 2004 "Aproximació a la situació lingüística de Malta", a *Noves SL, Revista de Sociolingüística*, primavera.

Baldacchino, G. 2002 "A Nationless State? Malta, National Identity and the EU", a *West European Politics*, 25 (4): 191-206.

Bianco, L. 2006 "Malta: Housing and Real Estate, 1980-2005", a *Architectural Design* 76 (3): 76-81.

Black, A. 1996 "Negotiating the tourist gaze. The example of Malta" a Boissevain, J. (ed.) *Coping with tourists. European reactions to mass tourism*. Oxford: Berghahn Books: 112-142.

Bell, B. (dir. ed.) 2005 (1992) *Malta*. Londres: Insight Guides.

Bianchi, R. 2005 Euro-Med heritage: Culture, capital and trade liberalisation – Implications for the Mediterranean City", a *Journal of Mediterranean Studies* 15 (2): 283-318.

Bofill, S. i Orobitg, G. 2004 "Religió, etnicitat i nació a Malta. Un comentari a propòsit de 'Society, cultural and identity in early modern Malta', de Carmel Cassar", a *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia* 20: 247-258.

Boissevain, J. 1964 "Factions, parties, and politics in a Maltese village", a *American Anthropologist* 66 (6): 1275-1287.

1969 "Why do the Maltese ask so few questions?", a *Ferment* 7: 18-22.

1974 *Friends of friends. Networks, manipulators and coalitions*. Oxford: Basil Blackwell.

1993 (1965) *Saints and fireworks. Religion and politics in rural Malta* Valletta: Progress Press Co. Ltd.

1994a "A politician and his audience: Malta's Dom Mintoff", a Sultana, R.G. i Baldacchino, G. (eds.) *Maltese Society. A sociological Inquiry*. Msida (Malta): Mireva Publication: 409-420.

1996 "Ritual, Tourism and cultural commoditization in Malta. Culture by the pound?", a Selwyn, T. (ed.) *The tourist image*. Chichester: John Wiley and Sons Ltd.: 105-120.

- 2001 "Contesting Maltese landscapes", a *Journal of Mediterranean Studies* 11 (2): 277-296.
- 2004 "Hotels, tuna pens, and civil society", a Boissevain, J. i Selwyn, T. (eds.) *Contesting the foreshore. Tourism, society, and politics on the coast*. Amsterdam: Amsterdam University Press: 233-260.
- 2006 "Changing attitudes to Maltese landscapes", a *Etnofoor* 19 (2): 87-112.
- Boissevain, J. i Mitchell, 1973 *Network analysis. Studies in human interaction*. La Haia: Mouton.
- Boissevain, J. i Theuma, N. 1998 "Contested space. Planners, tourists, developers and environmentalists in Malta" a Abram, S. i Waldren, J. (eds.) *Anthropological perspectives on local development*. Londres: Routledge: 97-179.
- Boissevain, J. et al. 1979 "Towards a social anthropology of the Mediterranean [and Comments and reply]", a *Current Anthropology* 20 (1): 81-93.
- Boltanski, L. i Chiapello, È. 2002 [1999] *El nuevo espíritu del capitalismo*. Madrid: Akal Ediciones.
- Borja, J. 2003 *La ciudad conquistada*. Madrid: Alianza Editorial.
- Boswell, D.M. 1995 "What's in a name? The social prestige of residential areas in Malta as perceived by their inhabitants", a Rogers, A. i Vertovec, S. (eds.) *The urban context. Ethnicity, social networks and situational analysis*. Oxford: Berg Publishers: 287-334.
- Bourdieu, P. 1998 "L'Essence du Néolibéralisme", a *Le Monde Diplomatique*, 3 de març.
- Bramwell, B. 2006 "Actors, power, and discourses of growth limits", a *Annals of Tourism Research* 33 (4): 957-978.
- Brash, J. 2006 "Anthropologies of Urbanization: New spatial politics and imaginaries", a *Urban Anthropologist* (edició especial) 35 (4): 341-354.
- Brenner, N. i Theodore 2002 "Cities and the geographies of 'actually existing neoliberalism'", a *Antipode* 34 (3): 349-379.
- Briguglio, L. 2004 (coord.) *Draft. Sustainable development strategy for Malta*. National Commission for Sustainable Development (mra.gov.mt/htdocs/ncsd.pdf).
- Briguglio, M. 1998 *State / Power: Hiltonopoly* (no publicat). Tesina de Llicenciatura en Sociologia. L-Università ta' Malta.
- 2001 *Ideological and strategic shifts from old labour to new labour in Malta* (no publicat). Tesina de Masters of Arts en Sociologia. L-Università ta' Malta.
- Building Industry Consultative Council 2005 *Draft North Harbours Local Plan Consultation. Response to the Planning Authority*. Sliema: Planning Services Consultancy.
- Camilleri, M. 2004a "From the inside looking out: knowledge, justice and modernity in the assessment of St. Julian's environmental capacity", a *Local Environment* 9 (1): 45-63.
- 2004b "Environmental capacity of a small island state: Planning for suitable development in Malta", a *Town Planning Review* 75 (1): 67-93.
- Caruana Curran, M. 2005a "40 years on", a *Vigilo. Din l-Art Ħelwa, National Trust of Malta – 40th Anniversary Issue*: 3-4.

- 2005c (1985) "The perils of non-planning", a *Vigilo. Din l-Art Helwa, National Trust of Malta* – 40th Anniversary Issue: 60.
- Cassar, C. 2000 *A concise history of Malta*. Msida (Malta): Mireva Publications.
- 2001 "Malta: Language, Literacy and Identity in a Mediterranean Island Society", a *National Identities* 3 (3): 257-275.
- Castells, M. 2006 (1971) *Problemas de investigación en sociología urbana*. Madrid: Siglo XXI Editores.
- Chapman, D. 2005 "Knowing and Unknowing: Development and Reconstruction Planning in Malta from 1943", a *Journal of Urban Design* 10 (2): 229-252.
- Chapman, D. i Cassar, G. 2004 "City profile: Valletta", a *Cities* 21 (5): 451-463.
- Cini, M. 2003 "Malta Votes Twice for Europe: The Accession Referendum and General Election, March/April 2003", a *South European Society and Politics* 8 (3): 132-146.
- Cleland, R.S. 1996 *An analysis of the strategy employed in the development of Manoel Island and Tigné Point* (no publicat). Tesina de Llicenciatura en Gestió Empresarial. L-Università ta' Malta.
- Collins, J.F. 2008 "Public health, patronage and national culture. The resuscitation and commodification of community origins in neoliberal Brazil", a *Critique of Anthropology* 28 (2): 237-255.
- Craith, M.N. 2004 "Culture and citizenship in Europe. Questions for Anthropologists", a *Social Anthropologist* 12 (3): 289-300.
- Cucó Giner, J. 2004 *Antropología urbana*. Barcelona: Ariel.
- Davis, M. 1991 (1990) *City of Quartz; Excavating the future in Los Angeles*. Londres: Verso.
- Darmanin, M. 1994 "Privatization: Policy and politics", a Sultana, R.G. i Baldacchino, G. (eds.) *Maltese Society. A sociological inquiry*. Msida (Malta): Mireva Publication: 441-456.
- De Bono, M. 2006 *Save our Sliema*. DVD per a campanya electoral dels comicis locals.
- 2007 *Save our Malta*. DVD per a campanya electoral dels comicis estatal.
- Debord, G. 1992 (1967) *La Société du Spectacle*. Paris: Les Éditions Gallimard.
- Delgado, M. 2007 *Sociedades movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles*. Barcelona: Anagrama.
- Din l-Art Helwa 2007a "Interview with Ray Bondin", a *Vigilo. Din l-Art Helwa, National Trust of Malta* 31: 26-28.
- Durkheim, É. 1987 [] *Les formes elementals de la vida religiosa*. Barcelona: Edicions 65.
- Falzon, J. 2007 *Economic Aspects of House Prices: 1980-2006* (no publicat). Document PowerPoint presentat al *World Real Estate Forum*. Department of Banking & Finance, L-Università ta' Malta.
- Falzon, M-A. 2001 "Representing danger at a Mediterranean dry-docks", a *Journal of Mediterranean Studies* 11(2): 355-374.

- 2006 "More on local governance", a *The Times of Malta*, 4 de febrer.
- 2007 "God protect me from my friends. Prelates, politicians, and social welfare in contemporary Malta", a *Journal of Mediterranean Studies*. (pendent de publicar).
- Fenech, D. 2007 "Malta", a *European Journal of Political Research* 46 (7-8): 1038-1040.
- Fenech-Adami, E. 1991 "The Mediterranean transition zone", a *Economic Affairs* 12 (1): 22-23.
- Frendo, H. 1979 *Party Politics in a Fortress Colony: The Maltese Experience*. Valletta: Midsea.
- 1988 "Maltese colonial identity: Latin Mediterranean or British Empire?", a Mallia-Milanes, V. (ed.) *The British colonial experience. 1800-1964: The impact on Maltese society*. Msida (Malta): Mireva Publications: 185-214.
- van Ginkel, R. i Stengs, I. 2005 "An outsider looking in: Jeremy Boissevain", a *Etnofoor* 18 (2): 15-26.
- Gledhill, J. 2007 (2004) "Neoliberalism", a Nugent, D. i Vincent, J. (eds.) *A companion to the anthropology of politics*. Oxford: Blackwell Publishing: 332-348.
- Godelier, M. 1989 *Lo ideal y lo material: Pensamiento, economías, sociedades*. Madrid: Taurus.
- Gough, J. 2002 "Neoliberalism and socialisation in the contemporary city: Opposites, complements and instabilities", a *Antipode* 34 (3): 405-426.
- Government of Malta MIIT – Smart City 2007 *Master Plan / Project Description Statement*. Revision 2, març. Document de treball.
- Gramsci, A. 2007 (1970) *Antología. Selección, traducción y notas de Manuel Sacristán*. Mèxic: Siglo XXI editores.
- Grech, C.B. 1989 [1979] *Raiders past. Wartime recollections of a Maltese youngster*. Valletta: Midsea Books Ltd.
- Gudeman, S. 2004 (2001) *The anthropology of economy. Community, market, and culture*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Gvern ta' Malta 1991 "Chapter 435. Environment Protection Act", a "Liġijiet ta' Malta" (www.gov.mt).
- 1992 "Chapter 356. Development Planning Act", a "Liġijiet ta' Malta" (www.gov.mt).
- 1996 "Chapter 363. Local Councils Act", a "Liġijiet ta' Malta" (www.gov.mt).
- 2002 "Chapter 445. Cultural Heritage Act", a *Laws of Malta* a "Liġijiet ta' Malta" (www.gov.mt).
- 2007 "Subsidiary Regulation 356.09. Environmental Impact Assessment Regulations", "Liġijiet ta' Malta" (www.gov.mt).
- Hackworth, J. 2007 *The neoliberal city: Governance, ideology and Development in the American city*. Londres: Cornell University Press.
- Hammersley, M. i Atkinson, P. 2003 (1983) *Ethnography. Principles in practice*. Londres: Routledge.
- Hannerz, U. 1993 [1980] *Exploración de la ciudad. Hacia una antropología urbana*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

- Harvey, D. 1985 *The urbanization of capital*. Oxford: The John Hopkins University Press.
- 1989 "From managerialism to entrepreneurialism: The transformation in urban governance in late capitalism", a *Geografiska Annaler* 71 B: 3-17.
- 1996 "From space to place and back again" in *Justice, nature and the geography of difference*. Oxford: Blackwell Publishers: 291-326.
- 2005 *A brief history of Neoliberalism*. Oxford University Press, Nueva York.
- 2006a "The political economy of public space", a Low, S. i Smith, N. (eds.) *The politics of public space*. Londres: Routledge: 17-34.
- 2006 "Neo-liberalism as creative destruction", a *Geografiska Annaler* 88B (2): 145-158.
- Herzfeld, M. 1991 *A Place in History. Social and Monumental Time in a Cretan Town*. Princeton (New Jersey): Princeton University Press.
- 2005 "Practical Mediterraneanism: Excuses for everything, from epistemology to eating", a Harris, W.V. (ed.) *Rethinking the Mediterranean*. Oxford: Oxford University Press: 45-63.
- Hirsch, E. i O'Hanlon, M. (eds.) 1995 *The anthropology of landscape: Perspectives on place and space*. Nova York: Oxford University Press.
- Ingold, T. 1993 "The temporality of the landscape", a *World Archaeology* 25 (2): 152-174.
- Inguanez, J. 1994 "The impact of tourism in Malta: Cultural rupture or continuity?", a Sultana, R.G. i Baldacchino, G. (eds.) *Maltese Society. A sociological Inquiry*. Msida (Malta): Mireva Publication: 343-352.
- International Association for Impact Assessment 1999 *Principles of environmental impact assessment best practice*. International Association for Impact Assessment i Institute of Environmental Assessment.
- Jacobs, M. 1997 "Introduction: The new politics of the environment", a *Greening the Millennium? New politics of the environment*. Oxford: Blackwell Publishers: 1-17.
- Jessop, B. 2002 "Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state-theoretical perspective", a [Antipode](#) 34 (3): 452-472.
- Kingfisher, C. i Maskovsky, J. 2008 "Introduction. The limits of neoliberalism", a *Critique of Anthropology* 28 (2): 115-126.
- Kurtz, D. (2001) *Political anthropology. Paradigms and power*, Westview Press, Boulder.
- Lacroix, F. 1840 *Historia de Malta y el Gozo*. Barcelona: Imprenta del Guardia Nacional.
- Le Goix, R. i Webster, C.J. 2008 "Gated communities", a *Geography Compass* 2. (pendent de publicar).
- Lefebvre, H. 2000 [1974] *La production de l'espace*. Paris: Ed. Anthropos.
- Low, S. 2003 *Behind the gates: Life, security and the pursuit of happiness in Fortress America*. Londres: Routledge.
- Lyon-Callo, V. i Hyatt, S.B. 2003 "The neoliberal state and the depoliticization of poverty: activist anthropology and "ethnography from below", a *Urban*

- Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development* 32: 47-79.
- MacCannell, D. 1999 (1976) *The tourist. A new theory of the leisure class*. Berkeley: University of California Press.
- Maltese Environmental Planning Authority 1999 *Qui-Si-Sana Development Brief*. Floriana: Maltese Environmental Planning Authority.
- 2005a *Fort Cambridge Development Brief. Public Consultation Draft*. Floriana: Malta Environmental Planning Authority
- 2005b *SECTION 1 - Public Representations for Sliema*. Floriana: Malta Environmental Planning Authority
- 2006 *Maltese Local Plans*. DVD. Floriana (Malta): Maltese Environmental Planning Authority.
- 2007a *Policy & design guidelines 2007*. DVD. Floriana (Malta): Maltese Environmental Planning Authority.
- Marwick, M. 2001 "Postcards from Malta. Image, consumption, context", a *Annals of Tourism Research* 28 (2): 417-438.
- Marx, K. 1975 [1872] "Libro primero: El proceso de producción de capital. Sección primera: Mercancía y dinero", a *El capital*. Madrid: Siglo XXI Editores: 43-178.
- Marcus, G. i Okely, J. 2007 "'How short can field work be?'" , a *Social Anthropology* 15 (3): 353-367.
- Merriman, P. et al. 2008 "Landscape, mobility, practice", a *Social & Cultural Geography* 9 (2): 191-212.
- MIDI Consortium 2006 *Tigné Point. Your perfect balance of leisure and living*. Tigné Point – Midi Malta.
- Miller, D. 2008 "The uses of value", a *Geoforum* 39: 1122-1132.
- Mingione, E. 1981 *Social conflict and the city*. Oxford: Basil Blackwell Publisher Ltd.
- Mitchell, J.P. 1998 "An island in between: Malta, Identity and anthropology", a *South European Society & Politics* 3 (1): 142-149.
- 2002a *Ambivalent Europeans. Ritual, Memory and the Public Space in Malta*. Londres: Routledge.
- 2002b "Corruption and clientelism in a 'systemless system': The europeanization of Maltese political culture", a *South European Society & Politics* 7 (1): 43-62.
- 2002c "Modernity and the Mediterranean", a *Journal of Mediterranean Studies* 12 (1): 1-22.
- 2003 "Looking Forward to the Past: National Identity and History in Malta", a *Identities* 10 (3): 377-398.
- 2004 "Ritual structure and ritual agency. 'Rebounding violence' and Maltese festa", a *Social Anthropology* 12 (1): 57-75.
- Narayan, K. 1993 "How native is a 'native' anthropologist?", a *American Anthropologist* 95 (3): 671-686.
- Narotzky, S. 1997 *New Directions in Economic Anthropology*. Chicago: Pluto Press.

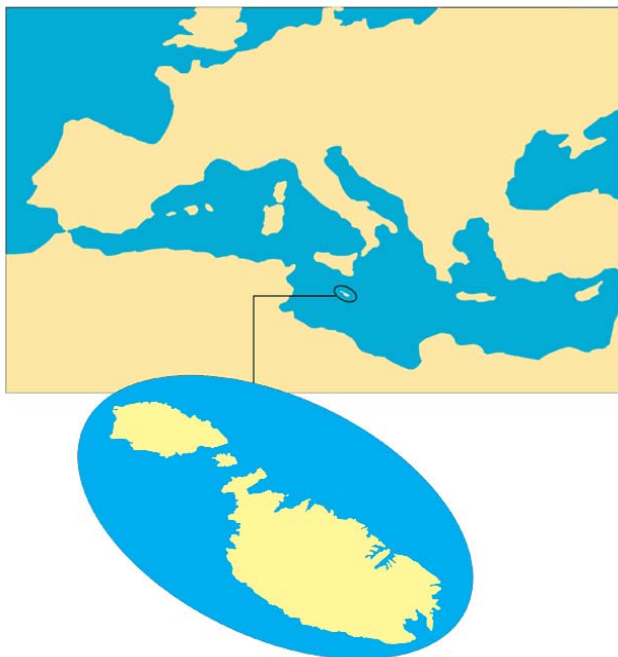
- National Statistics Office 2005 *Census of population and housing. Preliminary report*.
- Neveau, C. 2004 "Les enjeux d'une approche anthropologique de la citoyenneté", a *Revue Européenne des Migrations Internationales* 20 (3) : 89-101.
- 2005 "Discussion: Anthropology and Citizenship", a *Social Anthropology* 13 (2): 199-202.
- Nora, P. (dir.) 1997 (1992) *Les lieux de mémoire*. Paris: Éditions Gallimard: 4687-4719.
- O'Neill 1993 "Market, household and politics", a *Ecology, policy, and politics*. Londres: Routledge: 168-208.
- Orbasli, 2000 *Tourists in historic towns. Urban conservation and heritage management*. Londres: E & FN Spon.
- Ouroussoff i Toren 2005 "Discussion: Anthropology and Citizenship", a *Social Anthropology* 13 (2): 207-209.
- Pace, A. 2001 "Malta", a Pickard, R. (ed.) *Policy and law in heritage conservation*. Londres: Son Press: 227-250.
- Pace, R. 2005 "South European Integration Watch: The Maltese Electorate Turns a New Leaf? The First European Parliament Election in Malta", a *South European Society and Politics* 10 (1): 121-136.
- Peck, J. i Tickell, A. 2002 "Neoliberalizing Space", a *Antipode* 34 (3): 380-404.
- Pirotta, G.A. 1994 "Maltese political parties and political modernization", a Sultana, R.G. i Baldacchino, G. (eds.) *Maltese Society. A sociological Inquiry*. Msida (Malta): Mireva Publication: 95-112.
- Pisani, D. 2007 "Housing to should not be a tool for speculation", a *Zminijietna* 4 (13): 1.
- Planning Authority 1992 *Manoel Island / Tigné Point Development Brief*. Floriana (Malta): Planning Authority.
- Prats, L. 1997 *Antropología y patrimonio*. Barcelona: Editorial Ariel S.A.
- Provins et al. 2008 "Valuation of the historic environment: The scope for using economic valuation evidence in the appraisal of heritage-related objects", a *Progress in Planning* 69: 131-175.
- Rapport, N. 2005 "Discussion: Anthropology and Citizenship" i "Discussion: Anthropology and Citizenship. A rejoinder", a *Social Anthropology* 13 (2): 203-206.
- Relph, E. 1986 (1976) *Place and placeness*. Pion Ltd.
- Said, E. 2005 *Voices of Valletta*. Ilva Beltin.
- Sant Cassia, P. 2002 "Builders, comedians, and bureaucrats: Popular authoritarianism in Malta" (no publicat). Esborrany preliminar de comunicació per al *Friday Anthropology Seminar*, University of Cambridge.
- Scerri, D.V. 1993 *The Sanctuary of Jesus of Nazareth, Sliema. A historical account*. Sliema (Malta): A Dominican Publication.
- Scicluna, M. 2005a "Speaking truth unto power. *Din l-Art Ħelwa's* lobbying role", a *Vigilo. Din l-Art Ħelwa, National Trust of Malta – 40th Anniversary Issue*: 34-35.
- 2005b (2001) "Halting the uglification of Malta", a *Vigilo. Din l-Art Ħelwa, National Trust of Malta – 40th Anniversary Issue*: 58-59.

- 2007a "A question of aesthetics", a Vigilo. *Din l-Art Helwa, National Trust of Malta* 32: 2-3.
- 2007b "The environmental deficit", a Vigilo. *Din l-Art Helwa, National Trust of Malta* 32: 18-21.
- Schofield, J. i Morrissey, E. 2005 "Changing places – Archaeology and heritage in Strait Street", a *Journal of Mediterranean Studies* 15 (2): 481-496.
- Schumpeter, J. 1968 [1942] *Capitalismo, sociedad y democracia*. Madrid: Aguilar.
- Sciriha, L. 1994 "Language and class in Malta", a Sultana, R.G. i Baldacchino, G. (eds.) *Maltese Society. A sociological Inquiry*. Msida (Malta): Mireva Publication: 113-131.
- Selwyn, T. (Ed.) 1996 *The Tourist Image. Myths and Myth Making in Tourism*. Chichester: Wiley & Sons Ltd.
- 2000 The De-Mediterraneanisation of the Mediterranean? *Current Issues in Tourism*. 3(3): 226-245.
- 2004 "Privatising the Mediterranean coastline", a Boissevain, J. i Selwyn, T. (eds.) *Contesting the foreshore. Tourism, society, and politics on the coast*. Amsterdam: Amsterdam University Press: 35-60.
- Shaw, G. i Williams, A. 2004 *Tourism and tourism spaces*. Londres: Sage Publications.
- Singer, P. 1979 ([1975]) *Economía política de la urbanización*. Mèxic: Siglo XXI Editores.
- Smith, C. 2004 *Development at a cost? The development and impacts of the Sliema waterfront* (no publicat). Tesina de Llicenciatura en Geografia. L-Università ta' Malta.
- Smith, G. 1999 *Confronting the Present: Towards a Politically Engaged Anthropology*. Nova York: Berg.
- 2007 [2004] "Hegemony", a D. Nugent y J. Vincent (eds.) *A companion to the anthropology of politics*, Blackwell Publishing, Oxford: 216-230.
- Smith, N. i Low, S. 2006 "The imperative of public space", a Low, S. i Smith, N. (eds.) *The politics of public space*. Londres: Routledge: 1-16.
- Strauss, A. i Corbin, J. 2002 (1998) *Bases de la investigación cualitativa. Técnicas y procedimientos para desarrollar la teoría fundamentada*. Medellín: Editorial de la Universidad de Antioquía.
- Sultana, R.G. 1994 "Perspectives on class in Malta", a Sultana, R.G. i Baldacchino, G. (eds.) *Maltese Society. A sociological Inquiry*. Msida (Malta): Mireva Publication: 27-53.
- Sultana, R.G. i Baldacchino, G. 1994 "Introduction: Sociology and Maltese society: The field and its context", a Sultana, R.G. i Baldacchino, G. (eds.) *Maltese Society. A sociological Inquiry*. Msida (Malta): Mireva Publication: 1-21.
- Swyngedouw, E. 2005 "Governance innovation and the citizen", a *Urban Studies* 42 (11): 1991-2006.
- Theuma, N. 2004 "Tourism, culture and cultural tourism in Malta: The revival of Valletta", a Bramwell, B. (ed.) *Coastal mass tourism. Diversification and sustainable development in Southern Europe*. Clevedon: Channel View Publications: 292-306.

- Tilly, C. 1997 "A premier on citizenship", a *Theory and Society* 26: 599-602.
- Tuan, Y-F. 1990 (1974) *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes, and values*. Nova York: Columbia University Press.
- Urry, J. 2006 (1990) *The tourist gaze*. Londres: SAGE Publications Ltd.
- Vaccaro, I. 2006 "Post-industrial valleys. The Pyrenees as a reinvented landscape", a *Social Anthropology* 14 (3): 361-376.
- Vella, M. 1994 "'That favourite dream of the colonies': Industrialization, dependence and the limits of development in Malta", a Sultana, R.G. i Baldacchino, G. (eds.) *Maltese Society. A sociological Inquiry*. Msida (Malta): Mireva Publication: 55-77.
- Vella, S. 2007 *Town Square SIA Interviews entries* (no publicat). Document de treball Excell.
- Weber, R. 2002 "Extracting value from the city: Neoliberalism and urban redevelopment", a *Antipode* 34 (3): 519-540.
- Wilk, R.R. i Cligget, L.C. 2007 *Economies and cultures. Foundations of economic anthropology*. Boulder: Westview Press.
- Williams, R. 1980 [1977]. *Marxismo y literatura*. Barcelona: Península.
- 2001 [1973] *El campo y la ciudad*. Buenos Aires: Paidós.
- Wirth, L. 1938 "Urbanism as a Way of Life", a *The American Journal of Sociology* 44 (1): 1-24.
- Wolf, E. 1990 "Facing Power - Old insights, new questions" in *American Anthropologist* 92: 586-596.
- 1999 "Anthropology among the powers" in *Social Anthropology* 7 (2): 121-134.
- Zammit, E.L. 1984 *A colonial inheritance. Maltese perceptions of work, power and class structure with reference to the Labour Movement*. Msida: Malta University Press.
- Zammit, T. 1930 *Tas-Sliema u San Ġiljan*. Valletta: Émpire Press.
- Zammit, R., P. OFM.Cap 2003 *Profili bijografiċi. Ta' Slimiżi Magħruffin u ta' xi oġġrajn b'rabta ma Tas-Sliema*. Sliema (Malta): Soċjetà Filarmonika "Sliema".
- Zammit, W.L. 2006 *Tas-Sliema fl-ewwel nofs tas-seklu XX. 1901-1950*. Sliema: Kunsill Lokali Sliema.
- Zukin, S. 1991 *Landscapes of Power: From Detroit to Disney World*. Berkeley: University of California Press.

Apèndix documental

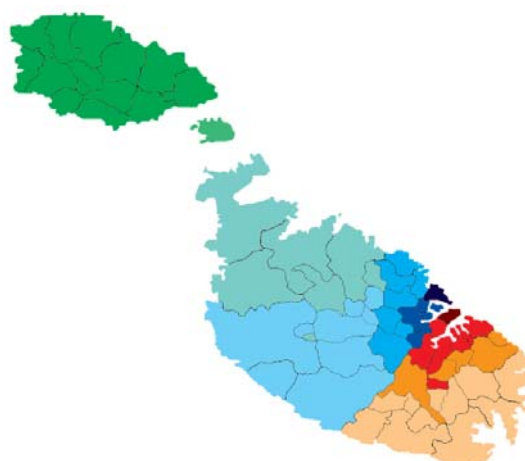
Document 1: El territori de l'estat maltès es troba al bell mig de la Mediterrània (mapa editat per l'autor a partir de <http://www.tignepoint.com/maps/europe.html>).

Document 3: Vista parcial de les drassanes al *Kunsill Lokali* de Marsa (literalment: port), a la *Grand Harbour*, la badia del sud-est de Valletta, 2007 (Foto: Marc Morell).

Document 2: L'estat de Malta amb les seves tres "regions" (Għawdex en verd, Majjistral en blau i Xlokk en vermells), cada color correspon a una zona estadística diferent. Hi apareixen els 68 *Kunsilli Lokali* més l'illot de Kemmuna. Sliema i Valletta hi apareixen en blau i vermell fosc respectivament (mapa elaborat per l'autor a partir de plànol trobat a www.wikipedia.org).

Document 4: Façanes típiques de la *Urban Conservation Area* de Sliema,

2007. Alguns diuen que aquests
balcons (*gallariji*) són d'origen ibèric o
itàlic (Foto: Marc Morell)

Document 5: Personificació de la *Malta Environmental Planning Authority*

(www.timesofmalta.com, 1 de juliol de 2007).

Document 7: El projecte Tigné Point del MIDI Consortium Ltd. segons caricatura de la premsa local (www.timesofmalta.com, 29 d'abril de 2007).

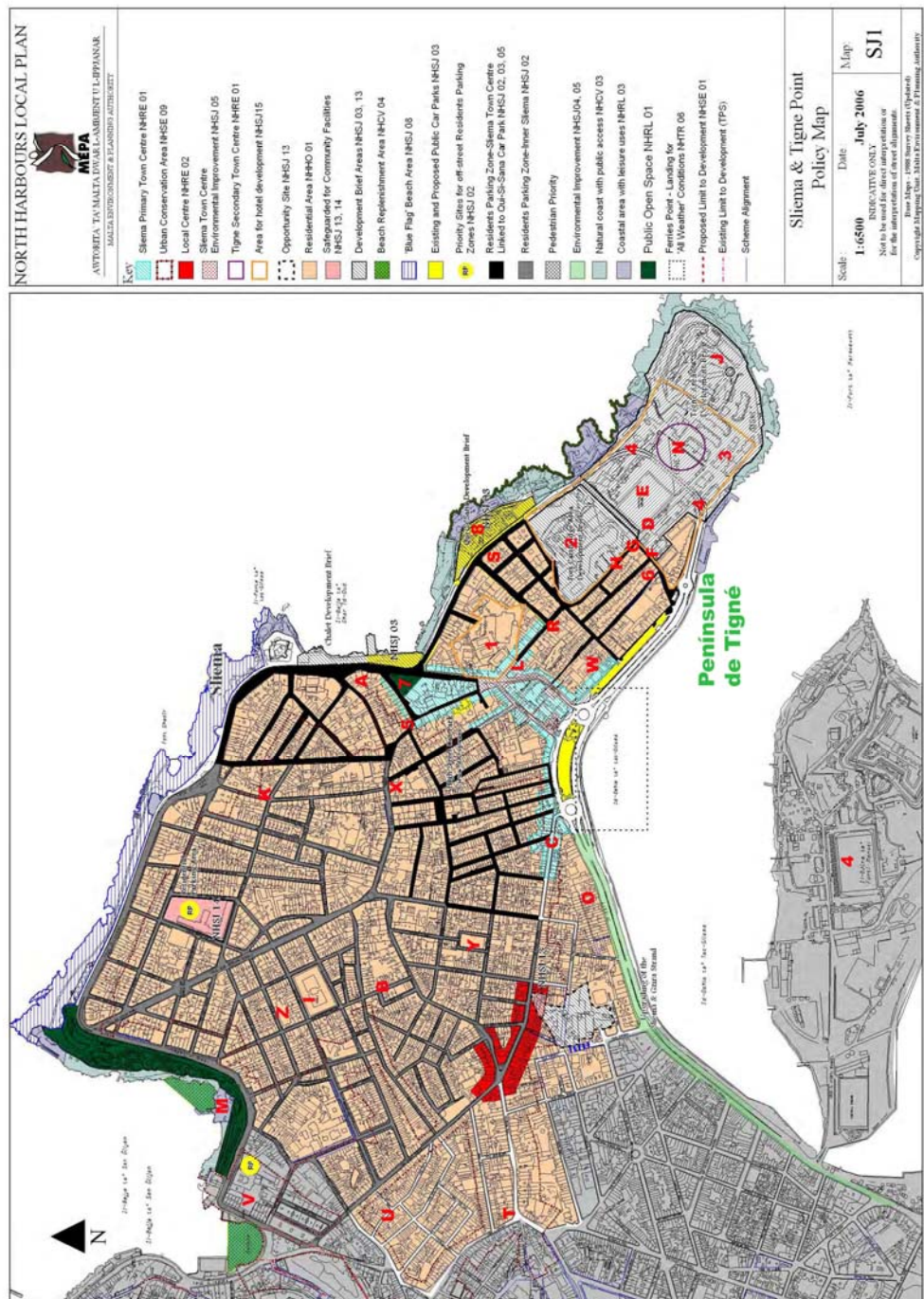
Document 6: El *Minister for Environment* George Pullicino es troba amb membres del lobby mediambiental (www.maltatoday.com.mt, aparegut en algun moment entre maig i juliol de 2008).

Document 8: El projecte Tigné Point de AX Holdings Ltd. de 1992 (Arxiu AX Holdings Ltd.).

Document 9: Territori que abasta el *Kunsill Lokali* de Sliema. Hi destaca la Península de Tigné i el seus projectes així com llocs d'especial interès per a la recerca. Per raons de temps no ens ha sigut possible elaborar una llegenda. Tot i així els punts marcats en vermell amb lletres, números apareixen al text principal (editat per l'autor a partir del plànol general de Sliema que apareix al *Local North Harbours Plan* (Malta Environmental Planning Authority 2006). Es recomana veure la llegenda original de MEPA per l'abundant i sucosa informació que conté (plànol editat per l'autor a partir del plànol del MEPA (MEPA 2006)).

Document 10: La Península de Tigné i Manoel Island abans no començassin les obres del MIDI Consortium, anys vuitanta. S'aprecia l'abandó de Manoel Island, les barraques militars convertides en habitatge social i la piscina de l'Hotel Crowne Plaza, ara projecte d'urbanització Fort Cambridge (Foto: Arxiu AX Holdings Ltd.).

Document 12: El parc infantil de Qui-Si-Sana a la Península de Tigné, 2007. Malgrat els colors cridaners el mobiliari s'està oxidant. Es té projectat fer un centre comercial, un centre de salut i uns aparcaments (Foto: Marc Morell).

Document 13: La Madonna Tas-Sacro Cuor passejada amb motiu de les festes de la parròquia que porta el seu nom, 2007. Les festes consisteixen, per una banda, en actes religiosos entorn de La Madonna i, per l'altra, en la música de les bandes i els focs d'artifici. Són poques les parròquies que no fan festi i In-Nazzarennu, a Tigné,

n'és una d'elles. La nostra llar maltesa es trobava en aquesta parròquia de Sacro-Cuor (Foto: Marc Morell).

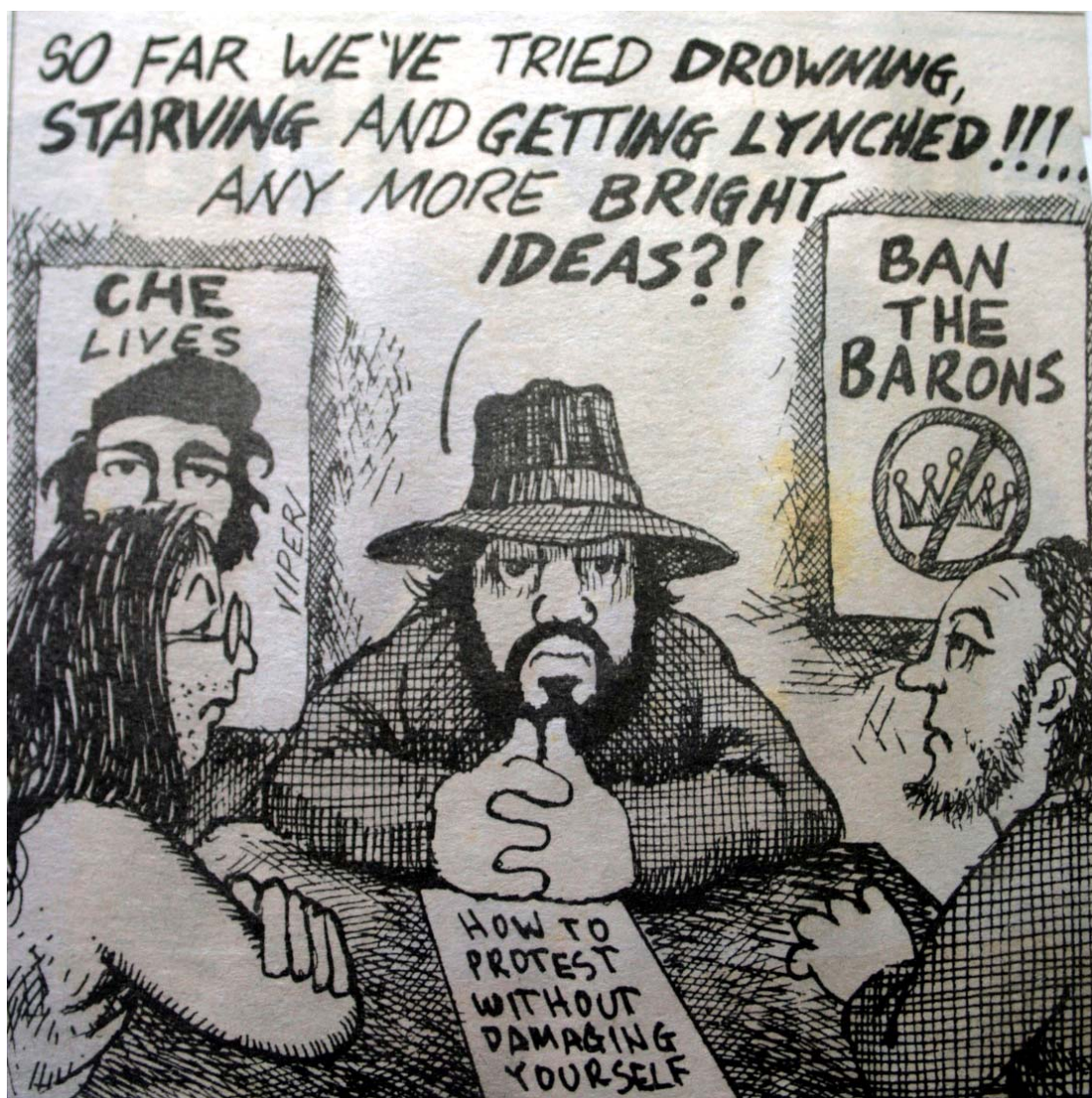
Document 14: Valletta vista des de Sliema, 2007. És la imatge més típica de Valletta (Foto: Marc Morell)

Document 14: El gratacel del Hilton sobresurt del complex de Portomaso a San Ġiljan, 2007. Tant el gratacel com el complex residencial i comercial amb marina formen part del mateix projecte. (Foto: Marc Morell).

Document 15: Activistes de la plataforma d'entitats *Front Kontra l-Hilton* (The Malta Independent, 15 de juny de 1997, Arxiu Moviment Graffiti).

Document 16: Primera plana d l'Acta de la *Scoping Meeting* [reunió per a l'exploració i detecció de necessitats] del *Smart City Development*, mantinguda per la *Malta Environmental Planning Authority* amb beneficiaris, col·laboradors i altres persones interessades del el 29 de maig de 2007. L'etnògraf figura com a membre de *Moviment Graffiti*.

**Scoping Meeting with Stakeholders
Smart City Malta Development**

Tuesday 29th May, 2007, 5.30pm

NGO's

Persons attending

MEPA: Josianne Abela Vassallo (JAV; Chair); Jonathan Henwood (JH), Elaine Saliba (ES);
MIIT: Joseph Danastas (JD), Mark Portelli (MP);
Din l-Art Helwa: Dr Petra Bianchi (PB), Mariagrazia Cassar (MGC);
Ramblers Association Malta: Lino Bugeja (LB), Alex C. Vella (ACV);
Moviment Graffiti: Marc Marell (MM), David Pisani (DP);
Friends of the Earth Malta: Marco Cremona (MC), Anna Maria Zammit (AMZ); and
Other: Paul Camilleri (PC; Paul Camilleri and Associates)

A copy of the Project Description Statement (PDS) was distributed to each organization.

JAV introduced the meeting by indicating the scope, that is to inform the Terms of Reference (TOR) for the Environmental Impact Assessment (EIA). Any issues which the attendees or the general public may wish to be included in the TOR must be submitted to MEPA by the 11th June. Comments may be submitted by email (ejamalta@mepa.org.mt).

PC introduced the project and presented the main points.

DP commented on the term *protected areas*. He asked whether the project will seek to minimise the impact on the area and in so doing restrict public access. **PC** indicated that protected sites are identified at present and shall be indicated in the EIA. Public access will be retained.

LB indicated whether access to the foreshore is assured in view of the proposed beach concession and the proximity of the development to the sea. **PC** indicated that public access to the coast is assured and the beach concession is for possible future considerations. **LB** further commented on the access road to Forti Santu Rokku and whether this will be retained. **PC** indicated that the Fort is outside of the project and thus is still government property, yet any impacts on it will be identified in the EIA.

ACV inquired on the criteria which were used to determine proximity of the proposed development to the coast. **PC** indicated that the natural site features aided delineation of the project. However, he clarified that buildings will not be located on the shoreline, which shall be dedicated as a public space.

MGC asked whether the building heights indicated in the PDS are definitive. **PC** stated that these are indicative and shall be examined in the EIA. **JAV** stated that the EIA will examine the building heights and determine the best possible outcome in relation to existing buildings and landscape.

Document 17: La Península de Tigné al 1955 (Foto: S.L. Cassar, de l'arxiu fotogràfic de Tony Terribile)

Document 18: La Península de Tigné el 2007 (Foto: Marc Morell)

Document 19: El projecte de Tigné Point del MIDI Consortium Ltd. Anunci trobat a Qui-Si-Sana el 2007 (Foto: Marc Morell)

Document 20: Anunci en premsa, al 1976, del pas de propietat del Gvern a Air Malt. Hi figura Fort Cambridge a Tigné (Arxiu Jeremy Boissevain).

20 **TIMES OF MALTA, SATURDAY, JULY 31, 1976**

GOVERNMENT LAND AND BUILDINGS TO BE GIVEN ON LEASE TO AIR MALTA Ghajn Tuffieha, Tigne and Selmun

The Prime Minister Mr. MINTOFF will move a motion, in the House of Representatives on Monday, to grant on temporary emphyteusis land and buildings in Ghajn Tuffieha, Tigne and Selmun for tourist development.

The PRIME MINISTER will move: "Whereas, in order to further develop the tourist sector, it is planned that —

(a) land and buildings in Ghajn Tuffieha; (b) land and buildings in Tigne, Sliema and (c) Selmun Palace and adjacent land, described in greater detail in draft contracts laid on the Table of the House, be given on temporary emphyteusis for the time, purpose and according to the pacts and conditions laid down in the same drafts, to companies in which Air Malta Ltd., or its subsidiary and the Government

together will have enough shares to exercise proper control over them:

"And whereas it is also planned to give on emphyteusis an area of land measuring about 30 square canes in the vicinity of Selmun Palace for the construction of a chapel, for the time and according to pacts and conditions to be agreed on;

"And whereas it is provided in paragraph (c) of Subsection (1) of Section 3 of the Disposal of Government Land Act, 1976 that land which belongs to or is administered by the Government may be transferred 'by a resolution of the House of Representatives which is in force at the time of the disposal';

"And whereas whether the above-mentioned Act is in force or not at the time of the transfer, it is proper that the transfer of the above-mentioned lands and buildings be made in accordance with a special resolution of the House of Representatives:

"Now, therefore, it is hereby resolved that the above-mentioned lands, with the exception of the land to be given for the construction of a chapel, may be transferred by title of emphyteusis, for the time, purpose and according to the pacts and conditions mentioned in the draft contracts laid on the Table of the House, to the companies established as aforesaid; and to authorize also the transfer, on emphyteusis as aforesaid, of an area of land measuring about 30 square canes for the construction of a chapel in the vicinity of Selmun Palace".

Order of the Day: Continuation of the debate on the second reading of the Development Plan Bill.

Min
0

The Ministry
try and Tou
issued a stat
Department of
lying to the st
the Press by I
Puis on Mond
Dr. Bone
Nationalist Sh
Trade, Industr
Monday replie
earlier statem
the D.O.I. wh

TAL
JOINT V
By A St
The Italian
took part in t
and Libyan c
yesterday. Th
tion was con
ment, para-s
and private b
The follow

Document 21: Fort Tigné des de dalt de les obres del complex de Tigné Point. S'hi aprecien les obres de "conservació". El Fort Tigné serà un restaurant i també un centre cultural i de negocis (Foto: Marc Morell).

Document 22: Angelo Xuereb feu una recerca de premsa per a poder "pescar" un bon soci per al procés de licitació de Tigné Point i Manoel Island que es tornà a obrir el 1992. L'elegit fou Hopewell Holdings Ltd. de Hong Kong. No aconseguiren més que la tercera plaça (Arxiu AX Holdings Ltd.).

FINANCIAL TIMES WEDNESDAY NOVEMBER 24 1993

INTERNATIONAL COMPANIES AND FINANCE

Powerful position for Hopewell

Simon Holberton on a flotation offering exposure to Chinese electricity

Hopewell Holdings, the Hong Kong property and infrastructure conglomerate controlled by Mr Gordon Wu, yesterday brought its electric power assets to the Hong Kong stock market in a capital raising initially worth nearly HK\$11bn (US\$1.4bn).

The deal offers investors the chance to participate in China's expanding electricity industry. For Hopewell, it means a profit of nearly HK\$1.2bn on its investments in electric power, and the transfer of about HK\$390m of debt from its balance sheet to that of Consolidated Electric Power Asia (CEPA), the subsidiary to be floated.

Today, Hopewell offers Hong Kong investors 93.6m CEPA shares at HK\$12.50 each. The company's financial advisers, Peregrine Capital and Wardley, said yesterday that 381.4m shares at HK\$12.50 each had been placed with international investors. In total, Hopewell will raise some HK\$6bn through the flotation and placements.

In the words of one of CEPA's advisers, the float is "not the most straightforward of offerings". Hopewell has subscribed to 475m shares in CEPA at HK\$10 a share, and is selling these to investors at HK\$12.50 each.

Hopewell will also subscribe to 800m shares at HK\$10 each. Half of this is payable now and the remainder in two equal instalments on successive anniversaries of CEPA's December 6 listing. On full payment of the partly paid shares, Hopewell's interest will rise to 62.8 per cent.

CEPA comes to market with one of the most demanding valuations ever seen in the colony. The offer price represents a prospective price to earnings ratio of about 40 times forecast

1994 earnings of HK\$208m, and a 32.4 per cent premium over net tangible assets of HK\$9.44 a share.

However, analysts said the small size of the public offering combined with demand for CEPA shares should ensure that its shares perform well initially. In the longer term, the company's fortunes will depend on the extent to which

deals yet to be made. What is the real value of this company? I don't know."

The balance investors have to strike is between China and, more broadly, Asia's demand for electric power and the likelihood that "letters of intent" and "preliminary discussions" which CEPA has with provincial mainland authorities will materialise into contracts.

inches; and has had "preliminary discussions" with two localities to install up to 3,900MW of capacity.

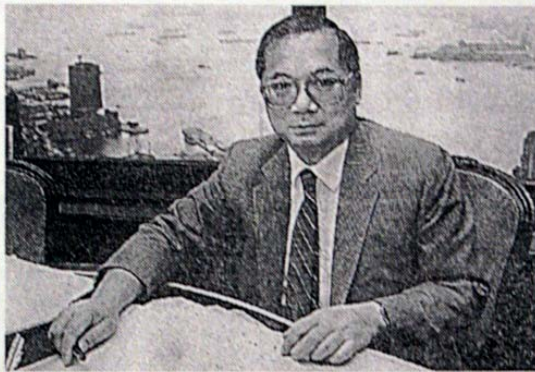
Mr Stewart Elliot, CEPA chief executive, indicated yesterday that up to 14 other deals on the Chinese mainland were being discussed when he said that CEPA has 20 letters of intent from various provinces. But he agreed that investors were buying CEPA on the basis of its future prospects.

He said, however, there was "absolutely no doubt" in his mind that the projects referred to in the company's prospectus would materialise. After the CEPA float, "negotiations to formal contracts will come very shortly," Mr Elliot said.

Hopewell has demonstrated its ability to build large power stations below budget and ahead of schedule. Currently under construction are Shajiao-C in Guangdong - a 3x600MW coal-fired station - and Pagbilao in the Philippines, which is a 2x367.5MW unit. Together with other projects in the Philippines and China, these constitute the company's assets.

When they are constructed, CEPA will have generating capacity of 4,000MW, making it one-and-a-half times the size of Hongkong Electric and two-thirds the size of China Light & Power. Mr Elliot says the company's strategic aim is to become the "principal independent supplier of power in Asia for the foreseeable future."

Part of this entails becoming a retailer of off-the-shelf power stations. CEPA, Mr Elliot claims, is close to achieving what every first world power utility would like to do: standardise its product. Savings from standardisation would amount to between 15 per cent and 20 per cent of the cost of generation equipment, he said.

Ashley Ashwood

Gordon Wu: buyers are gambling on his skills and China's future

Mr Wu can replicate past successes in building and operating power stations in China and the Philippines.

Indeed, CEPA is almost a pure "concept" stock and a gamble not only on Mr Wu's business skills but on China's future. As Mr Eamonn McManus, director of corporate finance at Wardley, one of the company's financial advisers, said yesterday: "People are investing in an energy fund; they are buying Gordon Wu's expertise and track record."

Valuing the company is difficult and highly subjective, said Mr Archie Hart, director of research at Crosby Securities, a local brokerage. "The value of this company is in a lot of

China's demand for power and its desire to develop rapidly its generating capacity is a matter of record. Annual electricity consumption per head was just 562kW in 1991, against 4,418kW in Hong Kong and 11,333kW in the US. China wants to add between 10,000 and 15,000 megawatts of capacity each year until the end of the century.

CEPA believes it is well placed to build some of this extra capacity. According to its prospectus, CEPA has a "preliminary agreement" to install 1,320MW of power generating capacity in Guangxi province; "letters of intent" to install 6,600MW of power in Jiangsu, Henan and Shandong prov-

Document 23: Pont fictici que ajunta Sliema amb Valletta via Tigné. Fou un dels varis exercicis milionaris que donaren a Angelo Xuereb per a que es desfés de la idea de participar en la licitació del Tigné Point i de Manoel Island (Arxiu AX Holdings Ltd.)

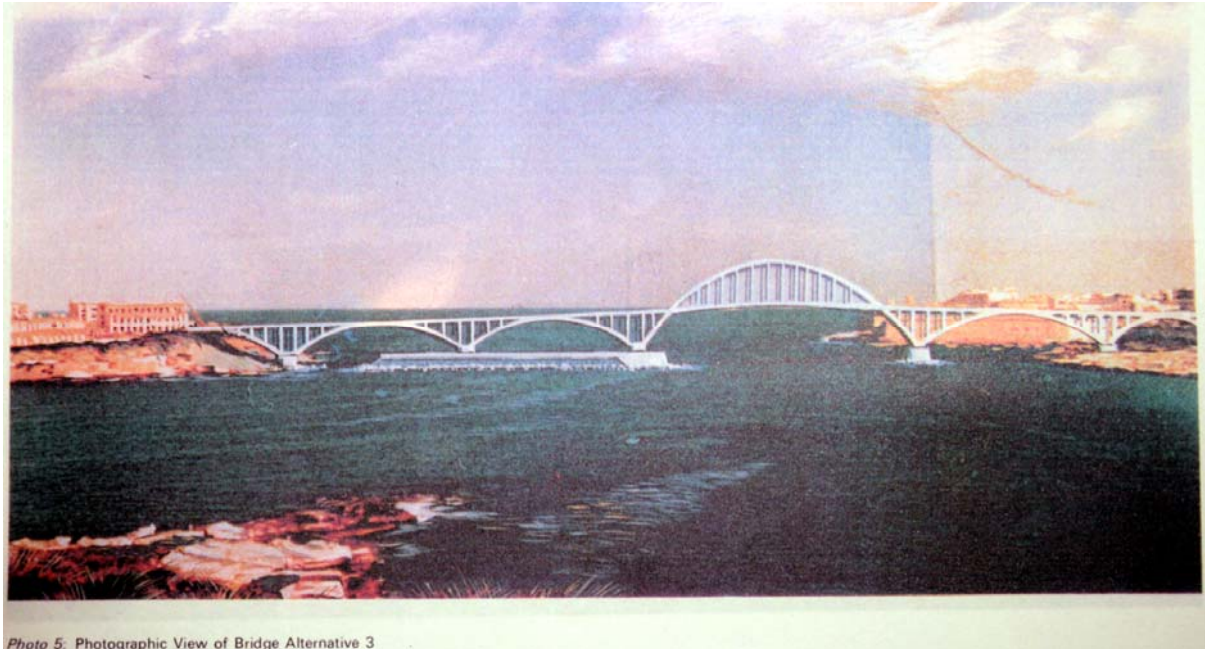

Photo 5: Photographic View of Bridge Alternative 3

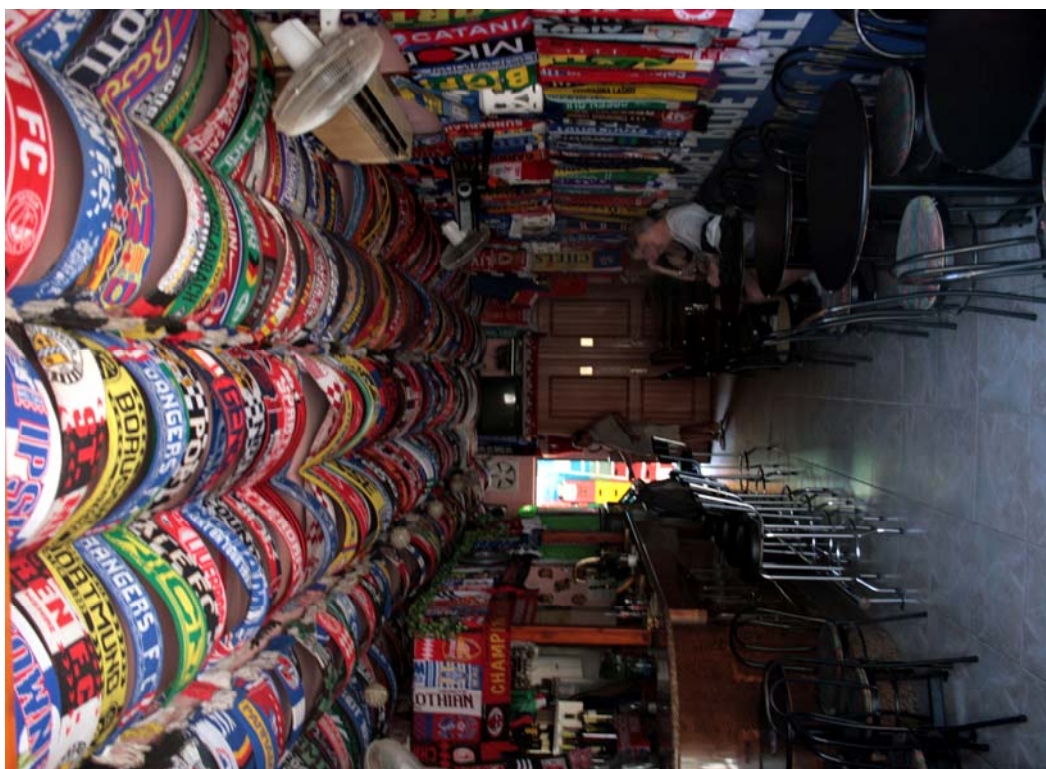
Document 24: Treballant la *gèbla* a Manoel Island, 2007 (Foto: Eduard Said).

Document 25: La tenda de queviures *Quiet Well* d'en Tony als anys vuitanta (Foto: Joe Cassar).

Document 26: Changes Bar, 2007. Tony canvià la tenda queviures per un bar on s'hi ajunten seguidors del futbol televisat i de les cases d'apostes (Foto: Marc Morell).

Document 27: Segons la Qui-Si-Sana Residents Committee, Sliema és la tercera població més densament habitada del món (Foto: www.quisisana.com).

Document 28: La casa de la cantonada de Triq Dar id-Dħud amb Triq Amery, 2007. S'esbucà l'edifici més vell de Sliema per a fer-ne una rèplica on la *ġebbla* ja només fa de façana (Foto: Marc Morell).

Document 29: Article de premsa aparegut al Malta Today el 24 de desembre de 2006 i posteriorment arxivat pel *Department of Information* del Gvern.

28th June, 2008

DEPARTMENT OF INFORMATION - MALTA

PRESS COMMENTARIES

Malta Today : 24th December, 2006

The emergence of civil society

What do the Ta' Cenc protests, the pro-life campaign, the Qui-Si-Sana campaign, the protest against the circus, and the Marsascala uproar on the development of the waste recycling plant have in common? They all evidence the emergence of civil society; they show how people, and not necessarily political parties, can be the protagonists for change in society. They show the sudden spontaneous outburst by citizens in favour or against a particular policy, either as a reaction to a proposal being made by government or automatically as an expression of changes they themselves would like to see in society. Essentially, the emergence of civil society is all about citizens and not necessarily the government of the day being the protagonists.

It is all about change from below upwards, and no longer about laws or proposals coming from above and being imposed upon those below. It is in quintessence the very spirit of Europe at work where people are often the catalysts for change, promoting ideas, which eventually find their way in the statute book.

Particular years and dates are associated with major world events. 1968 will long be remembered as the Paris student revolt year while 1989 will be the year the Berlin wall came down and with it, the communism heralded by the Soviet superpower. This year this newspaper seeks to highlight the emergence of civil society as the hallmark of local happenings, just as last year was hailed the year of the immigrant.

We attribute many of the environmental protests and dissent on the uncontrolled building on the island as the cry from the heart of the year. This is significant because it is all happening in a spontaneous manner and as a genuine protest against uncontrolled development to stop. It is also a reaction to the unwise government legislation allowing a spread of development when the popular feeling is in favour of less and not more development.

So what was the idea or ideas that have shaped our little world in Malta and are likely to influence future events shaping years to come? We strongly feel that the environmental lobby in the country has now emerged as a force to be reckoned with and which no present or future government can ignore. Greenery grows with income and as the average citizen becomes better off his appreciation to preserve and cure the environment will grow. It has taken years and much destruction for a growing number of persons to commit themselves to the environment but a tilting point has been reached with positive environmental repercussions. In like manner campaigns like the pro-life lobby's bid for constitutional entrenchment, albeit in conflict with the editorial policy of this newspaper, also shows the willingness of citizens to group up and together attempt to change things in our society.

This is also positive because it shows that power, even if not given to the people, belongs to the people and not just to a restricted number of representatives of the people in parliament. It is in this spirit that we augur that in the forthcoming year there emerges an appreciation for parliament to start debating private member bills which could be the expression of popular cries for legislation changes motored by a single parliamentarian, that single parliamentarian being in essence the expression of popular opinion.

In keeping with our hailing this year as the year of civil society, we hope that the emergence of civil society will be further fortified in the coming year. We look forward to encouraging a more European way of seeing our country being run. This involves the political class being more sensitive to the wishes of the people. Hopefully calls for the implementation of a whistleblowers act, public scrutiny of political party accounts, co-habitation rights, minimising political appointments and ushering in a culture of meritocracy, will be pushed by popular force onto the public agenda, as the wishes of the people.

We certainly intend as a newspaper being the mouthpiece of civil society, giving space, prominence and focus to the popular calls for change in a fast changing world where all too often Malta stands

isolated from world realities and forces. We do this in our quiet and less quiet way, all too conscious that even small columns in a newspaper can help bring change about. MaltaToday remains committed to building a better Malta tomorrow.

June 2008 → go

6.18 Kbytes

Last Modified on 02nd January, 2007

[HOME](#) | [GOV.MT](#) [HELP](#) | [LINKS](#) | [SITEMAP](#) | [SEARCH](#)

Copyright 2000-2008, Department of Information - Government of Malta

Document 30: Moment àlgid de la manifestació del 26 de juny en defensa de Ramla Bay. El públic canta l'himne de Malta (*Din l-Art Hejwa*) envoltant d'Astrid Vella, cap de *Flimkien Għal Ambjent Aħjar*. Segons les entitats convocant s'hi reuniren unes 500 persones, la concentració més gran haguda a Malta per a la protecció de l'environment. Al darrera es veu un cartell recordant, cínicament al ministre Pullicino que, efectivament, l'*environment* és de les generacions futures.

Document 31: Homenatge a la *General Workers Union*: Estàtua dedicada a la família treballadora. S'inicià el 1976 però s'arribà a inaugurar fins al 1980, A primera línia de mar entre Msida i Pietà.

Document 32: Homenatge a l'*environment*. Estàtua inaugurada per George Pullicino el 10 de juny de 2007 on hi figura la suposada dita del cap indi americà.

